

Samtidens forventninger til jenter

En komparativ studie av jenter i to ulike utdannings situasjoner

Frøy Emilie Wilson Losnedal

Masteroppgave

Våren 2018

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Sammendrag

Denne studien undersøker hvordan jenter i to ulike utdanningssituasjoner forholder seg til samtidens forventninger til det å være jente. Dagens generasjon jenter har de senere årene vært i fokus for økt oppmerksomhet både innenfor media og academia. Fokuset har ofte sentrert rundt et økende press og stress som jenter sies å oppleve i forhold til både kropp, utseende og skoleprestasjoner. Selv om dette også har blitt dokumentert i kvantitative studier, foreligger det få kvalitative studier om dette i norsk sammenheng. De få studiene som har blitt gjort tenderer også å fokusere på kjønnsforskjeller mellom gutter og jenter, som fører til at variasjoner innenfor hvert kjønn blir oversett. Formålet med studien er dermed å bidra til et nyansert bilde av de forventningene og kravene som unge jenter opplever, og hvordan og hvorvidt dette utarter seg forskjellig hos ulike grupper *jenter*. Den overordnede problemstillingen for oppgaven er: *Hvordan forholder jenter seg til samtidens forventninger og krav til jenter? Finnes det forskjeller mellom jenter i ulike utdanningssituasjoner?* For å belyse problemstillingen har jeg foretatt fire fokusgruppeintervjuer: to grupper med jenter på studiespesialiserende, og to grupper med jenter på kvinnedominerte yrkesfag. Inndelingen ble gjort med bakgrunn i særlig to grunner: 1) gjennom valg av videregående studieretning forbereder de seg til ulike plasseringer i arbeidsmarkedet, og 2) forskning har vist at det er forskjeller mellom yrkesfagelever og elever på studiespesialiserende når det gjelder sosial bakgrunn. Datamaterialet er analysert gjennom en «Grounded Theory»-tilnærming, og har således fokus på teorigenerering fremfor teoritesting.

Studien viser at flere av forventningene og kravene er knyttet til tidstypiske trekk ved samfunnet. Ett slikt trekk er ideen om den formbare kroppen som kontinuerlig skal jobbes med, og som avgir informasjon om hvem du er som person. Det fantes imidlertid flere normer i forhold til hvordan og hvor mye kroppen skulle formes. Diskursen om formbarhet hersker nemlig side om side med diskursen om naturlighet. Det var gjennom sistnevnte diskurs at de fleste skjønnhetspraksiser og iscenesettelser ble bedømt ut ifra. Et annet tidstypisk trekk ved samfunnet er økende fokus på personlig oppnåelse og status. Selv om denne diskursen både innenfor academia og media blir framsatt som universell, argumenterer jeg for at den er ufruktbar i beskrivelsen av de yrkesfaglige jentene. Ut ifra datamaterialet kommer det fram at diskursen om en «individualisert ung femininitet» ikke bare er kjønnset, men også klasset. De studiespesialiserende jentene var svært orientert mot framtid og utdanning, og var således opptatt av å gjøre gode valg og fremstå suksessfulle. Dersom man mislykkes, ble det ansett

som et resultat av individuelle valg. Dette kom særlig til syne gjennom de studiespesialiserende jentenes metoder for å markere sosial avstand til yrkesfagelever.

I det siste analysekapitlet argumenterer jeg for at mange av forventningene som oppleves er strukturert av underliggende forestillinger om maskulinitet og femininitet. Det ser ut som at det finnes en normativ standard for femininitet som er felles for begge gruppene, og som de både bedømmer og bedømmes ut ifra. For å konformere til denne standarden må man beherske en slags balanse mellom det ukvinnelige og det promiskuøse, noe som krever en særegen kompetanse. Funnene indikerer at de studiespesialiserende jentene behersker denne kompetansen i større grad enn de yrkesfaglige jentene. Mens de yrkesfaglige gruppene fortalte om opplevelser av stemping, seksuell trakassering og forfølgelse, var slike historier fraværende hos de studiespesialiserende gruppene.

Studien bidrar til å vise hvordan normene for vellykkethet blir smalere og smalere. I denne prosessen kan ikke «makten» til jevnaldergruppen undervurderes, da det hersker et stort konformitetspress. Funnene indikerer at det ikke nødvendigvis handler om å *velge riktig*, men snarere om å *ikke velge galt*. Jenter må mestre kravene til flere parallelle normsystemer: 1) de moderne, individualistiske idealene, 2) idealene av normativ femininitet, og 3) likestillingsdiskursen. Jeg argumenterer for at selv om de uttrykker motstand og utfordrer flere av forventningene de opplever som jenter, bidrar de aktivt i opprettholdelsen av dem gjennom ønskene og forsøkene på å leve opp til dem.

Innholdsfortegnelse

SAMMENDRAG	IV
KAPITTEL 1: INNLEDNING.....	3
1.1 BAKGRUNN OG FORMÅL	3
1.2 PROBLEMSTILLING.....	4
1.3 STUDIENS OPPBYGNING.....	5
KAPITTEL 2: KONTEKST OG TIDLIGERE FORSKNING.....	7
2.1 JENTER I FOKUS – GIRLHOOD STUDIES.....	7
2.1.1 <i>Ungdom som livsfase</i>	8
2.2 ROLLETEORI.....	8
2.2.1 <i>Kjønnsroller</i>	9
2.3 KJØNN SOM PROSESS.....	10
2.3.1 <i>Biologisk og sosialt kjønn</i>	10
2.3.2 <i>Doing gender</i>	11
2.3.3 <i>Kjønn og normativitet</i>	12
2.4 KROPP.....	12
2.4.1 <i>Kroppens sosiologi</i>	13
2.4.2 <i>Kroppen som prosjekt</i>	13
2.4.3 <i>Kosmetisk kirurgi</i>	14
2.5 SOSIALE MEDIER	16
2.6 KJØNN, ARBEID OG UTDANNING	18
2.7 INDIVIDUALISTISKE STRØMNINGER	19
KAPITTEL 3: DESIGN OG METODE	22
3.1 STUDIENS FORSKNINGSDESIGN	22
3.2 FOKUSGRUPPER.....	23
3.3 UTVALG	24
3.4 REKRUTTERING.....	25
3.5 GJENNOMFØRING AV INTERVJUENE.....	26
3.5.1 <i>Intervjuguiden</i>	28
3.6 ETISKE VURDERINGER.....	29
3.7 ANALYSE AV DATAMATERIALET.....	30
3.7.1 <i>Komparativ analyse</i>	31
KAPITTEL 4: FORVENTNINGER TIL UTSEENDET.....	33
4.1 INVESTERINGER I FEMININITET	33
4.1.1 <i>Deltakelse i skjønnhetspraksiser</i>	33
4.1.2 <i>«På riktig måte»</i>	35
4.2 IDEALKROPPEN	37
4.2.1 <i>Den naturlige kroppen</i>	38
4.2.2 <i>Den falske kroppen</i>	40
4.3 ISCENESETTELSE.....	44
4.3.1 <i>Iscenesettelse i sosiale media</i>	44
4.3.2 <i>Sosial sammenligning</i>	47
4.3.3 <i>Jenter som dommere</i>	49
4.4 OPPSUMMERENDE DISKUSJON	52
KAPITTEL 5: IDEALER FOR UTDANNING OG YRKE.....	55

5.1 UTDANNINGSVALG OG FRAMTIDSORIENTERING.....	55
5.1.1 <i>Studiespesialiserende</i>	56
5.1.2 <i>Yrkesfag</i>	59
5.2 KLASSE OG KJØNN	61
5.2.1 <i>Markering av sosial avstand</i>	61
5.2.2 <i>Hva er typisk kvinnelig og mannlig innenfor yrke og utdanning?</i>	64
5.2.3 <i>Jenter på mannsdominerte yrkesfag</i>	67
5.3 OPPSUMMERENDE DISKUSJON	70
KAPITTEL 6: SAMFUNNSMESSIG BILDE AV KVINNER.....	73
6.1 KJØNNSSPESIFIKKE FORVENTNINGER TIL OPPFØRSEL.....	74
6.1.1 <i>Riktige og gale måter å være jente på?</i>	74
6.1.2 <i>Ulike forventninger til atferd avhengig av kjønn</i>	75
6.2 KVINNEN SOM UNDERORDNET	81
6.2.1 <i>Underliggende budskap i media</i>	82
6.2.2 <i>Tanker om og opplevelser av undertrykkelse</i>	83
6.3 OPPSUMMERENDE DISKUSJON	87
KAPITTEL 7: AVSLUTNING	89
LITTERATURLISTE	94
VEDLEGG.....	103

Kapittel 1: Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Denne studien undersøker hvordan jenter i to ulike utdannings situasjoner forholder seg til samtidens forventninger til det å være jente. Siden midten av 1990-tallet har vi sett en økt offentlig oppmerksomhet mot jenter i tenårene, og i stor grad har oppmerksomheten kretset rundt de problemene jenter beskrives å ha.

Fra etterkrigstiden og utover vokste ungdom fram som en egen sosial kategori med sin egen distinkte ungdomskultur. De ble ofte betegnet som opprørske, opposisjonelle og samfunnskritiske. De senere årene har imidlertid flere forskere pekt på at en ny ungdomsrolle er i ferd med å ta form. Tall fra Ungdata-undersøkelsene fra 1996 til 2012 viser en kontinuerlig nedgang i antall som røyker, ruser seg, og begår kriminalitet. Dessuten trives ungdom bedre i skolen, de skulker mindre, og er mer hjemmekjære enn før (Øia og Vestel 2014). Dagens ungdom blir med andre ord beskrevet som mer «skikkelige» og pliktoppfyllende enn sine forgjengere. Samtidig har flere norske rapporter i løpet av 2000-tallet vist en kontinuerlig økning i selvrapporterte psykiske helseplager blant ungdom, og da særlig blant *jenter*. Dette manifesterer seg i blant annet stress, søvnløshet, bekymringer, og følelser av håpløshet med tanke på framtiden. Det finnes lite forskning som kan forklare denne utviklingen, men en nylig publisert kunnskapsoversikt viser til to områder som er særlig relevante å utforske videre: *skolerelatert* stress, samt press og forventninger knyttet til *utseende* (Eriksen et al. 2017).

Samme bilde av ungdom tegnes også i media. Merkelapper som har blitt brukt for å beskrive den nye ungdomsgenerasjonen er blant annet «Generasjon Lydig», «CV-generasjonen», eller «Generasjon Prestasjon». I Aftenposten blir det til stadighet publisert nye Si;D-innlegg hvor ungdommen selv skriver om presset de opplever. Sammenfattet blir det tegnet et bilde av ungdom som skal prestere «på alle områder i livet, og kroppen blir et symbol på hvor vellykket man er» (Utekontakten i Asker 2015:22). I et intervju med NRK (Hotvedt og Aardal 2014) fremhever professor Willy-Tore Mørch særlig tre tidstypiske samfunnstrekk som kan bidra til å forklare dette presset: 1) Større krav om å oppnå en god utdanning, 2) Sterkere mediefokus på moter, utseende og vellykkethet, og 3) Sosiale medier som «dommere».

Disse tidstypiske samfunnstrekkene kan gjerne ses i sammenheng med de neoliberale og individualistiske strømningene i samtiden som dyrker prestasjon og konkurranse. Dette innebærer en forestilling om at man som individ har nesten grenseløse muligheter til å forme sin egen identitet og framtid gjennom en rekke individuelle valg. Sørensen et al. (2017) mener dette fører ungdom inn i et endeløst arbeid med å forbedre seg selv. En stor del av denne selvforbedringen har begynt å rette seg mot kroppens ytre, som de senere årene har opplevd en særegen estetisering. En mer digitalisert verden gjør at dagens ungdom, mer enn tidligere generasjoner, blir eksponert for en globalisert, kommersialisert kultur som ofte spiller på stereotype kjønnsideal og -roller. De nye sosiale mediene skaper dessuten et utvidet rom for sosial sammenligning og kontroll jevnaldrende i mellom. Buckingham og Kehily (2014) etterlyser mer empirisk forskning på konsekvensene av dette: «...it is important to recognize the consequences of a culture of constant connectivity, in which imperatives of self-advertisement are so critical and so intense» (Buckingham og Kehily 2014:11).

Innenfor både forskningen og media blir altså jenter beskrevet som å oppleve et prestasjonspress både i forhold til skole og utseendet. Flere kvantitative undersøkelser har dokumentert utbredelsen av både press og stress blant unge, men i Norge har det blitt utført få kvalitative studier som omhandler dette. De studiene som foreligger har som regel fokusert på forskjeller mellom jenter og gutter, hvor jenter blir presentert som å komme dårligst ut. En konsekvens av dette er at variasjoner *innenfor* hvert kjønn blir oversett. Det er påfallende at det ikke bare i media, men også innen akademia (med få unntak), blir fremstilt som å gjelde *alle* jenter. Dagens generasjon jenter kan på ingen måte sies å utgjøre en homogen gruppe, og å ikke ta hensyn til dette vil nødvendigvis medføre brede generaliseringer. Formålet med studien blir således å bidra med økt forståelse for de forventningene og kravene som unge jenter opplever, og hvorvidt disse utarter seg forskjellig hos ulike grupper jenter. Ved å dermed studere forventninger til jenter i et komparativt perspektiv, får jeg muligheten til å rette oppmerksomheten mot ellers ofte forbigåtte grupper av jenter.

1.2 Problemstilling

Studiens overordnede problemstilling er: *Hvordan forholder jenter seg til samtidens forventninger og krav til jenter? Finnes det forskjeller mellom jenter i ulike utdanningssituasjoner?* Denne skal så undersøkes mer spesifikt i relasjon til tre underordnede forskningsspørsmål:

- 1) Hvilke normer og forventninger finnes i forhold til utseende og kropp, og hvordan kommer disse til uttrykk?
- 2) Hvilke normer og forventninger eksisterer for utdanning og yrke, og innenfor hvilke rammer får disse betydning?
- 3) Finnes det spesifikke forventninger til hvordan man skal oppføre seg som jente?

For å belyse problemstillingen har jeg utført fire fokusgruppeintervjuer med jenter på videregående. To av intervjuene bestod av jenter på kvinnedominerte yrkesfaglige linjer, mens de andre to bestod av jenter på studiespesialiserende.

1.3 Studiens oppbygning

I *kapittel 2* skal jeg redegjøre for studiens sosiologiske og samfunnsmessige bakgrunn. Her skal jeg gi en oversikt over relevant teori og tidligere forskning som utgjør en viktig kontekst for utviklingen av min egen studie.

I *kapittel 3* vil jeg presentere studiens forskningsdesign og de metodiske valgene som ble gjort underveis i prosessen. Studiens problemstilling har blitt studert gjennom et empirinært forskningsdesign tilnærmet Grounded Theory, med sensitiverende bruk av begreper. I tråd med et slikt design har analysen foregått i alle stegene av forskningsprosessen.

I *kapittel 4* skal jeg utforske hvilke normer og forventninger som hersker i forhold til utseende og kropp. Dette gjøres ved å undersøke hvorvidt og hvor mye de deltar i ulike skjønnhetspraksiser, og hvilke strategier som brukes for å konformere til idealene. Her har jeg utviklet begrepet «naturlighetsdiskursen» for å fremheve de komplekse prosessene som inngår i «gjøringen» av kroppen.

I *kapittel 5* undersøkes normer og forventninger i forhold til utdanning og yrke. Innledningsvis skal jeg søke å få svar på bakgrunnen for de ulike gruppenes utdanningsvalg. Jeg tar også i bruk «sosial klasse» som et sensitiverende begrep for å undersøke hvordan klasse kommer til uttrykk i gruppenes beretninger om hverandre. Andre spørsmål jeg skal undersøke er hvordan utdanning og yrke er knyttet til underliggende forestillinger om maskulinitet og femininitet.

I *kapittel 6* tar jeg for meg spesifikke forventninger i forhold til oppførsel. Det skal undersøkes hvorvidt og hvordan idealer og forventninger grunner i tradisjonelle kjønnsroller og stereotype bilder av kvinner og menn. Datamaterialet tilsier at det finnes en normativ standard for feminitet som jenter bedømmer og bedømmes ut ifra. Kapitlet vil blant annet belyse hvordan kjønn oppleves som en asymmetrisk relasjon.

I *kapittel 7* skal jeg gi en oppsummering av studiens viktigste funn, og drøfte noen av funnenes implikasjoner.

Kapittel 2: Kontekst og tidligere forskning

I dette kapittelet skal det redegjøres for studiens samfunnsmessige og sosiologiske bakgrunn. Gjennom et grovt overblikk over relevant litteratur og tidligere forskning vil jeg vise hvorfor studien både var interessant og aktuell å gjennomføre. Jeg starter med en beskrivelse av forskningsfeltet jeg skriver meg inn i, før jeg gir en kort oversikt over hvordan kjønn har blitt begrepsliggjort. I siste del av kapitlet skisserer jeg noen karakteristiske trekk ved det samfunnet som omgir dagens jenter.

2.1 Jenter i fokus – Girlhood studies

Etttersom dette er en studie om jenter, og jenters tanker rundt det å være jente i dag, skriver jeg meg inn i et relativt nytt forskningsfelt – *girlhood studies*¹. Jenter som gruppe og subjekter for forskning var lenge marginalisert og usynliggjort innenfor vitenskapen. Mens kvinneforskningen ikke la tilstrekkelig vekt på betydningen av alder, har barne- og ungdomsforskningen blitt kritisert for hovedsakelig å prioritere gutter (Frih og Söderberg 2010). Dette begynte imidlertid å endre seg i løpet av 1990-tallet, ettersom jenter ble mer synlige gjennom massemedia og populærkultur. Samfunnsvitenskapen fulgte etter, og i 2008 ble det amerikanske tidsskriftet *Girlhood Studies: An Interdisciplinary Journal* stiftet. Som navnet tilsier er tidsskriftet forbeholdt studier av jenter, hvor målet er å dekke et bredt spekter av tema relatert til jenter og «girlhood» (Mitchell et al. 2008).

Innenfor «girlhood studies» er samspillet mellom alder, kultur og (biologisk og sosialt) kjønn i fokus for å kunne generere ny kunnskap om jenter: hvordan det prates om jenter, hvordan jenter behandles, og hvordan jenter selv opplever sine liv og tilværelser (ibid.). Mye av forskningen innenfor denne tradisjonen handler nettopp om jentenes liv, opplevelser og erfaringer. Det dekker alt fra kjønnsbasert vold, jenter som lever i konfliktområder, og likestilling i forhold til utdanning og inntekt, til prestisjeorienterte, moderne jenter. Formålet med «girlhood studies» er altså å ikke gruppere jenter som en homogen kategori uten å belyse de ulike erfaringene de har med seg (Frih og Söderberg 2010). Selv om det finnes solide vitenskapsdiskurser som omhandler jenter fra småbarnsalder til unge kvinner, også innenfor andre disipliner, poengterer Catherine Driscoll (2008:13-14) at disse kan kvalifiseres som

¹ I Sverige har de brukt begrepet «flickstudier». Tilsvarende begrep på norsk er enda ikke etablert, og jeg tar derfor utgangspunkt i det engelske.

«girlhood studies» bare når de inkluderer de sosiale og kulturelle dimensjonene av «girlhood».

2.1.1 Ungdom som livsfase

Ettersom «girlhood studies» generelt, og oppgavens problemstilling spesielt, tar utgangspunkt i et samspill mellom generasjon og kjønn, må det tas hensyn til livsfasen jentene kan plasseres i: ungdomstid. Ungdomstid er historisk sett et relativt nytt fenomen. Endringer i samfunnet som for eksempel økt velstand og økte utdanningsmuligheter har resultert i en utvidelse av overgangsperioden mellom barn og voksen som gjør at det har blitt meningsfullt å snakke om ungdomstid som en egen livsfase² (Tingstad 2006). Denne livsfasen har dessuten noen særegne trekk. Totland (2014:38) påpeker at ungdomstiden er en fase i livet hvor man «prøver å finne ut av hvem man egentlig er og hvem man egentlig vil være» (ibid.). I den forbindelse har barne- og ungdomsårene vært løftet fram som sentrale for identitetsformasjon³. I ungdomsårene spiller særlig venner og jevnaldergruppen en viktig rolle for denne utviklingen (Buckingham 2008). Mead (1934) mener «selvet» er grunnleggende sosialt, og noe som utvikles i interaksjon med andre. Gjennom å se seg selv gjennom øynene til andre tar man rollen til «den generaliserte andre», og internaliserer dermed samfunnets eller kulturens verdier og forventninger (ibid.). Det man nå ofte kaller identitet er altså noe som utvikles i tett samspill med andre. Samtidig er identiteten avhengig av anerkjennelse og bekreftelse fra disse «andre» - og dette er særlig betydningsfullt i ungdomstiden. Behovet for tilhørighet er aldri så viktig som når man er ungdom, og det å motta anerkjennelse og bekreftelse fra venne- og jevnaldergruppen er dermed særdeles betydningsfullt i denne fasen av livet (Buckingham 2008).

2.2 Rolleteori

Forestillingen om at man ser seg selv gjennom øynene til andre dannet videre grunnlaget for en av Goffmans mest sentrale begreper: *inntrykksstyring*. Inntrykksstyring refererer til de verbale og ikke-verbale praksisene vi bruker i forsøk på å presentere oss selv på den måten vi vil bli oppfattet på (Goffman 1992:24, 119). Ved å *iscenesette* seg selv og å fremheve bestemte egenskaper, samt skjule informasjon som er uforenlig med bildet man prøver å gi,

² Ungdom er imidlertid ikke et universelt fenomen. Hvorvidt det er meningsfullt å betegne det som en fase, samt varigheten på denne fasen, varierer selvsagt fra kultur til kultur (Tingstad 2006).

³ Identitet er et tvetydig begrep som har blitt brukt i mange ulike kontekster og for mange ulike hensikter. Her skal begrepet forstås som «en forståelse av hvem vi er, og hvilken gruppe eller rolle vi ønsker å assosiere oss med» (Haugseth 2013:93). Det innebærer dermed både selvforståelse og tilhørighet.

skaper man et (idealisert) bilde av en selv som ikke nødvendigvis samsvarer med virkeligheten. På denne måten prøver man å kontrollere hvilke deler av oss selv som vi synliggjør for andre. Goffman (1992:27) bruker begrepet «frontstage» til å forklare hvordan man i ulike sosiale situasjoner inntar ulike roller og tilpasser oss den bestemte situasjonen og publikummet. Tilsvarende viser «backstage» til den delen av scenen som normalt ikke er synlig for publikum – hvor man kan tre mer ut av rollen. Noen av rollene vi spiller kan imidlertid være selvmotsigende. For eksempel kan en student fremstå som flittig når hun/han er på skolen, mens med venner vil hun/han kanskje opptre mer bekymringsløst. Våre ulike «opptredener» er avhengig av publikum, og man kan miste respekt dersom noen oppdager at man har flere selvmotsigende roller. Ifølge Goffman (1992:48) kan man motvirke dette gjennom en inndeling av publikum, og dermed sikre at ulike roller holdes avskilt. I denne oppgaven kan Goffmans dramaturgiske perspektiv tjene som en referanseramme som kan hjelpe å forstå hvorvidt jenter iscenesetter seg selv i tråd med samtidens idealer, og på hvilke måter det i så fall skjer på. Med inntoget av sosiale medier som fokuserer på bildedeling har det dessuten oppstått en ny arena for iscenesettelse og selvpresentasjon.

2.2.1 Kjønsroller

Et sentralt fokus i oppgaven er normative forventninger knyttet til kjønn. Lindsey (2011) poengterer at kjønn er en tilskrevet *status* som er determinerende for hvordan en person blir definert og behandlet. Sammen med etnisitet og sosial klasse utgjør kjønn en av de viktigste tilskrevne statusene et individ kan besitte. Videre kan *roller* defineres som den forventede atferden assosiert med slike statuser, og er således utført i henhold til sosiale normer som veileder menneskers atferd i spesifikke situasjoner. *Kjønsroller* kan dermed betegnes som de forventede holdninger og atferd som et samfunn assosierer med hvert (biologiske) kjønn. Denne definisjonen plasserer kjønn i den sosiokulturelle konteksten (Lindsey 2011). Det skal her poengteres at rollebegrepet i sosiologien har høstet mye kritikk. Denne kritikken har imidlertid først og fremst blitt utviklet som en reaksjon på *strukturfunksjonalismens* forståelse og bruk av rollebegrepet, som blant annet Connell (1979) mente var høyst deterministisk. Innenfor sosialkonstruktivismen representert ved West og Zimmerman (1987) ble også kjønnsrollebegrepet kritisert for å være for statisk og determinerende. Jeg skal imidlertid ikke gå ytterligere inn på disse debattene. I denne oppgaven skal rollebegrepet forstås som en sosiologisk tilnærming som viser til samfunnsmessige prosesser og en forståelse av kjønn som sosialt skapt. Jeg tar dermed utgangspunkt i kjønnsroller som *foranderlige* og *sosialt konstruert* – og ikke som statiske. Kjønsrollebegrepet er dermed relevant når det gjelder de

normative rolleforventningene som hersker i forhold til kjønn, og derfor også særdeles relevant for oppgavens problemstilling.

Mens rollebegrepet dermed kan forstås som en sosiologisk tilnærming som viser til samfunnsmessige prosesser og en sosialkonstruktivistisk forståelse av kjønn, kan dette perspektivet også bli oppfattet som en respons på, og et motsvar til, den essensialistiske forestillingen av kjønn som gjensidig utelukkende kategorier. Essensialisme, eller biologisk determinisme, tar utgangspunkt i kjønn som biologisk bestemt, og fremhever forestillingen om at kvinner og menn er iboende forskjellige på grunn av deres biologiske og genetiske sammensetning (Lindsey 2011). Videre danner denne forskjellen grunnlaget for at menn og kvinner av «natur» passer til å fylle spesifikke roller, uavhengig av for eksempel intellektuelle egenskaper, mål, kvalifikasjoner eller erfaringer. Selv om biologisk determinisme ikke eksplisitt påstår at denne forskjellen tilsvarer mindreverdighet, er den antatte *essensen* som gjør menn og kvinner forskjellige kontinuerlig utnyttet for å legitimere denne forestillingen (Lindsey 2011).

2.3 Kjønn som prosess

2.3.1 Biologisk og sosialt kjønn

Siden 1960-tallet har engelsktalende feminister skilt mellom «*sex*» som biologisk kategori, og «*gender*» som en sosial eller kulturell kategori. Mens førstnevnte refererer til de biologiske, anatomiske og fysiske karakteristikkene som skiller kvinner og menn, refererer sistnevnte til sosialt konstruerte forestillinger om maskulinitet og femininitet. På denne tiden ble distinksjonen mellom det man på norsk betegner som biologisk og sosialt kjønn⁴ ansett som et begrepsmessig gjennombrudd (Connell 2003). Et av hovedpoengene med innføringen av to kjønnsbegrep var å skille biologi fra kultur og på den måten begrepsliggjøre at relasjoner mellom kjønnene først og fremst må betraktes som sosialt og kulturelt konstruert. Et annet poeng var å understreke foranderligheten i den kulturelle konstruksjonen, hvor det i tradisjonen fra Simone de Beauvoir (2002 [1949]:325) vektlegges at kvinne ikke er noe man er født som, men noe som læres og oppnås (Ambjörnsson 2004:11-12). Begrepsparet utgjorde dermed en måte å bevege seg bort fra biologisk determinisme på, og ble ansett som en løsning

⁴ Videre i oppgaven vil det bli spesifisert dersom det er snakk om biologisk kjønn. Der hvor blant annet engelsk («*gender*») og svensk («*genus*») har egne benevnelser for sosialt kjønn, er ikke et lignende begrep etablert på norsk. Dermed, på grunn av både språklig flyt og oppgavens størrelse, vil «sosialt kjønn» kun benevnes som «kjønn» videre i oppgaven.

på den vitenskapelige forestillingen om at biologi determinerer kvinners samfunnsmessige roller. Med andre ord kunne ikke biologien lenger anvendes for å legitimere undertrykking av kvinner (Connell 2002; Bengs 2000). Det teoretiske skillet mellom biologisk og sosialt kjønn ble imidlertid fort problematisk, og er fremdeles et omstridt tema blant feministiske akademikere⁵. Likevel synes de fleste feministiske forskere å være enige om forståelsen av kjønn som en kulturelt skapt maktordning relatert til forestillinger om det mannlige og kvinnelige.

2.3.2 Doing gender

De siste 20 årene, særlig etter publiseringen av Judith Butlers *Gender Trouble*, har det blitt stadig mer populært blant akademiske feminister å tenke på kjønn som situasjonelt konstruert gjennom handlinger utført av aktive aktører (Lorber og Moore 2007) – og ikke noe man har (eller ikke har). Kjønn, som en sosial konstruksjon, kan bli forstått i relasjon til sosiale strukturer, normer, verdier og praksiser knyttet til kulturelle forestillinger om feminitet og maskulinitet i en spesifikk kontekst og tidsperiode. Disse er produsert og reproduert i pågående sosiale prosesser og handlinger av «doing gender» (West & Zimmerman 1987). Ut i fra dette synspunktet kan enkeltindivider også betraktes som aktive aktører i sine liv. Samtidig utgjør de større sosiale sammenhengene, samfunnsdiskursene og kjønnsordenene⁶ varierende forutsetninger og handlingsrom for den enkelte. På en slik måte tar unge selv, men også omgivelsene, aktiv del i produksjonen og reproduksjonen av forestillinger om kjønn (Connell 2002). Begrep som tidligere ble ansett som statiske, som eksempelvis kjønn, ble altså med inntoget av det sosialkonstruktivistiske paradigmet heller betraktet som foranderlige. Som nevnt ovenfor blir kjønn, ifølge dette perspektivet, konstruert gjennom handlinger. Det er imidlertid ikke nok å utføre disse kun én gang – kjønn må bestandig skapes for å være overbevisende. Det er nettopp denne nødvendige gjentakelsen som gjør at kjønn ikke kan betraktes som en statisk tilstand, men heller som en pågående prosess (Ambjörnsson 2004:13).

At kjønn er noe som bestandig konstrueres betyr likevel ikke at konstruksjonen kan gjøres på hvilken som helst måte. Visse relasjoner og atferdsmønstre er mer akseptable enn andre.

⁵ Den intensive debatten som fulgte ved innføringen av to kjønnsbegrep har omhandlet alt fra dens politiske potensial, til den implisitte oppdelingen mellom biologi og kultur som begrepsparet innebar (Moi 2005).

⁶ *Kjønnsordener* betyr, kort forklart, bredere kjønnsmønstre i samfunnet (Connell 2002). Historisk sett refererer det Vestlige samfunnets kjønnsorden til kvinners strukturelle underordning og manns overordning, samt til segregeringen av kjønn i kategorien «mann» og «kvinne» (Wiklund et al. 2015:157).

Eksempelvis viser Ambjörnsson (2004) i sin studie hvordan prosessene av kjønnskonstruksjon var nært knyttet til idealer, forestillinger og handlinger knyttet til seksualitet⁷, og da hovedsakelig *normativ heteroseksualitet*⁸. Her baserer hun seg på Butlers (1990:151) konseptualisering av *den heteroseksuelle matrisen*. Denne matrisen fremviser at kropper, kjønn og begjær er knyttet sammen på en bestemt måte, der det å lykkes i å prestere rett type sammenkoblinger mellom disse betyr at man har iscenesatt kjønn på «rett måte» (Butler 1990). Men det å iscenesette kjønn på «rett måte» kan også beskrives som en type overlevelsesstrategi innenfor et tvingende system, der overtredelser følges av sanksjoner.

2.3.3 Kjønn og normativitet

Det å tiltrekkes av og begjære det motsatte kjønn er dermed et krav for å kunne være jente på «rett» måte. Det er imidlertid ikke bare normal i form av heteroseksuell man forventes å være som jente. Den respektive kulturen tilbyr målestokker for sosial kontroll for å sikre at individer mer eller mindre konformerer til et vidt spekter av sosiale normer (Lindsey 2011). Avvikelser fra det «normale» sanksjoneres ofte gjennom diskrete former for marginalisering, usynliggjøring og stereotypisering. Videre er normer avhengig av sammenheng, tidsperiode og sted, hvor de konkurrerer og samvirker side om side. Som vi har sett er det imidlertid mulig å skille ut bestemte normsystem som har høyere status, og noen atferdsmønstre som gir større utbytte enn andre. Det finnes derfor også anledning til å snakke om en viss form for *femininitet* som *normativ* (Ambjörnsson 2004; Skeggs 1997). En stor del av min oppgave er nettopp hvordan jenter iscenesetter, forhandler, og utfordrer normer knyttet til femininitet.

2.4 Kropp

Videre er normer og forventninger til kjønn tett knyttet opp til kroppen. Kroppen er viktig i konstruksjonen og utførelsen av kjønn fordi det er gjennom våre kropper, vår måte å bevege oss på, handle på og kle oss på, at vårt kjønn blir uttrykt og erfart (Bengts 2000).

⁷ Ambjörnsson (2004:14) betrakter seksualitet som en ordning av begjær, følelser, blikk, seksuelle relasjoner, og sladder.

⁸ Normativ heteroseksualitet, eller *heteronormativitet*, refererer til de prosessene som opprettholder heteroseksualiteten som noe selvsagt, naturlig og omfattende, og som bidrar til at en bestemt type heteroseksuelt liv fremstår som den ettertraktede (Wiklund et al. 2015).

2.4.1 Kroppens sosiologi

Siden 1980-tallet har det vært en stor økning i akademisk interesse for kroppen, og kroppssosiologi har oppstått som et distinkt studieområde⁹. Shilling (1993) viser til særlig fire årsaker til at dette har blitt tilfelle. Den første beror på, ifølge Shilling, den andre bølgen innenfor feminismen, der spørsmål om reproduksjon, abort og fertilitet var i sentrum. Den andre faktoren Shilling identifiserer er de endrede demografiske mønstrene i vestlige samfunn, hvor det faktum at folk blir eldre har utkrystallisert seg til et økonomisk og medisinsk problem. Ytterligere blir forbrukerkulturen identifisert som den tredje årsaken. Skjønnhet, som formidlet gjennom massemedia, blir en måte for kvinner å bekrefte sin femininitet på ved hjelp av kroppen. Endelig løftes den teknologiske og medisinske utviklingen fram som den siste faktoren. Dette gjør det mulig for mennesker å kontrollere og endre deres kropper gjennom for eksempel kosmetisk kirurgi, trening eller dietter.

2.4.2 Kroppen som prosjekt

Shilling (1993) har konseptualisert ideen om «den uferdige kroppen». Innenfor denne forståelsen er kroppen en enhet som endres og utvikles gjennom hele individets liv, og som skapes gjennom deltakelse i det sosiale livet. På dette grunnlaget utviklet Shilling forestillingen om kroppen som *prosjekt*: i det moderne, vestlige samfunnet blir kroppen sett på som en enhet som er i prosessen av «å bli», et prosjekt som skal bli jobbet med og oppnådd som en del av et individs identitet. Å behandle kroppen som et prosjekt innebærer at individer er bevisste på og aktivt opptatt av ivaretagelsen og opprettholdelsen av kroppens utseende. Ifølge Shilling (1993) innebærer dette en anerkjennelse av kroppens betydning som både en personlig ressurs og sosialt symbol som avgir informasjon om en persons identitet. Kanskje det vanligste eksempelet på kroppen som prosjekt er den *sunne* kroppen. Man blir i økende grad oppmuntret til å ta mer *individuell* ansvar for våre kropper ved å delta i strenge sunnhetsregimer i form av for eksempel dietter eller trening. Disse regimene handler imidlertid ikke bare om å forhindre sykdom; det handler også om å føle seg bra med hvordan kroppene våre ser ut i både egne og andres øyne. Helse har dermed i økende grad blitt assosiert med det Goffman har begrepsfestet som «presentation of self» (Shilling 1993).

⁹ Isaksen (1994:50) mener at «kroppens usynlighet» i den klassiske sosiologien må ses i sammenheng med «kvinnens usynlighet».

Synet på kroppen som «uferdig» kan videre hjelpe å forklare hvorfor så mange er så engasjert i deres egne kropper og kontinuerlig jobber med dem. Denne forestillingen gjenspeiles i samtidens fiksering rundt kropp og helse, som blant annet reflekteres gjennom en framvoksende fitnesskultur. Studier av unges forhold til kropp og trening belyser hvordan unge kvinner gjennom trening og matvaner primært fokuserer på utseende, og særlig det å ha en slank og «stram» kropp (Wright, O'Flynn og Macdonald 2006). Ettersom idealer og forventninger til kropp spiller en stor rolle i min oppgave, er perspektivet til Shilling høyst relevant, ettersom mye av media i dag legger fokus på forandring og forbedring av kroppen. Dette gjelder imidlertid ikke bare massemedia som for eksempel TV, film, reklame og magasiner, men også *sosiale* medier – hvor ungdom og unge voksne er den største brukergruppen.

2.4.3 Kosmetisk kirurgi

Kroppen som prosjekt blir i nyere tid kanskje særlig gjenspeilet i de økte mulighetene for kosmetisk kirurgi¹⁰. I USA ble det i 2007 eksempelvis utført nærmere 11,7 millioner kosmetiske inngrep (Norsk Helseinformatikk 2011). Sammenligner man med statistikken fra 1997 er dette en økning på 457 prosent. Særlig ikke-kirurgiske inngrep har opplevd en eksplosiv vekst. Videre er 90 prosent av alle inngrepene utført på kvinner. Selv om tallene i Norge er betraktelig lavere, er likevel fordelingen mellom kvinner og menn den samme (ibid.). Ettersom det ikke er et krav om at pasientfinansierte inngrep som utføres på private klinikker meldes inn til Norsk pasientregister, mangler det kilder til offentlig statistikk som gir full oversikt over utbredelsen og pasientsammensetningen til kosmetisk kirurgi i Norge¹¹. Det finnes likevel data som viser at bransjen har vokst betydelig på få år: det har for eksempel vært en vesentlig økning i både antall klinikker og antall leger med spesialisering innenfor feltet (Ramm og von Soest 2011).

¹⁰ Statistisk Sentralbyrå definerer kosmetisk kirurgi som «betegnelse for plastikkirurgi i tilfeller hvor formålet er å oppnå en kosmetisk gevinst uten at det foreligger noen medisinsk begrunnelse for operasjonen» (Ramm og von Soest 2011). I dagligtalen er det imidlertid også vanlig å inkludere ikke-kirurgiske inngrep – såkalte kosmetiske «light»-behandlinger – innenfor begrepet. I oppgaven vil derfor betegnelsen «kosmetisk kirurgi» referere til både kirurgiske (for eksempel silikon) og ikke-kirurgiske (for eksempel Botox, Restylane) inngrep som blir utført med et ønske om å forbedre utseendet.

¹¹ Det har likevel blitt utført kvantitative spørreundersøkelser. Ifølge SSB (Ramm og von Soest 2011) viste en landsrepresentativ undersøkelse fra 2003 blant kvinner mellom 22 og 55 år at 6% hadde fått utført en eller flere kosmetiske inngrep, mens en fjerdedel svarte at slike inngrep var noe de kunne tenke seg. Det er dessuten grunn til å tro at andelen har økt siden 2003.

Jones og Heyes (2009) mener at det i dag er mer riktig å betegne de som tar kosmetisk kirurgi som *forbrukere*, snarere enn pasienter. Mens det å ta slike inngrep tidligere var assosiert med noe skamfullt, har det i dag blitt mer akseptert. Ramm og von Soest (2011) peker på at «Fokusering på helse i vid forstand, bedre personlig økonomi og større tilbud gjør kosmetisk kirurgi til et aktuelt spørsmål for stadig flere». Man ser dessuten en økende oppmerksomhet i massemedia og populærkultur. Gjennom slike kanaler får man informasjon om hvilke inngrep som finnes, hvordan de utføres, samt hvor mye de koster. Samtidig står kjente personer fram i media for å fortelle om sine erfaringer med kosmetisk kirurgi. I Norge har særlig (topp)bloggeres rolle vært fremhevet i relasjon til dette – noe de også har mottatt kritikk for blant annet på grunn av deres unge lezerskare. Åpenhet omkring egne kosmetiske inngrep, samt reklamering av kosmetiske behandlinger som Botox og Restylane har den siste tiden reist spørsmål om bloggerbransjen bør reguleres og profesjonaliseres ytterligere¹² (Ertesvåg 2018).

Gjennom massemedia og sosiale medier har altså kosmetisk kirurgi blitt mer normalisert og tilgjengelig. Det er ikke lenger presentert som en distansert mulighet som er forbeholdt de velstående og berømte: det blir nå markedsført som en løsning til et økende nummer av «ordinære» mennesker som føler behovet for det (Jones og Heyes 2009). Braun og Kitzinger (2001) mener imidlertid at kvinnekroppen som et sted for selvovervåkning og forbedring ikke bare gjelder den synlige, eller «offentlige» kroppen. De mener at forestillingen om den «perfekte» vagina er bevis på at dette nå også omfatter den «private» kroppen. Dette underbygges blant annet ved at intimkirurgi¹³ i form av labiaplastikk har blitt stadig mer populært de senere årene. I USA økte eksempelvis etterspørselen for dette inngrepet med 49% fra 2013 til 2014, og en lignende trend har blitt dokumentert også i andre vestlige land (Sharp et al. 2016). Sharp et al. (2015) mener at denne trenden ikke har utviklet seg i isolasjon, men i en bredere sosiokulturell kontekst som oppmuntrer til objektivisering av kvinnekroppen. Forskningen på påvirkningsfaktorene viser at estetiske årsaker blir angitt som den primære motivasjonen til å utføre slike inngrep (Sharp et al. 2016). Det har blitt påpekt at det som har

¹² Bloggere er ikke underlagt Vær Varsom-plakaten. I 2016 ble imidlertid «Sunn Fornuft-plakaten» lansert, som består av 10 retningslinjer bloggere kan ta utgangspunkt i. Det er imidlertid frivillig å forplikte seg til den. Plakaten kan leses her: <https://www.medier24.no/artikler/lanserer-sunn-fornuft-plakaten-kvinneguiden-og-bloggere-pa-lag-mot-spiseforstyrrelser/362781>

¹³ Refererer til spekteret av inngrep utformet for å endre genital anatomi for primært estetiske hensikter. Det vanligste inngrepet er reduksjon av indre kjønnslepper (labiaplastikk). Andre inngrep som tilbys i Norge er for eksempel vaginal oppstramming (vaginal plastikk), fettsging av venusberget, eller klitorisløft (Gabrielsen et al. 2017).

blitt begrepsfestet som «Barbie-vulva»¹⁴, sammen med den relativt vanlige praksisen med hårfjerning, ligner et prepubertalt kjønnsorgan – et ideal voksne kvinner sjeldent kan oppfylle. Videre fant Sharp et al. (2015) i deres studie av australske kvinner, at hårfjerning hadde en indirekte effekt på misnøye med vulvas utseende. Hårfjerning fører til en mer synlig vulvaregion, noe som gjør det lettere for kvinner å ikke bare undersøke, men også *sammenligne*, kjønnsorganet sitt. Eksempelvis fant Sharp et al. (2016) at eksponering for idealiserte representasjoner av kvinnelige kjønnsorgan i media utgjorde en kraftig påvirkning på kvinners tilbøyelighet til å utføre labiaplastikk. Særlig pornografi og internett var av stor betydning her.

I Norge kom intimkirurgi særlig på dagsorden i kjølvannet av NRKs dokumentarserie «Innafor», som i episoden «Fiks meg»¹⁵ omhandlet labiaplastikk. Ifølge Norsk gynekologisk forening (2017) blir anslagsvis 1000 slike inngrep utført i Norge hvert år, og utføres nesten utelukkende av plastikkirurger på private klinikker. Disse tallene blir dessuten presentert som bekymringsverdige, ettersom inngrepene tenderer å bli utført på kjønnsorgan som er anatomisk *normale*¹⁶ – selv om de ofte ikke blir ansett slik av kvinnene selv (Braun 2009). En undersøkelse utført av Norstat for NRK Innafor viste at én av åtte norske kvinner mellom 18 og 30 har vurdert intimkirurgi som følge av misnøye med underlivets utseende (Gabrielsen et al. 2017). *Hvorfor* dette er tilfellet er ikke kartlagt i norsk sammenheng, men det kan tenkes at noen av funnene i den internasjonale forskningen også kan være gjeldende for norske kvinner.

2.5 Sosiale medier¹⁷

Nordmenn er blant de tyngste Internett-brukerne i Europa, og aldri før har den gjennomsnittlige nettbruken i befolkningen vært så høy. Særlig er det ungdom mellom 16 og 24 år som er de hyppigste brukerne, med et langt høyere gjennomsnitt enn resten av befolkningen. Mens en gjennomsnittlig 16-24-åring i 2006 brukte drøyt 1,5 time per dag på Internett, har nettbruken i 2016 steget til litt over 4 timer (Bufdir 2017). Man ser videre tydelige kjønnsforskjeller når det gjelder *hva* man bruker tid på: mens gutter bruker mer tid på

¹⁴ Brochmann og Dahl (2017) beskriver den slik: «Det skal være diskret og «rent» med hårløse små lepper, lite klitorishode og lysrosa fargetoner»

¹⁵ Episoden kan ses her: <https://tv.nrk.no/serie/innafor/MDDP12100116/sesong-1/episode-1>

¹⁶ Dette kommer også fram i Innafor-dokumentaren, hvor en plastikkirurg innrømmer at 90% av kjønnsleppene vedkommende opererer er normale (Norsk gynekologisk forening 2017).

¹⁷ Det har blitt påpekt at «sosiale medier» er vanskelig å definere. En definisjon som likevel blir mye brukt er sosiale medier som «*medier som muliggjør brukerskapt innhold, samskapning og innholdsdeling i sosiale nettverk*» (Brandtzæg og Lüders 2009:14).

spill, bruker jentene mer tid på sosiale medier (Bakken 2017). Den økte tidsbruken kan videre ses i sammenheng med inntoget av smarttelefonen. Ifølge Medietilsynet (2016) hadde nærmest samtlige norske 16-åringer en smarttelefon i 2016. Mobilbruken er variert, og har utviklet seg over tid. Man finner blant annet en kraftig økning i andelen som bruker mobilen til sosiale medier. Blant de sosiale mediene har særlig de sosiale *billedelingstjenestene* steget i popularitet. Blant 15-16-åringene bruker 90% av jentene og 74% av guttene slike tjenester minst én gang daglig. Av de sosiale mediene er det Facebook, Snapchat og Instagram¹⁸ som er mest populære (Medietilsynet 2016).

Ungdommene i min studie ble født rett etter årtusensskiftet, omtrent samtidig som internett ble tilgjengelig for folk flest i Norge (Hannemyr et al. 2015:100). Mange refererer til den teknologiske utviklingen i løpet av 2000-tallet som en *medierevolusjon*. Tilsvarende har generasjonen av barn som vokser opp i denne tiden blitt referert til som for eksempel *mediegenerasjonen* (Hagen og Wold 2009) eller «digital natives» (Keracher 2017). Den kraftige økningen av sosiale mediers popularitet i løpet av 2000-tallet har revolusjonert måten man kommuniserer, former relasjoner, og deler informasjon på – både som enkeltindivider og samfunn. På den ene siden kan dette utgjøre store muligheter innenfor innovasjon, læring og kreativitet, men nyere forskning vektlegger også de potensielle implikasjonene for ungdoms mentale helse. En ny britisk undersøkelse fremlegger eksempelvis at selv om sosiale medier kan promotere følelser av samhold og sosial støtte, og dermed være en positiv katalysator for god mental helse, kan det også medfølge risiko (Keracher 2017). Forfatteren viser til at ratene av angst og depresjon hos britisk ungdom har økt med 70% de siste 25 årene, og mener at bruk av sosiale medier er knyttet til dette. En norsk metastudie finner at det har vært en økning i psykiske vansker også blant norsk ungdom de siste 30 årene, og da særlig blant jenter (Sletten og Bakken 2016). Det diskuteres imidlertid om denne økningen primært kan skyldes økt åpenhet og toleranse i samfunnet, samt lavere terskel for rapportering. Det blir likevel konkludert med at dette ikke er hovedforklaringen til økningen, og at resultatene fra norske undersøkelser samsvarer med erfaringene fra internasjonale studier.

Videre fant den britiske rapporten at ungdommene i undersøkelsen rangerte Instagram og Snapchat som mest skadelig for deres mentale helse. Begge disse nettsamfunnene er, som

¹⁸ Mens Snapchat og Instagram primært kan karakteriseres som billedelingstjenester, har Facebook et mer utvidet bruksområde.

nevnt, bildedelingstjenester, og det ser ut som at de fører til følelser av angst og utilstrekkelighet blant ungdom (Keracher 2017). Rapporten fremlegger statistikk som viser at så mange som 9 av 10 tenåringsjenter i Storbritannia sier at de er misfornøyde med kroppen sin. Redigerte og iscenesatte bilder er utbredt på bildedelingstjenester, og fører til at ungdom i større grad deltar i utseendebaserte sammenligninger. Forfatteren mener dermed at sosiale medier fremsetter urealistiske forventninger og press, som manifesterer seg i en kontinuerlig jakt på perfektjonisme (ibid.). Det presset som ungdom møter på Internett er følgelig unik til denne digitale generasjonen, og utgjør en viktig kontekstuell ramme for dette forskningsprosjektet.

2.6 Kjønn, arbeid og utdanning

De siste tiårene har det skjedd store endringer i forhold til kvinners situasjon når det kommer til utdanning og arbeid. Særlig er den såkalte «utdanningsekspløsjonen» en av de viktigste samfunnsendringene innenfor denne tidsperioden. Fordi det i høy grad er jentenes inntog i utdanningsinstitusjonene som står for økningen i utdanning, har jentene blitt påvirket mer enn guttene (Bæck 2006). Dette har blant annet ført til at tradisjonelt mannsdominerte utdanninger har fått stadig sterkere innslag av kvinner, hvor enkelte av disse også har gått over til å bli *kvinne*dominert, som for eksempel rettsvitenskap og medisin. Utdanningsekspløsjonen har med andre ord ført til en lavere vertikal¹⁹ kjønnssegregering innenfor utdanning. Til tross for disse endringene har likevel den horisontale kjønnssegregeringen holdt seg stabilt på et høyt nivå (Støren og Arnesen 2003:135). Ettersom kjønnsforskjellene innenfor utdanningssystemet i stor grad reflekterer kjønnsforskjellene i arbeidsmarkedet, klassifiseres følgelig det norske arbeidsmarkedet som svært kjønnssegregert – også når man sammenligner med andre europeiske land. Mens kvinner fremdeles dominerer innenfor helse- og omsorgsrelaterte yrker, dominerer menn innenfor industri og virksomheter for oljeutvinning og bygg- og anlegg (Bæck 2006).

Den høye horisontale kjønnssegregeringen innenfor utdanningssystemet gjenspeiles særlig i yrkesfaglig videregående, hvor kjønnssegregeringen klassifiseres som sterkest (Støren og Arnesen 2003:151). I 2016 hadde eksempelvis både helse- og oppvekstfag og design- og

¹⁹ Vertikal kjønnssegregering i utdanning innebærer at kvinner og menn tar utdanning på ulikt nivå. På den andre siden innebærer horisontal kjønnssegregering at kvinner og menn tar ulike typer fag (Støren og Arnesen 2003:135).

håndverk en kvinneandel på 83 prosent²⁰, mens bygg- og anleggsteknikk hadde en mannsandel på 94 prosent²¹. Kjønnsegregeringen på yrkesfaglig videregående har dessuten vært stabil over flere år, og de ulike yrkesfaglige retningene betegnes derfor som «kjønnstradisjonelle». Videre fortsetter mobilitetsforskere å påpeke sammenhengen mellom ungdommers utdanningsvalg og foreldres inntekts- og utdanningsnivå (Støren og Arnesen 2003). I forhold til elevenes sosiale bakgrunn skiller yrkesfaglige retninger seg fortsatt klart ut fra de studiespesialiserende. Av elevene på studiespesialiserende linjer har flertallet av disse foreldre med (kort eller lang) høyere utdanning. Til sammenligning har 7 av 10 yrkesfagelever foreldre med grunnskole eller videregående som høyeste utdanning (Ekren 2014). Ettersom majoriteten av elevene i yrkesfaglige utdanningsretninger dermed har bakgrunn fra arbeiderklassen, har disse utdanningsretningene følgelig også blitt omtalt som «klassetypiske». En komparativ studie av jenter i ulike utdannings situasjoner, og hvorvidt de opplever ulike forventninger og krav, kan potensielt bidra til å forstå noe av bakgrunnen for hvorfor dette kjønnede og klassede mønsteret opprettholdes.

2.7 Individualistiske strømninger

En av de mest innflytelsesrike teoretiske bidragene innenfor sosiologien på 1990-tallet var «individualiseringstesen». Representanter for slike teorier fremhever individets økte frihet og valgmuligheter i et samfunn som har blitt mer usikkert og mindre forutsigbart (Giddens 1996; Beck 1992). I dette usikre landskapet vektlegges individets selvstendighet, autonomi, refleksivitet og handlingskraft (*agency*). Giddens (1996) mener at moderniteten skaper spenninger mellom følelser av tillit og sikkerhet, kontra fare og risiko. Moderniteten karakteriseres altså av individualisering og foranderlighet, i motsetning til de tidligere så faste og kollektive tradisjonene. Globalisering og framtidorientering er andre kjennetegn.

Det har blitt pekt på at den mer uforutsigbare tilværelsen med økt individualitet og autonomi kan bidra til økt usikkerhet og ambivalens spesielt for ungdom. Dagens unge kan sies å vokse opp i en tid som er både trygg og usikker på samme tid, og der blant annet populærkultur og internett fungerer som nye sosialiseringssaktører i et mindre tradisjonsbundet samfunn (Ziehe 1993). Ifølge Wiklund et al. (2015) kan modernitetens vektlegging av unges frihet parallelt med ansvar også anses som en del av en neoliberal diskurs der «alt er mulig» så lenge man

²⁰ Kilde: <http://www.ssb.no/321054/elever-i-videregaende-opplaering-og-i-annen-utdanning-mellom-grunnskole-og-universitet-hogskole-etter-kjonn-og-utdanningsprogram-studieretning.1.oktober-2016-sa-163>

²¹ Kilde: <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/vgu/aar/2016-02-25>

gjør gode og strategiske valg. For unge kan dette bli en kilde til uro og engstelse ved at de stadig oppmuntres til å gjøre «riktige» valg, samtidig som de oppmuntres til å kontinuerlig jobbe med, samt fremheve, sin identitet og kompetanse. Den neoliberale diskursen har imidlertid blitt kritisert for å overse at unge har ulike forutsetninger for å selv forme sin egen fremtid. Selv om selvstendighet, autonomi og handlingskraft er kvaliteter som tradisjonelt har blitt knyttet til maskulinitet, viser både McRobbie (2009) og Harris (2004) hvordan slike kvaliteter i økende grad har blitt en del av det feminine idealet. De har studert utviklingen mot en mer *individualisert ung femininitet*, og viser hvordan jenter ofte fremstilles som ansvarlige, fremgangsrike og vellykkede «vinnere» i et økende konkurransepreget og individsentrert samfunn. Samtidig er en slik suksess i realiteten kun tilgjengelig og mulig å oppnå for en minoritet av jentene. I relasjon til dette fremhever Harris (2004:17, 27) to kontrasterende diskurser i forhold til 2000-tallets unge kvinner: «can-do»-jenten, som karakteriseres som ambisiøs og suksessfull, og «at-risk»-jenten, som alltid står i fare for å mislykkes²². Ifølge Harris (2004) huser at-risk-kategorien et spekter av marginalisert ungdom, hvis problemer sjeldent blir klassifisert som strukturelle – snarere blir mislykketheten forstått som et resultat av individuelle valg. Teorier om individualisering bidrar dermed til å overskygge betydningen av strukturelle faktorer. Som Brannen og Nilsen (2005:424) sier det: «to ignore structure is to ignore the possibility of inequalities and differences in resources that are systemic and systematic rather than individual and random».

Selv om individualiseringstesens har fått bred tilslutning, har den også blitt kraftig kritisert. Brannen og Nilsen (2005) mener blant annet at individualiseringstesens fremlegger en dekontekstualisert samfunnsforståelse, og dermed vil være svært problematisk å anvende innenfor empirisk forskning. Blant norske forskere synes det å være en viss konsensus om at individualiseringstesens er ufruktbar. Flere forskere har fremlagt empiri som indikerer at strukturelle faktorer som eksempelvis kjønn og sosial bakgrunn fremdeles er av stor betydning (se for eksempel Markussen et al. 2006; Krange og Øia 2005; Seljestad 2003). Bæck (2006) har stilt spørsmål ved individualiseringstesens validitet særlig i relasjon til jenters yrkespreferanser og utdanningsvalg. Som *ungdom* står de ovenfor den senmoderne ideologien om det frie og autonome individ, men som *kvinner* står de med hovedansvaret for

²² For Harris (2004) er disse konstruksjonene av «girlhood» i mindre grad determinert av etnisitet og oppvekst, og i større grad situert innenfor forbrukersamfunnet og relatert til besittelse av kulturell kapital.

den sosiale reproduksjonen. Ifølge Bæck (2006) fører dette jenter inn i en strukturell dobbeltposisjon i det moderne samfunnet.

Kapittel 3: Design og metode

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for valg av forskningsdesign og for de metodiske valgene som ble gjort i løpet av forskningsprosessen.

3.1 Studiens forskningsdesign

Ettersom denne studien undersøker hvordan jenter i ulike utdanningssituasjoner forholder seg til og påvirkes av feminine idealer og forventninger, falt valget på en kvalitativ tilnærming – nærmere bestemt fokusgruppeintervjuer. Flere kvantitative studier har påvist et økende negativt kropps- og selvbilde blant jenter, samt en sterk sammenheng mellom rapporterte psykiske helseplager og kroppspress og skolepress (for eksempel Bakken 2017; Andersen og Bakken 2015; Hartberg og Hegna 2013). Disse studiene påviser viktige sammenhenger, men det er visse sider ved disse sammenhengene kvantitative data ikke kan belyse²³. Der hvor de kvantitative studiene kartlegger utbredelsen og omfanget, kunne jeg ved bruk av kvalitativ metode oppnå en dypere innsikt i hvordan jentene selv mener at forventningene og presset oppleves. Med dette som hensikt falt valget på et empirinært og eksplorerende forskningsdesign, med bruk av sensitiverende begreper.

Ved en slik tilnærming knytter jeg meg til tradisjonen fra Grounded Theory (Glaser og Strauss 1967). Denne tilnærmingen har fokus på teoriutvikling heller enn teoritesting, og vektlegger dermed at utviklingen av konsepter og begreper skal være «grounded» i *datamaterialet*. Det er med andre ord empirien som legger grunnlaget for utviklingen av teori. Som forsker vil man imidlertid alltid møte datamaterialet i lys av ens faglige forankring og forutinntatte holdninger (Glaser og Strauss 1967:33). Som vi har sett i kapittel 2, har tidligere forskning og teori hatt stor betydning for dette prosjektets utvikling. Jeg har likevel tilstrebet en åpenhet i møte med datamaterialet, og i analyseprosessen ble data som var uventet i forhold til tidligere forskning vektlagt. På denne måten er det primært det empiriske materialet som har styrt utviklingen av begreper og konsepter. Forskningsdesignet er dermed eksplorerende, ettersom tolkning og analyse har vært til stede gjennom hele forskningsprosessen.

²³ Tiggemann, Gardiner og Slater (2000) gjør en lignende observasjon, og etterlyser mer kvalitativ forskning på dette tema.

Denne studien bruker sensitiverende begreper i tråd med tradisjonen fra Herbert Blumer (1954). Tanken er at begreper skal utgjøre «a general sense of reference and guidance in approaching empirical instances» (Blumer 1954:148). Mens «definitive concepts» gir forskeren nærmest en oppskrift på hva man skal se etter i det empiriske materialet, brukes sensitiverende begreper på den måten at de heller gir en generell *anelse* om hva man skal se etter, og hvilke retninger man skal lete i. Forut for datainnsamlingen hadde litteraturgjennomgangen gitt meg inspirasjon til hvilke begreper som kunne være relevante. Jeg visste imidlertid ikke hvorvidt disse begrepene ville være relevante i denne konteksten. I min studie blir for eksempel *femininitet* brukt som et sensitiverende begrep, ettersom jeg ikke tok utgangspunkt i en presis definisjon av dette begrepet. Dessuten står også informantenes egne, hverdagslige, begreper sentralt i analysen.

3.2 Fokusgrupper²⁴

Mens fokusgruppeintervju tradisjonelt har vært mest utbredt i relasjon til markedsundersøkelser, har metoden de senere årene også blitt økende populær innenfor andre disipliner – inkludert samfunnsvitenskap (Silverman 2014). Tendensen har likevel vært å bruke fokusgrupper kombinert med andre metoder i større forskningsopplegg. I denne studien brukes imidlertid fokusgruppeintervju som selvstendig metode. I lys av tidligere kvalitativ forskning på studiens tema, som har vært dominert av deltakende observasjon eller individuelle intervju²⁵, kan fokusgruppeintervju regnes som en utradisjonell metode. En av fordelene ved fokusgrupper er likevel at de «provide access to forms of data that are not obtained easily with either of the other two methods» (Morgan 1997:8).

Selv om fokusgrupper gir mindre detaljerte data om meninger og erfaringer til informanter enn individuelle intervjuer, får vi til gjengjeld innsikt i interaksjonen mellom informantene og hvordan de sammen skaper mening (Morgan 1997). Et unikt trekk ved fokusgrupper er nettopp at det tillater observasjonen av «the interactive processes through which individuals collaboratively construct their meanings (...) in a social context» (Wilkinson 2005:86). Disse interaktive prosessene kan igjen resultere i mer utdypende samtaler fordi deltakerne bade støtter og utfordrer hverandres synspunkter. Det skjedde relativt ofte i mine intervjuer at noen av deltakerne kom med innspill til en diskusjon som de andre deltakerne ikke hadde tenkt på

²⁴ I denne oppgaven knytter jeg meg til Morgans (brede) definisjon av fokusgrupper som «a research technique that collects data through group interaction on a topic determined by the researcher» (Morgan 1996:130).

²⁵ Se for eksempel Strömback et al. 2015; Ambjörnsson 2004

før, og som gjorde at de igjen modifiserte sitt eget synspunkt. Muligheten for å høre andre sine tanker om de ulike temaene gjorde derfor metoden hjelpsom i å skape et bredt spekter av synspunkter i relasjon til et spesifikt tema. Bryman (2012) mener at mulighetene for å diskutere med og utfordre hverandre kan føre til at man ender opp med mer realistiske fremstillinger av hva folk mener, ettersom man blir tvunget til å tenke over og muligens endre ens eget synspunkt. Det er nettopp denne interaksjonen og diskusjonen som gjør fokusgruppeintervjuer til «more than the sum of separate individual interviews» (Morgan 1996:139).

Tiggemann et al. (2000) mener fokusgrupper er en særlig fruktbar metode når man skal studere ungdomskultur. Ettersom deltakerne primært diskuterer med *hverandre*, får forskeren gjerne innblikk i hvordan ungdommene faktisk snakker sammen om det gjeldende temaet til «vanlig». Samtidig får man også tilgang til de aktuelle (og ulike) ungdomssjargongene, noe som sannsynligvis ikke hadde manifestert seg i like stor grad i individuelle intervju. Videre har det blitt påpekt at fokusgrupper er særlig nyttig når man vil undersøke tema som «are either habit-ridden or not thought out in detail» (Morgan 1997:11). Forut for datainnsamlingen så jeg for meg at jentene gjerne ikke hadde tenkt så mye over nettopp *hvorfor* de gjør som de gjør (som for eksempel å sminke seg, barbere seg etc.)²⁶. Dessuten ble metoden vurdert som særlig fruktbar i undersøkelsen av ulike begreper, som for eksempel kroppspress eller karakterpress, ettersom slike begreper kan være så etablert at de gjerne har et uartikulert forhold til dem.

3.3 Utvalg

For å belyse problemstillingen valgte jeg å ta utgangspunkt i to grupper jenter: jenter på studiespesialiserende, og jenter på et kvinnedominert yrkesfag. Dette ble gjort for å ta hensyn til jenter som en heterogen gruppe, og dermed bidra til å nyansere bildet av jenter som finnes i forskningen. Inndelingen ble gjort av særlig to grunner: for det første forbereder de to gruppene seg, gjennom valg av videregående studieretning, til ulike plasseringer i arbeidsmarkedet. For det andre har, som tidligere nevnt, forskning vist at det er forskjeller mellom yrkesfagelever og elever på studiespesialiserende når det gjelder sosioøkonomisk

²⁶ Denne antakelsen ble også bekreftet av flere av informantene, som innrømte at de ikke hadde tenkt så mye over flere av temaene før de faktisk snakket om det på fokusgruppeintervjuet.

bakgrunn. Det er dermed grunn til å tro at idealene og forventningene, og dermed også påvirkningen, vil være forskjellig(e) avhengig av de nevnte faktorene.

Utvalget av informanter er gjort med utgangspunkt i *strategisk utvalg*, som bygger på «systematiske vurderinger av hvilke enheter som ut i fra teoretiske og analytiske formål er mest relevant og mest interessant.» (Grønmo 2004:88). Ut i fra problemstillingen fant jeg det mest hensiktsmessig å intervjuer jenter på VG2. Dette utvalgskriteriet ble satt på grunn av sammenlignbarhet på tvers av linjer, samtidig som jeg sikret meg at yrkesfagelevne ikke var ute i lære. Dessuten ble utvalget begrenset til elever over 15 år, slik at de ikke var nødvendig med samtykke fra foresatte. Med utgangspunkt i utvalgsstrategien satte jeg det innledende målet for antall fokusgrupper til fire: to studiespesialiserende og to på yrkesfag. Dette antallet var i tråd med Morgans (1997:43) anbefaling: «The basis for the rule of thumb that projects should consist of three to five groups comes from a claim that more groups seldom provide meaningful new insights». Dette var også noe jeg erfarte i løpet av intervjuene, ettersom veldig mye av det samme gikk igjen. Samtidig måtte jeg ta i betraktning at antallet intervjuer også måtte være innenfor tidsrammene til et masterprosjekt. Med dette som utgangspunkt vurderte jeg det innsamlede datamaterialet som tilfredsstillende.

Som nevnt valgte jeg å intervjuer de ulike studieretningene i separate grupper. Dette ble ansett som mest hensiktsmessig med tanke på å oppnå en dypere innsikt i hva som var viktig, samtidig som det ville bli lettere å sammenligne gruppene på tvers. Tanken er at homogenitet ikke bare tillater mer frittgående samtaler og diskusjoner blant deltakerne *innen* hver enkelt gruppe, men også legger til rette for å undersøke forskjeller *mellom* gruppene (Morgan 1997:35). Det at alle var homogene med tanke på kjønn er ikke tilstrekkelig i dette tilfellet. Morgan (1997:37) mener at det å blande deltakerne på tvers av statuslinjer *i beste fall* vil føre til at diskusjonene blir ukomfortable. Deltakerne må føle at de kan prate komfortabelt med hverandre, og store forskjeller i sosial bakgrunn eller livsstil kan virke hindrende. Å intervjuer jentene på de to studieretningene separat ble derfor regnet som det mest hensiktsmessige og fruktbare valget.

3.4 Rekruttering

For å rekruttere informanter på en effektiv måte valgte jeg å kontakte ulike lærere og avdelingsledere ved ulike skoler som kunne fungere som portvoktere (Silverman 2014:248). I første omgang kontaktet jeg to skoler som jeg på forhånd hadde valgt ut: én hovedsakelig

studiespesialiserende skole, og én hovedsakelig yrkesfaglig skole. Gjennom eget nettverk fikk jeg kontaktinformasjonen til en samfunnsfaglærer ved førstnevnte skole. Tanken var at samfunnsfaglærere gjerne ville være mer tilbøyelige til å hjelpe med rekruttering, ettersom de kanskje i større grad ser både verdien og aktualiteten til et slikt forskningsprosjekt. På den yrkesfaglige skolen kontaktet jeg imidlertid avdelingslederne for de to utvalgte yrkesfaglige linjene. Avdelingslederen for frisørlinjen henviste meg videre til en lærer, mens avdelingslederen for helse- og oppvekstfaglinjen aldri responderte – til tross for gjentatte purringer. Jeg ble dermed nødt til å kontakte en tredje (yrkesfaglig) skole, og fikk etablert kontakt med en lærer der gjennom eget nettverk. Jeg brukte kontaktinformasjonen jeg hadde fått tilsendt til å sende de aktuelle lærerne en e-post hvor jeg kort presenterte studien, samt uttrykte et ønske om hjelp til rekruttering av informanter.

Etter positiv tilbakemelding fra samtlige portvoktere ettersendte jeg et informasjonsskriv²⁷ som kunne distribueres til både elever og lærere. Jeg informerte også om utvalgsriteriet. Videre uttrykte jeg et ønske til lærerne om å gjennomføre intervjuene i et lokale på skolen i selve skoletiden. Tanken var at dette ville øke ungdommenes tilbøyelighet til å delta i studien, i tillegg til å virke forebyggende med tanke på oppmøte og frafall. Det at informasjonen om studien ble formidlet gjennom lærerne ble også antatt å øke tilbøyeligheten ytterligere. Dersom det ble tilfellet at mange elever meldte interesse, ba jeg læreren om å velge ut de seks jentene de antok var mest motiverte til å delta. Jeg vet ikke i hvilken grad dette ble fulgt. Jeg opplevde imidlertid at utvalgsriteriet for ett av intervjuene ikke hadde blitt fulgt, da jeg hadde fått en gruppe med elever fra 3.trinn på studiespesialiserende. Jeg tror likevel ikke at dette svekker sammenligningsgrunnlaget nevneverdig.

3.5 Gjennomføring av intervjuene

I tråd med mitt eksplorerende forskningsdesign hadde jeg fokus på å ikke moderere deltakerne *for mye* under intervjuene. Ved å minimere min egen involvering ville jeg gi deltakerne muligheten til å diskutere hva de selv fant viktig og interessant. Samtidig måtte jeg være bevisst på at jeg også ville finne ut av hvorvidt det var forskjeller på jenter i ulike utdanningssituasjoner. En ulempe med mindre strukturerte fokusgrupper er nettopp at det er vanskeligere å sammenligne på tvers av grupper, ettersom enkelte tema vil dukke opp i noen grupper og ikke i andre (Morgan 1997). Jeg forsøkte derfor å kombinere disse to hensynene

²⁷ Se vedlegg 1 – Informasjonsskriv

ved å både la deltakerne selv styre retningen på diskusjonene innenfor de spesifikke temaene, samtidig som jeg også var obs på å stille de mest vesentlige spørsmålene som jeg ville at alle gruppene skulle svare på. På denne måten fikk jeg innsikt i hva hver enkelt gruppe fant interessant og betydningsfullt, samtidig som at jeg fikk et sterkere sammenligningsgrunnlag.

Samtidig er det viktig å huske på at gruppens sosiale sammensetning kan ha avgjørende betydning for det som blir sagt. Ettersom det var lærere som informerte om studien til elevene, må jeg ta høyde for at det har foregått en selvselektering inn i fokusgruppene. Man kan anta at det gjerne er de som ikke har noen problemer med å diskutere i grupper som melder interesse for å delta i slike prosjekter. Utvalget vil nok derfor, i større eller mindre grad, representere slike personer. I mine fokusgruppeintervjuer var det alltid noen individer som dominerte mer enn andre, og noen individer som deltok minimalt. Et par deltok faktisk ikke i det hele tatt. I den ene gruppen var det særlig én jente som hevdet seg mye, og gjerne på bekostning av de andre som ofte opplevde å bli avbrutt. Dette prøvde jeg å forebygge, både ved å henvende meg direkte til andre og ved å følge opp de som hadde blitt avbrutt. Disse tiltakene ble imidlertid ikke gjort fordi «dominansforholdet» var negativt i seg selv, ettersom det kan tenkes at de som dominerte diskusjonene i fokusgruppene også er de som dominerer diskusjonene i miljøet generelt. Tiltakene ble snarere gjort fordi jeg også var interessert i å høre hva de andre deltakerne hadde å si om de ulike temaene.

Smithson (2000:105) poengterer at fokusgrupper innebærer en iscenesettelse fra alle involverte parter. Dette inkluderer ikke bare individuelle, men også *kollektive* iscenesettelser. Eksempler fra slike iscenesettelser vil bli presentert i analysene. Samtidig måtte også jeg som forsker iscenesette meg selv. Ettersom jeg etterstrebet en komfortabel og åpen intervjukontekst var jeg bevisst på å opptre oppmuntrende og anerkjennende, selv om jeg ikke nødvendigvis var enig i alt som ble sagt. Samtidig prøvde jeg å lette stemningen og skape en mer avslappet relasjon til deltakerne ved å bidra med spøker hvis anledningen bød seg. Videre var jeg også bevisst på kroppslig framtoning – særlig i møte med de yrkesfaglige gruppene. Smithson (2000:110) påpeker fordelene med at moderatoren og deltakerne i fokusgrupper deler lignende sosial eller kulturell bakgrunn. For å minimere min egen tilstedeværelse (og muligheter for å bli bedømt), passet jeg på å kle meg «nøytralt» under alle intervjuene. I møte med yrkesfaggruppene prøvde jeg dessuten å minimere den sosiale avstanden blant annet ved å unngå akademisk språk, samt å tilpasse min egen kroppspositur til deres.

Intervjusituasjonen viste seg å være gjennomgående positiv og avslappet. Diskusjonene var preget av mye humor og latter, samtidig som jeg opplevde at de tok temaene alvorlig. Jeg opplevde at jeg klarte å etablere en god relasjon til både deltakerne og gruppene i sin helhet. Jeg ble tidvis overrasket over hvor mye de faktisk delte, særlig når det gjaldt intimitet og seksuelle relasjoner. Samtidig kan dette også være en effekt av likhet i kjønn, samt at aldersforskjellen mellom meg selv og deltakerne var relativt liten. Det kan godt tenkes at jentene ikke hadde delt like mye dersom det hadde vært en mannlig intervjuer. Dette må dessuten ses i sammenheng med at problemstillingen fordret diskusjoner omkring blant annet kropp.

Intervjuene ble gjennomført på tre ulike videregående skoler i en by på Vestlandet. Elevene ble tatt ut av undervisningen og ført til et lokale på den aktuelle skolen hvor intervjuene ble utført. Lengden på intervjuene varierte på mellom 60 og 90 minutter. Intervjuene fant sted mellom september og november 2017. I hvert intervju var det seks jenter fra den aktuelle studielinjen. Alle intervjuene ble tatt opp med diktafon etter samtykke fra informantene. Opptakene ble transkribert i sin helhet, og slettet etter transkriberingen.

3.5.1 Intervjuguiden

I fokusgruppeintervjuene ble det brukt en semi-strukturert intervjuguide²⁸ i tråd med min rolle som moderator. Intervjuguiden inkluderte noen forhåndsbestemte temaer og fastsatte spørsmål, men rekkefølgen og oppfølgingsspørsmål ble tilpasset den enkelte intervjusituasjonen. Inspirasjon til utforming av spørsmål ble hentet fra tidligere forskning, samt ubelyste temaer som jeg syntes manglet i forskningen.

I tillegg tok jeg også i bruk såkalt «photo elicitation», som innebærer å inkludere et bilde i et forskningsintervju (Harper 2002). Bildene ble benyttet i relasjon til temaene «idealkropp»²⁹ og «reklame»³⁰. Førstnevnte inkluderte bilder av slanke supermodeller, og kjendiser som blant annet Kim Kardashian, mens sistnevnte inkluderte et bilde av en (kontroversiell) Dolce&Gabbana-annonse. Vassenden og Andersson (2010:149) mener photo elicitation er nyttig i å «produce rich narratives in interviews, and seen as well suited to make participants to articulate silent knowledge». Ved bruk av bilder i forhold til idealkroppen fikk jeg en

²⁸ Se vedlegg 2 – Intervjuguide

²⁹ Se vedlegg 3 – Bilder relatert til temaet «idealkropp»

³⁰ Se vedlegg 4 – Bilde relatert til temaet «reklame»

dypere innsikt i ikke bare hva en kvinnelig idealkropp innebærer, men også hva den *ikke* innebærer. Selv om de på forhånd hadde beskrevet idealkroppen, fikk jeg ved bruk av bilder et lettere grep på hvor *grensen* går og hvordan den har utviklet seg. Bruken av bilder var også nyttig i relasjon til reklame. Her fikk jeg fram informasjon om underliggende beskjeder om kjønnsroller som mest sannsynlig hadde forblitt uartikulert dersom jeg ikke hadde brukt dette bildet.

3.6 Etiske vurderinger

Prosjektet har blitt utført i tråd med etisk forsvarlig forsvarspraksis. Et hovedprinsipp for kvalitative studier er å sørge for deltakernes *informerte samtykke* (Thagaard 2003:23). I tråd med dette ble alle gruppene i forkant av intervjuene informert om at de forskes på, hva prosjektet innebar, samt hva det skulle brukes til. Jeg avklarte samtidig at deltakelsen var frivillig, og at de kunne trekke seg til enhver tid. Først etter at jeg hadde mottatt deltakernes frie og informerte samtykke startet intervjuene. Et annet grunnprinsipp innenfor forskningsetisk praksis er prinsippet om *konfidensialitet* (Thagaard 2003:24). Jeg forsikret deltakerne at alle opplysninger ville bli behandlet konfidensielt og anonymt. I tråd med det overordnede hensynet om å overholde løftene man har gitt til informantene har jeg utført flere tiltak for å ivareta anonymitetskravet³¹ (Alver og Øyen 1997:153). Blant annet har alle navn på både personer³² og skoler, samt spesifikke opplysninger om foreldres utdanning og yrker blitt anonymisert.

Videre må jeg ta i betraktning at fokusgruppe som metode innebærer noen særegne etiske hensyn. Selv om jeg som forsker kan garantere anonymitet og konfidensialitet fra *min side*, kan jeg ikke garantere for dette på vegne av de andre deltakerne i gruppen. En iboende konsekvens av å utføre fokusgrupper er nettopp at forskeren har lite kontroll over hva de andre deltakerne gjør med informasjonen som kommer frem i intervjuet (Smithson 2012:360).

³¹ Dette forskningsprosjektet ble ikke meldt til Norsk senter for forskningsdata (NSD) ettersom jeg ikke skulle samle inn sensitiv informasjon, og prosjektet ikke innebar behandling av personopplysninger. Meldeplikttesten vurderte også prosjektet som å ikke være meldepliktig. Se:

http://www.nsd.uib.no/personvernombud/meld_prosjekt/index.html

³² Før intervjuet fikk jeg kun opplyst fornavnet på informantene. I transkripsjonene har hver enkelt informant fått tildelt en kode og et nummer som tilsvarer henholdsvis studieretning og rekkefølgen de satt i (fra venstre). Kodene er følgende: Ho (helse- og oppvekst), Fr (frisør), Sp (studiespesialiserende). Tilsvarende står koden «I» i transkripsjonene for intervjuer. Ettersom alle informantene i begge de studiespesialiserende gruppene har fått samme kode (Sp), vil det alltid i forkant av transkripsjonssitat avklares hvilken gruppe det er fra ved at jeg legger til et nummer i forkant, hvor 1 representerer Allmenn1, og 2 representerer Almenn2.

3.7 Analyse av datamaterialet

Analysen av datamaterialet foregikk parallelt med datainnsamlingen. Transkriberingene ble utført fortløpende under innsamlingsperioden, noe som ga meg muligheten til å skrive ned refleksjoner underveis, samtidig som jeg kunne gjøre modifiseringer i forhold til hva som fungerte og hva som ikke fungerte. Etter at alle intervjuene var gjennomført og transkribert jobbet jeg systematisk gjennom transkripsjonene for å få oversikt over hva de ulike gruppene hadde diskutert under hvert tema. Denne oversikten dannet grobunn for å få oversikt over tendenser og mønstre i materialet, samtidig som noen innledende, brede kategorier ble dannet. Eksempler på noen kategorier som ble dannet er: kjønnsroller, investeringer i femininitet, forventninger til atferd og forventninger til utseendet. Etter denne innledende bearbeidingen av datamaterialet tok jeg et dypdykk inn i hvert intervju. Her markerte jeg deler som passet inn i kategoriene, samt deler som ikke passet inn. Kategoriene ble revidert og tilpasset etter hvert som nye tendenser dukket opp.

Samtidig må man være bevisst på at analysen tar utgangspunkt i data fra fokusgruppeintervjuer, og ikke individuelle intervjuer. En fallgrube man må forsøke å unngå er noe Morgan (1997:60) betegner som «sosiologisk reduksjonisme», hvor individenes atferd blir behandlet som om de kun er manifestasjoner av en overordnet gruppeprosess. Snarere må man anerkjenne at det individer gjør i en gruppe er avhengig av gruppekonteksten, samtidig som at det som skjer i enhver gruppe avhenger av individene som utgjør gruppen. Morgan (1997:60) påpeker i denne sammenheng at «neither the individual nor the group constitutes a separable “unit of analysis”; instead, our analytic efforts must seek a balance that acknowledges the interplay between those two “levels of analysis”.» (ibid.)³³. Den praktiske betydningen av dette er særlig fremtredende i kodingen av materialet. I mine analyser vil dette bli tatt hensyn til ved å påpeke hvorvidt de aktuelle utsagnene og/eller meningene stammer fra enkeltindivider innenfor gruppene eller gruppen som helhet. Samtidig må man være bevisst på at ytringene i et fokusgruppeintervju har oppstått i sammenheng med både det aktuelle tema, samt hva som har blitt sagt før. For å ta hensyn til utdragenes kontekst har jeg dermed etterstrebet å inkludere større deler av transkripsjonene. Dette er dessuten også gjort av hensyn til ambisjonen om *troverdighet* i kvalitativ forskning, ettersom leseren får innsyn i

³³ Morgan (1997:60) forklarer hvordan nesten alle diskusjoner relatert til problemer ved analyse av fokusgruppedata har understreket at det er gruppen, og ikke individet, som må være den primære analyseenheten. Selv om også Morgan tidligere understreket noe lignende, har han i denne utgaven utvidet sin tankegang: «I now emphasize that the discussion in focus groups depends on both the individuals that make up the group and the dynamics of the group as a whole» (ibid.).

utviklingen av data (Thagaard 2003:169). I samsvar med troverdighetsmålet skal jeg også skille klart mellom hva som er primærdata, og hva som er mine egne tolkninger av disse dataene.

3.7.1 Komparativ analyse

Komparativ analyse har en lang historie innenfor sosiologien. Det overordnede målet til komparativ forskning er å identifisere likheter og forskjeller mellom sosiale enheter. Selv om sammenligninger mellom nasjoner gjerne er, og har vært, den mest dominerende praksisen innenfor komparativ analyse, er hensikten mer universell:

Comparative research aims to develop concepts and generalizations based on identified similarities and differences among the social entities being compared, especially in their characteristic ways of thinking and acting; in their characteristic attitudes, values, and ideologies; and in the intrinsic elements of their social structures. This then serves as a means of enhancing one's understanding and awareness of other social entities (Sasaki 2004:152).

Den bakenforliggende logikken med komparativ forskning er med andre ord at man kan forstå sosiale fenomener bedre når de er sammenlignet med ett eller flere kontrasterende case eller situasjoner. Slik kan man finne forklaringer på ulikheter og likheter, og/eller oppnå en større forståelse av den sosiale virkeligheten (Bryman 2004:53). Selv om kvantitative metoder har vært dominerende, har komparativ analyse innenfor kvalitativ forskning blitt økende vanlig. Bryman (2004:55) viser hvordan flere forskere de senere årene har argumentert for større bruk av case-studier som innebærer utforskning av mer enn ett case («multiple-case studies»). Hovedargumentet er at man ved å sammenligne to eller flere caser vil danne et bedre grunnlag for teorigenerering (ibid.).

En komparativ analyse av to grupper bærer altså med seg en rekke fordeler. Blant annet kan sammenligninger hjelpe for å kunne gripe kulturmønstre som ellers vanskelig lar seg avsløre. Samtidig fremstod gruppene som forholdsvis forskjellige. Den sammenligningen jeg bygger min analyse på er både empirisk og analytisk. På den ene siden fyller den en analytisk funksjon ved å avdekke mønstre og normer som ellers kan være vanskelig å få øye på. På den andre siden fyller det den funksjonen, med utgangspunkt i jentenes egne kategoriseringer av seg selv og andre, å problematisere og undersøke hvordan ulike kjønnsposisjoner opprettholdes og hvilke effekter dette har på de enkelte jentenes måter å oppfatte seg selv på og sin omverden.

Samtidig må jeg også ta lokale forskjeller i betraktning. Mens de studiespesialiserende gruppene og frisørgruppen gikk på sentrumsnære skoler, var helsegruppens skole lokalisert i et mindre tettsted utenfor bykjernen. Det var for eksempel påfallende at rykter og «stempling» ble tillagt større vekt i helsegruppen enn i de andre gruppene. Det er nok flere årsaker som spiller inn, men det kan tenkes at lokale forskjeller er én av dem. Kohortene vil nødvendigvis være mindre på tettsteder, og det er større sannsynlighet for at man vet hvem de andre kohortmedlemmene er. Når jentene på helsegruppen dermed tillegger rykter stor vekt, kan det gjerne tenkes at konsekvensene av rykter vil ha større betydning i et lite lokalsamfunn framfor en større by.

Kapittel 4: Forventninger til utseendet

Aldri har fokuset på utseende og kropp vært så sterkt som det er i dag, og massemedia spiller en enorm rolle i formidlingen av standardiserte kroppsideal (Jacobsen 2011). Man ser til stadighet nye artikler som omhandler nye metoder og tips til hvordan man kan forbedre kroppen, og majoriteten av slike artikler er ment for et kvinnelig publikum. Videre har det (vestlige) feminine kroppsidealet endret seg gjennom tidene. Det å være slank er ikke lenger tilstrekkelig: i dag skal man også ha *former*, og være veltrent (Strandbu og Kvalem 2014). Flere har pekt på hvordan den økende eksponeringen for bilder av idealkroppen som vist i media kan formidle urealistiske bilder av kvinnelig skjønnhet (Perloff 2014). Denne skjønnheten har likevel blitt *teknologisk* oppnåelig, og ethvert avvik fra det standardiserte idealet blir dermed «helbredelig». Dette gjenspeiles i den økende populariteten til kosmetisk kirurgi. Selv om mulighetene for å endre kroppen påvirker både kvinner og menn, er det fremdeles i størst grad kvinnekroppen som det offentlige fokuset er rettet mot (Ambjörnsson 2004). I dette kapitlet skal det derfor undersøkes hvilke forventninger jenter møter til utseende og kropp.

4.1 Investeringer i feminitet

Ulike skjønnhetspraksiser som for eksempel sminke, hudpleie og hårstell kan bli ansett som ulike metoder jenter kan ta i bruk for å gjøre seg selv feminine. På denne måten kan de bli regnet som en slags «investering» i feminitet.

4.1.1 Deltakelse i skjønnhetspraksiser

For å få en bedre forståelse av de ulike måtene man kan gjøre kroppen kvinnelig på, spurte jeg jentene om hva man brukte tid på i forhold til utseendet. Alle gruppene nevnte både sminke, hårstell og hudpleie, men det varierte i hvilken grad disse ble fokusert på i intervjuene. Mens allmenn1, helsegruppen og til dels frisørgruppen fokuserte utelukkende på sminke, var ikke dette et stort tema hos allmenn2. Allmenn2 var imidlertid den eneste gruppen som tok opp *barbering* som en utbredt skjønnhetspraksis:

(2)

I: Ok, men hvorfor shaver man leggene? Hva er greia med det?

Sp1: Det er jo bare noe man på en måte skal gjøre da, det er det jenter skal gjøre

Sp2: Ja, vi vil være feminine

Her ser man at jentene eksplisitt uttrykker en forventning om at man som jente ikke skal ha hår på leggene. Man ser også at denne normen ikke kan eksistere i kraft av seg selv, men

snarere i relasjon til en tenkt motpol: forestillingen om at en jente ikke skal ha hår på beina står i direkte relasjon til den antatte leggbehåringen til gutter. Jentenes tanke om barberte bein som «feminint» står dermed i direkte kontrast til behåring som «maskulint».

Videre viste det seg at barbering er særlig påkrevd i noen spesifikke situasjoner. Det var særlig i omgang med *gutter* at det var viktig å konformere til denne forventningen:

(2)

Sp6: Hvis jeg skal være med en gutt for eksempel så kan ikke jeg ha hårete legger, eller ja andre ting og sånn

Sp5: Men så blir det jo veldig sånn, hvis jeg da har glemt å shave leggene og liksom, skal møte en gutt og så.. så blir jeg litt mer sånn «jaja herregud, jeg shaver leggene når du gjør det liksom». Litt sånn, da blir jeg litt sånn feminisme her! (latter)

Sp6: Ja, men da føler jeg at det limiter det som kan skje

Det antas her at «andre ting og sånn» i denne sammenhengen sikter til andre steder jenter skal barbere seg, og i relasjon til at behåring kan begrense «det som kan skje» (seksuell omgang) med en gutt antas det her å også gjelde kjønnsorgan. Dette illustrer videre hvordan jenter er ansvarlige for å gjøre seg selv attraktive, samtidig som gutter besitter en særskilt autoritet og makt til å påtvinge standarder for kvinnelig skjønnhet. Dette kan fungere som en effektiv motivasjon for å disiplinere og normalisere sin egen kropp – her i form av barbering. Denne forestillingen er likevel noe som blir utfordret blant flere av jentene i gruppen.

Der hvor allmenn2 utelukkende fokuserte på barbering, fokuserte de andre gruppene hovedsakelig på *sminke*. Allmenn1 hevdet at det ikke eksisterte et sminkepress på skolen, og var «komfortable med å gå uten sminke»(1) ettersom det var det normale. I likhet med allmenn1, mente også helsegruppen at sminkepress var fraværende på skolen, og synes at «det er bare deilig». Det var likevel ambivalente følelser i forhold til dette:

Ho4: Men jeg føler meg ikke skikkelig bra når jeg kommer på skolen uten sminke, det er sånn, uff, jeg vil bare hjem igjen

Ho5: Ja, du får en dårlig dag på en måte

I: Men hvorfor det?

...

Ho3: Du får jo en slags bedre selvbilde når du går med sminke. Det er sånn, åja, i dag ser jeg faktisk fin ut, da kan jeg jo vise meg til folk

Selv om det dermed ikke er et *eksplisitt* press på skolen om å bruke sminke, er det likevel tydelig at sminke har stor betydning for disse jentene, og at sosiale situasjoner ikke er noe de vil delta i usminket. Her skiller helsegruppen seg fra allmenn1, som var gjennomgående komfortable med å gå på skolen uten sminke. Utdraget ovenfor sammenfaller imidlertid med

frisørgruppen, som også formidlet ambivalente følelser i relasjon til det å gå uten sminke, og som også knyttet dette til selvbilde: «jeg føler meg mye bedre med sminke». Videre kom det fram, i helsegruppen, at sminke var særlig viktig i møte med gutter:

Ho3: Sånn så alltid på fest har du pyntet deg og da er jo selvtilliten din på en måte ganske høyt oppe.. «jeg kan jo gå å snakke med han» sant

I: Så man ville ikke snakket med personen uten...(blir avbrutt)

Ho5: Nei (ler), du hadde prøvd å gjemt deg

Ho3: Nei, hvis jeg hadde møtt en kjekk gutt nå og bare «hei, jeg heter NN». Uten sminke og.. Du vil møte de på ditt beste

Ho5: Nei, du vet liksom at du kan se bedre ut

Her ser vi at skjønnhetspraksiser som for eksempel sminke blir fremstilt som noe en «må gjøre» for å være visuelt attraktiv, og dermed kan bli analysert som en nærmest uunngåelig og dypt forankret praksis. De forventer heller ikke at gutter vil finne dem attraktive i fravær av disse skjønnhetspraksisene. Dette sammenfaller gjerne med allmenn2 sine ytringer om barbering. Videre illustrerer helsegruppens påpeking av at man vil vise seg fra sin beste hvordan femininitet er noe som kan *fremkalles*. Det handler om å vise hvordan man «egentlig» ser ut, om å fremkalle en slags naturgitt kvinnelighet. Gjennom sminke kan man dermed få fram den beste siden av det utseendet man har.

4.1.2 «På riktig måte»

Denne «fremkallingen» kan imidlertid ikke se ut på hvilken som helst måte. Dette ble særlig fokusert på i de studiespesialiserende gruppene. Som vi skal se var det om å gjøre å få det ferdige, sminkede produktet til å oppfattes som *naturlig*:

(1)

I: Hva vil dere fremheve i forhold til det som forventes av jenter i dag? I forhold til utseendet for eksempel

...

Sp4: Du skal ofte være naturlig

Alle: Ja

Sp4: Jeg føler hvert fall litt press på den

Sp5: Du skal ha masse sminke på deg men du skal fortsatt se ut som du ikke har sminke på deg

Man ser altså at ideen om det naturlige utgjør en slags normativ diskurs som jentene må forholde seg til. Videre er det påfallende at det ikke er *hvor mye* sminke man har på seg som faktisk har utslagskraft; det er snarere hvorvidt det er *tydelig* at man har mye sminke på seg som betyr noe. Dette var særegent for de studiespesialiserende gruppene, og ble ikke nevnt i de yrkesfaglige gruppene.

Videre var det påfallende at de studiespesialiserende gruppene brukte jenter på frisørlinjen som eksempler på hvordan man *ikke* skulle sminke seg. Mens allmenn1 fattet seg i korthet og mente at frisørelevne går «litt mer stilet», og gjerne er mer opptatt av utseendet enn dem selv, utdyper allmenn2 dette ytterligere:

(2)

Sp6: Jeg synes de bruker, eller, jeg kjenner bare én som går frisør da, men... hvis hun er utgangspunktet for stereotypen så bruker hun veldig mye sminke og sånn... tre vipper oppå hverandre og, alltid krøller håret sitt og sånn

...

Sp6: Men hvis du ser sånn, alle oss er jo ganske sånn naturlig sminket og... men der er det sånn *tjukt* lag med foundation, og contour

Allmenn2 baserer seg altså på sterke stereotypier i deres uttalelser om jenter på frisørlinjen³⁴. Samtidig ser man hvordan de selv opererer med en normativ måte å sminke seg på: den *naturlige*. Sp6 understreker at mens de selv har mestret kunsten å sminke seg naturlig, mislykkes frisørene med dette. Jentene på studiespesialiserende anser seg altså å besitte en viss kompetanse og kunnskap som jentene på frisørlinjen *ikke* har.

Det var videre tydelig at en slik kompetanse ikke bare omhandler *hvordan* man skal sminke seg, men også *hvor* og *når*. Dette kom imidlertid kun til syne hos de studiespesialiserende gruppene og helsegruppen, og da særlig i diskusjoner om sminke og trening. Mens allmenn1 kun påpekte *at* «folk kanskje ser litt ned på folk som sminker seg når de skal trene», ga allmenn2 innsikt i *hvorfor*:

(2)

I: Ehm..og hva er viktig når man trener? Er på en måte sminke og klær viktig eller...

Sp1: Det er egentlig litt sånn «oi, hvorfor sminker du deg»

Sp6: (...) jeg tenker det er rart, liksom hvorfor sminker du deg, du skal svette uansett

Sp2: Ja sant... men jeg tenker litt sånn, hvis du liksom skal drive å sminke deg masse på treningssenteret, så tenker jeg egentlig sånn... hva er galt med deg

De studiespesialiserende gruppene mener altså at trening ikke er rett arena for å dukke opp åpenbart sminket. Mens allmenn1 ikke utdyper videre, ser man at allmenn2 begrunner det med et tilsynelatende praktisk argument: ettersom man uansett skal svette, er det ikke noe poeng i å sminke seg. Av helsegruppen kom det klarere fram hvorfor dette vekket så sterke følelser:

Ho1: Sånn mange som spiller fotball sånn... de er ikke så opptatt av å gå med sminke og sånn. Men så noen ganger så prøver de liksom å gjøre seg litt ekstra til og være litt jentete for en gangs skyld

³⁴ Dette skal jeg komme nærmere inn på i kapittel 5.

Ho4: Mhm. Sånn når vi har spilt fotballkamper... jeg spiller fotball. Og så, da kommer jeg på kamper og ser jenter med FULL sminke, og negler og you name it liksom. Og jeg er sånn..ok... spiller fotball for å imponere guttene eller hva er det for noe liksom. Da tenker jeg at da spiller du ikke fotball fordi at du liker det, men for å imponere

Hos helsegruppen blir altså det å legge ned mye tid og innsats til sminke for å spille fotball ansett som upassende. I tillegg vektlegges det at det er særlig upassende når det er gutter til stede. Samtidig ser vi at hvis en jente er for opptatt av skjønnhetspraksiser i relasjon til fotball, settes det spørsmål ved hvorvidt fotballinteressen er autentisk. Til tross for ulike begrunnelser, ser man en overordnet konsensus blant de studiespesialiserende gruppene og helsegruppen om at man ikke skal være (åpenbart) sminket på trening.

I det foregående har vi sett hvordan jenter investerer i ulike skjønnhetspraksiser for å gjøre seg selv feminine. Der hvor allmenn2 fokuserte på barbering, fokuserte de andre gruppene mer på sminke. Videre kom det fram at de studiespesialiserende jentene legger stor verdi på «det naturlige», som utgjør en slags normativ diskurs for både hvordan de selv sminker seg, og for hvorvidt de bedømmer andre. Endelig hadde de studiespesialiserende gruppene og helsegruppen sterke formeninger om passende tider og steder for slike feminine uttrykk. *For mye* innsats ble ansett som problematisk – men det ble også *for lite* innsats. Mens allmenn1 og helsegruppen mente at for lite innsats kunne føre til at man ble sett på som maskulin, satte allmenn2 og frisørgruppen fokus på hvordan slike jenter ofte blir oppfattet som *lesbiske*:

(2)

Sp5: Men hvis en jente er skikkelig maskulin så reagerer jo folk på det. Da blir jo man automatisk lesbisk. Altså det er sånn hvis du velger å klippe håret ditt kort og gå i dressjakke, og uten sminke og alt liksom... Så er det *veldig* fort...altså folk trekker jo den assosiasjonen med en gang sant

Her ser vi at både hår, sminke og klær kombineres for å dra slutninger om en jentes seksuelle legning. Lesbiske jenter blir dermed ansett som *ukvinnelige*, fordi de ikke deltar tilstrekkelig i gjøringen av femininitet. Ifølge Bengs (2000) blir kvinner ofte sett på som mer feminine jo mer de bryr seg om kropp og utseende. Dette indikerer at hvis en jente er uinteressert i hvordan hun ser ut, vil hennes femininitet bli satt spørsmål ved.

4.2 Idealkroppen

Det finnes flere strategier jenter kan ta i bruk i jakten på «idealkroppen». Strategier som ble nevnt var eksempelvis trening og slanking, men ofte var idealene så uoppnåelige at kosmetisk

kirurgi ble ansett som eneste løsning. I det følgende vil jeg vise hvordan noen strategier var mer «godkjente» enn andre, og hvorvidt dette varierte på tvers av gruppene.

4.2.1 Den naturlige kroppen

Alle gruppene fikk i løpet av intervjuene beskrive hvordan en kvinnelig idealkropp ser ut.

Beskrivelsene var overraskende like hverandre, og kan oppsummeres slik:

Fr6: Å, det er den der hour glass figure liksom (ler litt). Stor rumpe, store pupper. Ikke mage da, det skal ikke være noe mage der!

Som nevnt i metodekapitlet viste jeg fram bilder av ulike personer som representerte ulike typer kropper. Det var særlig i samtalene rundt disse at det ble tydelig at idealkroppen framfor alt gjenspeiler den *sunne* kroppen:

(1)

Sp2: Du skal ikke være overvektig liksom

...

Sp1: Jeg tenker at sånn der, er liksom mer sånn type sånn anoreksi liksom (peker på modellene³⁵), og det er på en måte litt tabu

Alle: Mhm

Sp1: Ja... og så da er det mer å være litt sånn normal, man skal ha en sunn kropp

Som vi ser skal man altså ikke være for stor, og ikke for tynn. Mellom disse ytterpunktene ligger den normale, sunne kroppen. Ideen om den sunne kroppen var noe som ble formidlet noe ulikt mellom de yrkesfaglige og de studiespesialiserende gruppene. I de yrkesfaglige gruppene ble den gjenspeilet i kritikken av idealkroppen, som de mente ikke var representativ for en *normal* kroppsform. De studiespesialiserende gruppene rettet snarere fokuset på betydningen av god *helse*:

(1)

Sp5: Men jeg tror gutter liker veldig trente jenter, jenter som er i god form.

Sp2: Liksom som viser at de faktisk bryr seg om på en måte hvordan de har det. Med å trene eller spise sunt for eksempel

Selv om alle gruppene eksplisitt sa at det var idealkroppen som ble ansett som attraktiv i samfunnet, var de studiespesialiserende gruppene de eneste som faktisk tydeliggjorde hvordan kroppen brukes som et symbol på å si noe om en persons identitet. Gjennom å trene og spise riktig viser man at man «bryr seg om hvordan man har det», noe som gjenspeiler en slags ansvarstaking. Følgelig vil det å ikke delta i slike helsefremmende praksiser tilsvare å *ikke* ta

³⁵ Se vedlegg 3

vare på seg selv, som reflekterer uansvarlighet. I så måte blir det å ta vare på kroppen normativt – en holdning som også allmenn2 ytrer:

(2)

I: Men er det på en måte et press for å trene

Sp3: Altså, eller, ja, like mye det å være sunn

Sp4: Ja, livsstil generelt tror jeg også, ikke bare det å gjøre det, men også like det og synes at det gir deg noe

Her ser man altså at det nødvendigvis ikke er et press på å trene per se, men et press på å være *sunn*. Samtidig ser man at det ikke bare er et press på å *være* sunn, men også å finne det *meningsfullt*. Trening kan på denne måten være et verktøy i oppnåelsen av en sunn kropp, men også gjerne ses på som et slags «synlig» middel i iscenesettelsen av seg selv som sunn.

Videre ble trening ansett som en svært utbredt praksis blant jenter generelt. Alle gruppene hadde samme inntrykk av hva treningen vanligvis innebærer: styrketrening i mage- og beinregionen³⁶, samt kondisjonstrening. Den økende kvinnelige oppmerksomheten mot muskler er noe som har blitt uttrykt i flere studier. Eksempelvis argumenterer Bordo (1995) at det å være slank i dag ikke er nok for kvinner, ettersom det atletiske utseendet også har blitt en del av det feminine idealet. Dette gjenspeiles også i mine informanternes poengtering om at det finnes en økende forventning om å være veltrent. Likevel, til tross for at trening var en svært utbredt strategi for å endre kroppen, var det også en generell konsensus om at trening kommer til kort i oppnåelsen av idealkroppen – noe som kan eksemplifiseres ved følgende utsagn fra helsegruppen:

Ho4: det er ikke sannsynlig at du kommer til å se sånn ut selv om du trener for harde livet liksom

Alle gruppene påpekte noe lignende, og alle var smertelig klar over at idealene de prøver å leve opp til er uoppnåelige – til tross for iherdige forsøk. Men ettersom trening likevel var så utbredt, kan det ha noe å gjøre med *det naturlige som normativt*. Dette ble imidlertid utelukkende fremmet av de studiespesialiserende gruppene og helsegruppen, og kom særlig til syne da jeg viste dem bildene av Sophie Elise og Kim Kardashian:

(1)

Sp5: Ja, altså jeg synes ikke at dette her er sånn idealkropp fordi jeg synes at det er så veldig plastikk liksom (peker på Sophie Elise og Kim K³⁷). (...) Jeg vil heller ha en kropp jeg har jobbet for da, hvis du skjønner

Sp2: Og så er det jo ikke *naturlig*.. alt det å være slank og så ha masse former

³⁶ Dette kan gjerne ses i sammenheng med tall fra Ungdata som viser at tenåringsjenter i økende grad de siste årene har begynt å trene på treningssenter framfor i organiserte idrettslag (Bakken 2017).

³⁷ Se vedlegg 3

Hos helsegruppen ser man på lignende vis hvordan trening blir oppfattet som den eneste legitime metoden:

Ho5: Du ser at det ikke er naturlig

Ho4: Ja, du må trene deg opp til det, ikke jukse

Av disse passasjene ser vi at kroppsidealet ikke bare blir ansett som uopnåelig, men også som *selvmotsigende*. Dette ble knyttet til at man på én og samme tid både skulle være tynn, og ha tydelige (kvinnelige) former. Som jente skal du med andre ord «være fyldig på de rette stedene»(2). Selv om alle gruppene var enige i at en slik kroppsform verken var naturlig eller normal, var det kun de studiespesialiserende gruppene og helsegruppen som tilførte et normativt element i relasjon til selve *oppnåelsen* av denne kroppsformen. Men samtidig som de dermed utfordrer idealkroppen, skaper de imidlertid en annen: den *naturlige kroppen*. Det viste seg at det var forestillingen om den naturlige kroppen som kom til å være utgangspunkt for bedømmelsene av hvilke strategier som var godkjente for å endre kroppen.

4.2.2 Den falske kroppen

Kosmetisk kirurgi kan bli ansett som både en mer radikal, samt permanent måte å endre kroppen på. En gruppe som skilte seg ut i diskusjonene om kosmetisk kirurgi var frisørgruppen, noe som gjerne kan ses i lys av at det var den eneste gruppen som *ikke* fremmet et normativt element for oppnåelsen av idealkroppen. Kosmetisk kirurgi ble faktisk (helt uoppfordret) nevnt som en løsning på et dårlig selvbilde:

Fri4: Eller operasjoner. Altså jeg synes det er en fin ting jeg. Altså, mange får det mye bedre med seg selv. Også det...altså alle har jo noe med seg selv de ikke liker. Og for noen hjelper det å gjøre noe med det. Så jeg tenker jo det er bra da

...

Fr4: Sånn så, det er jo veldig mange som er imot det. Men så lenge du selv føler deg bedre, så tenker jeg egentlig at det er det som er det viktigste. Og at du gjør det for deg selv og ikke for andre

Frisørgruppen var gjennomgående positive til kosmetisk kirurgi, og så på det som en potensiell og legitim løsning for en lav selvfølelse – med forbehold om at man gjør det *for seg selv*. Kun én i denne gruppen virket mer bevisst på at man alltid til en viss grad vil gjøre det for andre:

Fr1: Ja, men fortsatt er det sånn at du tenker at du har stor nese fordi at andre har små. Du ser på andre, så er det fortsatt sånn at du har press fra andre liksom

En annen gruppe som vektla betydningen av individuelle valg var allmenn1, men som man ser er det ikke en generell enighet rundt dette:

(1)

I: Ehm... hva tenker dere om kosmetisk kirurgi?

Sp5: Jeg tenker at hvis du har lyst på det selv så er det ditt eget valg

Sp6: Ja...

Sp2: Så lenge det er med *måte*, så lenge det ikke blir *for* mye...For da skaper jo kanskje det noe negativt igjen. Hvis man gjør det for å, eh, bli fornøyd med seg selv, så..hjelper det kanskje ikke. Du vil bare ha mer og mer

Sp5: Men jeg tenker hvis du har en idealkropp, og du har veldig lyst på den, og du trives ikke i din egen kropp, at det kan være en løsning

Her ser man at det blir foreslått som en løsning for å føle seg bedre med seg selv, men det vektlegges også at det ikke nødvendigvis hjelper. De anerkjenner at det kan skape ringvirkninger, og at problemet derfor kanskje ligger dypere. Selv om allmenn1 innledningsvis vektlegger at det er et individuelt valg og i den forstand greit, fikk jeg likevel inntrykk av at det var en generell motstand mot det. Dette ble bekreftet da vi senere snakket om rumpeimplantater:

(1)

I: Hva synes dere om det [rumpeimplantater] da?

...

Sp5: Men altså, jeg tenker liksom, at sånn som Kim Kardashian, hvis du ser henne bakfra så ser det jo ut som hun går med bleie

Alle: Latter

Sp5: (...) Det finnes liksom moderate mengder også å gjøre det. Ja, liksom, ta implantater for eksempel, du trenger jo ikke de største de har

Sp6: (...) de gir jo et litt sånn falsk syn. Liksom det er jo ikke ekte på en måte. Ehm... selv om, de må jo få lov til å gjøre det hvis de vil liksom. Men, det at for eksempel Sophie Elise legger ut sånne bilder av seg selv. Og det kan jo liksom påvirke det at, ja det er sånn man skal se ut, men det er jo ikke ekte liksom. Da må du jo ta eh...ja da må du liksom gjøre kirurgiske inngrep

Sp2: Og da blir det også et problem hvis folk ikke er åpne om at de gjør det. For da tror man jo at ok, hun ser sånn ut *naturlig*

Her ser man at allmenn1 bruker idealet om den naturlige kroppen som utgangspunkt for hvordan de bedømmer rumpeimplantater. Det ser ut som det finnes en *grense* for når det går fra å se naturlig ut, til å se falskt ut. Hvis man tar operasjoner skal man dermed helst ikke *se* at man har tatt det. Denne kunsten har ikke Kim Kardashian mestret, og blir dermed sanksjonert og latterliggjort gjennom bleie-komparasjonen. Videre er det paradoksalt at de mener man ikke må ta så mye at det ser unaturlig ut, men likevel at man må være åpne om det slik at man ikke tror at det faktisk er naturlig. Det virker derfor som om det er to ulike betingelser som hersker side om side: man skal fremstå som naturlig, men man skal ikke korruptere det naturlige.

I likhet med allmenn1 vektla også helsegruppen betydningen av individuelle valg innledningsvis, samtidig som de senere fremmet en generell motstand mot rumpeinngrep:

- I: Mhm... men så har vi jo også disse «rumpeinngrepene», slik som fettinjeksjoner og implantater. Hva synes dere om det?
Ho4: Altså, det ser så falskt ut
Ho5: Ja, det er ikke greit
Ho4: Det ser så oppblåst ut, altså du pumper inn og bare... det er ikke fint i det hele tatt
...
Ho5: Ja og så når du tar på det så kjenner du greiene inni liksom
Ho1: Noen kan jo flippe...(blir avbrutt)
Ho5: Ja jeg har sett det! De snur de rundt (ler)

På lignende vis som allmenn1 tar altså også helsegruppen i bruk latterliggjøring som et middel for å sanksjonere rumpeimplantater og -injeksjoner.

Allmenn2 var en gruppe som skilte seg ut i forhold til dette temaet ved at de var gjennomgående kritiske, og mente kosmetisk kirurgi kun var akseptabelt ved medisinske årsaker (f.eks brannsåre). Effekten er at alle andre grunner blir utelukket som legitime. Selv om de hadde forståelse for at folk gjorde det, forkastet de resonneringen og legitimeringen bak det:

(2)

- Sp1: Man gjør det jo ikke for seg selv... eller man kan jo tenke at man gjør det for seg selv fordi man liksom vil være mer selvstendig og liksom sikker på meg selv, men man gjør det jo egentlig for at andre skal se bedre på deg

Det argumentet som ble brukt i de andre gruppene blir altså kraftig avvist i denne gruppen. De anerkjente at man alltid egentlig vil gjøre det for andre, og at problemet dermed er sosialt konstruert. Videre er de sterkt kritiske til normaliseringen av slike inngrep:

(2)

- Sp1: (...) det blir veldig normalt, det blir veldig akseptert, (...) det blir gjerne et alternativ for mange flere som gjerne hadde klart seg 100% uten det, (...) og det blir veldig sånn «shameless»
Sp3: Men nå må man ta et aktivt valg om å ikke gjøre det, på en måte, før trengte man sikkert ikke egentlig, det bare føltes kanskje mye fjernere på en måte

Som man ser er de kritiske til normaliseringen og den økte tilgjengeligheten ettersom det vil bli et gyldig alternativ for flere. Selv om det ikke blir nevnt eksplisitt, kan det tenkes at dette har utgangspunkt i naturlighetsdiskursen – man skal ikke tukle med det naturlige.

Som nevnt i kapittel 2 har intimkirurgi blitt økende populært de senere årene, og i den forbindelse var jeg interessert i å høre hva jentene syntes om denne «trenden». Det viste seg at

alle gruppene mente at pornografi spilte en fremtredende rolle i perfektioneringen av det kvinnelige kjønnsorgan. Fremvisningen av kun estetisk pene kjønnsorgan fører jentene inn i prosesser av selvovervåking:

(1)

Sp2: Nei, at det er så perfektionert at ting skal se sånn og sånn ut. Så da har mange begynt å tenke at ja ok men da vil jeg også se sånn ut. For det er bare sånn jeg har sett... hvorfor ser jeg ut som jeg gjør, når alle andre ikke ser sånn ut?

Selv om de er imot intimkirurgi, uttrykker de likevel forståelse for hvorfor jenter gjør det. Sitatet gjenspeiler et ønske om konformitet, til tross for at de er bevisste på at de sammenligner seg med en perfektionert standard. Disse bekymringene gjenspeiler dessuten et samfunn hvor kvinner enda ikke er bevisste på variasjonen i «normale» kjønnsorgan.

Videre mente alle gruppene at porno var særlig ødeleggende for gutter, som ville adoptere en forestilling om at pornoindustriens presentasjon av det kvinnelige kjønnsorgan er representativt for kvinner som helhet.

Fr4: Ja, men det er jo fordi at de har hørt at guttene ikke liker... det kalles jo flaggermuslepper eller noe sånn

Som vi ser utgjør intimkirurgi dermed en løsning for å konformere til det de tror er gutters *forventninger* om hvordan det kvinnelige kjønnsorgan skal se ut. Gruppene mente følgelig at intimkirurgi ikke er noe jenter gjør for sin egen del, men for partnerens del. Selv om det er porno som skaper idealene, ser det ut som om det er guttene som faktisk opprettholder det. Dette kan ses i lys av en av de syv nøkkelrepresentasjonene av det kvinnelige kjønnsorgan som Braun og Wilkinson (2001:21) skisserer: «the vagina as disgusting». De mener at jenter utvikler følelser av skam, forakt og flauhet over deres egne kjønnsorgan. På denne måten er sosiale stereotyper som definerer kvinnelige kjønnsorgan som uattraktive internalisert av jentebarn fra tidlig alder.

En interessant og relativt overraskende vending relatert til diskusjonene om intimkirurgi ble foretatt av frisørgruppen. Til tross for at jeg innledet samtaleemnet med å forklare intimkirurgi som kjønnsleppereduksjon, utviklet samtalen seg til å fokusere på såkalt *vaginalplastikk*, som innebærer oppstramming av kjeden:

Fr6: Nei, men tingen er akkurat med sånn kjønnsreduksjon og sånn, ehm, jeg føler det er sånn at mange tenker det fordi at du vil være sånn deilig foran mannen liksom. Men for meg, i mitt hode, så er det sånn, du vil nyte sexen du også liksom. Altså, hvis du blir sånn, hvert fall etter fødsel, hvis du blir så løs at du ikke føler noe liksom... så er det greit å faktisk få det fikset, så kan du nyte det liksom

Braun og Kitzinger (2001) har undersøkt hvordan vestlige samfunn kommuniserer en kulturell verdsetting av og heteroseksuell preferanse for en trang vagina. Mange har vektlagt at oppstramming av vagina øker seksuell nytelse for kvinner, noe som gjenspeiles i utdraget ovenfor. Forfatterne etterlyser imidlertid en bevisstgjøring om at en strammere vagina kan øke menns seksuelle nytelse om ikke mer, så i hvert fall like mye, som kvinnens. De avviser ikke at en strammere vagina kan øke kvinners nytelse, men de overbevises heller ikke om at opptattheten av «tranghet» primært er et anliggende *for* kvinner.

I sum kan man sammenfatte at alle gruppene har samme inntrykk av hva som anses som dagens idealkropp: timeglassfiguren. Samtidig ble det klart at denne kroppen fremfor alt gjenspeiler den *sunne* kroppen. Den sunne kroppen var særlig viktig for de studiespesialiserende gruppene, som følte på en normativ forventning om å ta vare på kroppen. Videre mente alle gruppene at den kvinnelige idealkroppen er uoppnåelig og selvmotsigende, og gjorde i så måte også motstand mot den. Det var imidlertid kun de studiespesialiserende gruppene og helsegruppen som utfordret idealet ved å fremme et nytt ideal: den *naturlige kroppen*. Gjennom forestillingen om det naturlige som normativt forkaster de bruken av «unaturlige metoder» i oppnåelsen av idealkroppen. Dette gjenspeiles i at disse tre gruppene var gjennomgående imot kosmetisk kirurgi. På den andre siden var frisørgruppen gjennomgående positive til bruken av kosmetisk kirurgi, og slike inngrep ble ansett som en legitim løsning for et dårlig selvbilde – med forbehold om at man gjorde det *for seg selv*. Dette kan også forklare hvorfor denne gruppen var kritiske til kjønnsleppereduksjon, ettersom de mente at slike inngrep ble gjort *for partneren*.

4.3 Iscenesettelse

Alle gruppene nevnte reklame, massemedia, kjendiser og sosiale medier som sentrale kilder til de forventningene de opplevde som jenter. I forskningen har særlig sosiale medier blitt løftet fram som en omfattende påvirkningsaktør. Med inntoget av smarttelefonen er sosiale medier tilgjengelige ikke bare *når* som helst, men også *hvor* som helst, noe som tillater konstante muligheter for både iscenesettelse, sosial sammenligning og selvovervåking.

4.3.1 Iscenesettelse i sosiale media

Ettersom sosiale medier ble hyppig brukt som en arena for selvpresentasjon, kan Goffmans inntrykksstyring også brukes om det som foregår i det digitale. Ved å fremheve spesifikke

egenskaper ved en selv, samt skjule de egenskapene man ikke ønsker at andre skal se, skaper man et bilde av oss selv som ikke nødvendigvis samsvarer med virkeligheten. Dette gjenspeiles i at alle gruppene mente at man *ikke* gir et reelt bilde av seg selv på sosiale medier, nærmere bestemt Instagram. De studiespesialiserende gruppene mente at det fremfor alt var viktig å gi andre et inntrykk av at man levde *et lykkelig liv*, her eksemplifisert ved allmenn1:

(1)

Sp2: Den, konto nummer én, den som er mer offentlig (...) fremstiller man seg selv som lykkelig, og man legger bare ut de tingene som liksom er verdt å legge ut. Som man vil at folk skal se da. Kontra på de andre kontoene hvor du kanskje legger ut litt mer av den ekte siden av livet da (...) Altså kanskje ikke sånn like happy moments

I: Men hvorfor legger man ut sånne bilder, altså ulike bilder?

Sp2: Mm... Tror kanskje man vil at på en måte majoriteten, skal synes at du er liksom en glad person som bare finner på kjekke ting. Mens på de andre brukerne følger kanskje vennene dine deg, de som du har mer close, og de vet jo kanskje litt mer hva du driver med og sånt. Og da er det ikke like farlig

Her kommer det fram at det var vanlig å operere med to ulike kontoer på Instagram: en offentlig, og en privat. Dette funnet samsvarer med tidligere studier (Johannessen 2016; Aas-Hansen 2015; Berentsen 2014). Disse to kontoene tjener ulike hensikter, og det publiseres ulike typer bilder. Som vi ser er det viktig å fremstille seg som lykkelig særlig på den *offentlige* kontoen, mens den private kontoen viser den mer «ekte siden av livet». Ordvalget her impliserer ytterligere at det er snakk om en *iscenesettelse*, og at denne iscenesettelsen er falsk. Ettersom den offentlige kontoen nettopp er offentlig, muliggjør det et potensielt stort publikum. De er dermed svært selektive i utvelgingen av bilder. Den private kontoen, på den andre siden, er det kun de nærmeste vennene deres som får følge. Leser man dette ut fra Goffmans rolleteori, kan den offentlige kontoen minne om «frontstage», og den private kontoen minne om «backstage». Som tidligere nevnt er det viktig å holde ulike roller atskilt, og det å ha to kontoer på Instagram tjener denne hensikten nettopp ved at man har en inndeling av publikum. Det bør likevel poengteres at selv om den private og offentlige kontoen kan minne om backstage og frontstage, vil det nødvendigvis ikke være helt uttømmende. Det kan det tenkes at det ikke er «alle» situasjoner fra privatlivet som informantene deler på Instagram. Bildene kan derfor være selektive på samme måte som på offentlig konto. Trolig foregår det derfor opptredener også på den private kontoen.

Mens de studiespesialiserende gruppene hovedsakelig fokuserte på hvordan man skulle fremstille seg som *sosialt* attraktive, fokuserte de yrkesfaglige gruppene mer på hvordan man kunne fremstille seg selv som *seksuelt* attraktive. Mens frisørgruppen fattet seg i korthet ved å

kun poengtere at man legger ut «de beste bildene av seg selv, med best mulig side», utdypet helsegruppen hva dette faktisk innebar:

- Ho4: (...) Du må jo pynte deg og sminke deg, og altså se grei ut for å så ta et bilde av deg selv og legge ut på instagram
- Ho3: Ja hvis du skal ta bilde i speilet så står du jo på en spesifikk måte som gjør at rumpen kommer litt ut og trekker magen litt inn, og det er jo ikke sånn du ser ut
- I: Mhm.. har dette noen konsekvenser?
- Ho6: Ja, fordi det påvirker jo andre enda mer liksom. Hvis det aldri er folk som legger ut bilder av hvordan de egentlig ser ut. Så ser vi jo bare det perfekte liksom

Gjennom å ta bilder fra ulike vinkler prøver man altså å fremstille kroppen som seksuelt attraktiv. Man ser at det er et spesielt fokus på å fremheve kvinnelige former. Sosiale medier er dermed også en arena for konstruksjon av og investering i femininitet. Selv om helsegruppen anerkjenner konsekvensene av dette, deltar de likevel aktivt i opprettholdelsen av kroppsidealet gjennom å publisere slike bilder.

Et verktøy jentene tok i bruk for å iscenesette seg selv på sosiale medier var redigering av bilder. Her må man imidlertid skille mellom den redigeringen som blir gjort i massemedia og reklameindustrien, og den redigeringen de selv tok i bruk. Alle gruppene var svært negative til den omfattende redigeringen man ser i reklamer og annonser, og mente det skapte falske, uoppnåelige idealer. Da jeg spurte om de ikke redigerte selv også, fikk jeg inntrykk av at de to redigeringsmåtene ikke kunne sammenlignes. Dette var alle gruppene enige i, og kan illustreres ved følgende passasje:

- Fr4: Ja, men det er jo litt kult da, for det er ikke bare å på en måte redigere seg til en annen enn den du er. Men som for eksempel å fremheve øynene og sminken og sånn. Jeg synes det er helt greit jeg
- Fr5: Jeg liker å legge på litt sånn mørkere filter. Fordi jeg er så hvit (ler). Så da ser jeg brunere ut, og jeg bare «åhh, filter!»

Her ser man at jentene skiller mellom redigeringen gjort i reklameindustrien, og redigeringen gjort av dem selv. Det virker som om det finnes en grense mellom det å *fikse på noe*, i motsetning til det å *fremheve noe*. Gjennom lys, kontraster, filter og lignende, kan de *fremheve* sine beste sider, samtidig som de ikke *fikser* på noe per se. Det at denne typen redigering kan være med på å opprettholde det de er kritiske til i utgangspunktet, virket det ikke som om noen av gruppene var bevisste på.

Samtidig illustrerer det at man ikke skal redigere seg selv til en annen enn den du er at det finnes normer for hva som er sosialt akseptert å publisere. Instagram er i så måte ikke en

akseptert arena for å legge ut bilder hvor man avviker for mye fra slik man ser ut i virkeligheten. Hos allmenn2 kom det fram at for mye redigering kunne føre til sanksjoner:

(2)

Sp5: Og så blir det jo mye sånn, hvis du *ser* at noen har redigert, hvis noen har redigert seg brunere eller et eller annet sånn, så blir du sånn... «oi, se her liksom»

Redigeringen skal altså ikke være *tydelig*, noe som kan relateres til naturlighetsdiskursen. Er redigeringen tydelig, mestrer man ikke egenskapene som skal til for å kunne redigere fram til det punktet før det ser unaturlig ut. På lignende vis som sminke kan altså redigering bli sett på som en slags kunst en må mestre. Dette kan imidlertid medfølge konsekvenser, ettersom de da vil sammenligne seg med jenter de tror er naturlige. Som vi skal se, er det nettopp denne sammenligningen som er mest ødeleggende.

4.3.2 Sosial sammenligning

Iscenesettelsen av dem selv som attraktive og lykkelige utgjør et forsøk på å leve opp til forventningene de opplever som jenter. Eksponeringen for press, forventninger og idealer i både den fysiske og virtuelle verden fører jentene inn i et nett av sosial sammenligning, preget av prosesser av selvregulering og selvovervåking. I alle gruppene ble sosiale medier identifisert som den største arenaen for sosial sammenligning:

Ho5: Man sammenligner seg med alt man ser på sosiale medier. Sånn instagram

Ho4: Hvis det popper opp et bilde, sånn en har lagt ut et bikinibilde, så tenker du sånn «shit, jeg skulle ønske jeg også så sånn ut» liksom

I: Mhm... men er det vanlig å prøve å stå imot slike idealer?

Ho3: Altså man vil alltid prøve, men innerst inne så tenker man sånn «ja, jeg vil egentlig heller se sånn ut» enn sånn jeg ser ut nå

...

Ho6: Det er jo sjeldent du er fornøyd med deg selv liksom. Du vil jo som oftest se ut som noen andre

Det virker som om det er regel heller enn unntak at jenter uttrykker misnøye med sitt eget utseendet, og følgelig helst vil se ut som noen andre. Mens alle gruppene mente at sammenligninger basert på utseendet var utbredt, kom det fram hos allmenn2 at man også sammenligner *livet* generelt:

(2)

I: Ja, hvem er det vanlig å følge?

Sp5: Altså, man følger jo vennene sine, men altså jeg husker at det var en stund der jeg fulgte veldig mange liksom... andre folk som jeg egentlig ikke var venner med, men som gjerne var litt penere eller hadde mer likes på bildene sine og sånne ting. Men jeg gikk bevisst inn og unfollowed alle de (...) fordi at jeg merker sånn hvis jeg for eksempel ligger hjemme en lørdags kveld da... og så går jeg inn på instagram og ser at sånn alle er på fest, så blir jeg veldig sånn... altså det kan gjøre veldig mye med selvfølelsen din. (...) bare at de har lagt ut et

bilde av seg selv liksom, sant, et fint bilde av seg selv, så er det sånn... ja, altså det får deg bare til å føle at ja «her sitter jeg alene, stygg og ekkel»

Her ser vi at dersom noen publiserer et «fint» bilde av seg selv, får det henne ikke bare til å føle seg stygg, men også *alene*, fordi hun selv sitter hjemme en lørdags kveld. Man ser altså at man ikke bare bedømmer sitt eget utseende, men man bedømmer også sitt eget sosiale liv i forhold til andres sosiale liv. Samtidig ser man at hun også har gjort tiltak for å slippe dette. Å slutte å følge bestemte (innflytelsesrike) personer på Instagram var hun ikke alene om – det var snarere et svært utbredt tiltak blant jentene i alle gruppene – og kan bli sett på som en slags flukt fra sammenligningen.

Videre var jeg interessert i å finne ut ikke bare *hvem* de sammenlignet seg med, men også i *hvor stor grad* de sammenlignet seg med ulike personer:

(2)

I: men hvem sammenligner jenter seg mest med da? Tror dere

...

Sp2: Jeg tenker det er veldig mye sånn... gjerne bare folk man ser på skolen, man tenker sånn «shit, hun er sykt pen».

Sp5: Ja, man sammenligner ikke seg med så mye kjendiser som folk skal ha det til

Sp1: Det er mer sånn tilfeldige bilder på instagram liksom

...

Sp4: (...) jeg tror det blir litt vanskeligere når det er på en måte ekte folk på din egen alder eller folk du ser på nettet for du vet at de... sant... hvis det er folk her på skolen så vet jeg jo at de sikkert har samme utgangspunkt som meg, eller at de har ikke et sånn team rundt seg liksom. Så da er det kanskje også lettere, men og, det gjør mer med deg hvis du sammenligner deg med de

Som man ser er det mer vanlig å sammenligne seg selv med jevnaldrende bekjente og «tilfeldige» folk man ser på Instagram. Dette var fremtredende i alle gruppene, men hos allmenn2 fikk jeg også en mer utdypet begrunnelse for hvorfor det var slik. Mine funn i relasjon til dette sammenfaller med den kvantitative studien til Fardouly og Vertanian (2015), som fant at respondentene sammenlignet seg mest med jevnaldrende bekjente, og i mindre grad med kjendiser. Ettersom min studie er kvalitativ, fikk jeg også innsikt i nettopp *hvorfor* dette er tilfellet. Det blir poengtert at kjendiser blir sett på som mindre relevante sammenligningsmål nettopp på grunn av de ressursene kjendiser besitter til å forbedre deres utseende. På den andre siden blir jevnaldrende sett på som å ha lignende ressurser og livsstiler som dem selv, og følgelig blir utseendet til jevnaldrende ansett som å være mer oppnåelig enn utseendet til kjendiser. Samtidig understrekes det at slike sammenligninger også er mer psykisk belastende. Disse funnene stemmer også overens med Festingers (1954) teori om sosial sammenligning. Ifølge Festinger vil man ikke sammenligne oss med de som er mye

bedre enn oss eller mye dårligere enn oss – man vil i stedet sammenligne oss med de som ligner på oss. Vi foretar en *oppadrettet sosial sammenligning* om vi sammenligner oss med en person som er litt bedre enn oss, mens vi foretar en *nedadrettet sosial sammenligning* dersom man sammenligner oss med en person som er litt dårligere. Mens førstnevnte kan bidra til følelser av utilstrekkelighet og dårlige selvevalueringer, kan sistnevnte bidra til positive selvevalueringer (Vogel et al. 2014). Dette gjenspeiles også i diskusjonene om båser i dusjene på skolen:

(2)

Sp4: (...) Og jeg tror kanskje mange...hvis de er usikre, bare liksom ikke dusjer i det hele tatt

Sp3: (...) jeg merker sånn hvis jeg er, bare sånn et sted, for eksempel et offentlig svømmested, både badstuer og sånne ting, så er jeg liksom ”jaja”

Sp4: Ja der liksom gamle damer og små barn og hele greien

Sp3: Ja! Og jeg synes det er litt sånn, da blir det så uviktig. Men det er akkurat med at i gymtimen, at alle jentene er like gamle som deg og veldig like som deg egentlig. Og da blir det mye mer kropp på en måte

Alle gruppene (bortsett fra frisørgruppen, som ikke ble stilt spørsmålet) var enige i at det hadde vært flere som dusjet etter gym om det hadde vært båser i dusjene. De mener sammenligning er utbredt, noe som fører til følelser av usikkerhet og ubehag. Allmenn2 var imidlertid de eneste som direkte påpekte at den utbredte sammenligningen er knyttet til kroppslig likhet. Å dusje i andre offentlige svømmeanlegg er uproblematisk nettopp på grunn av variasjonen i alder og kropp. Med andre ord er det lettere for jenter å sammenligne seg med personer de kan identifisere seg med, og som ligner dem selv.

4.3.3 Jenter som dommere

I løpet av intervjuene kom det fram at dømning var utbredt blant jenter. Dette inkluderer både bedømming av en selv, samt bedømming av andre. Tidligere har vi sett eksempler på dette relatert til for eksempel sminke. Jentene er imidlertid ikke nødvendigvis bevisst på hvor utbredt denne praksisen er, ettersom de fleste svarte nei på spørsmålet på om det fantes riktige eller gale måter å være jente på i dag. Ser man imidlertid på svarene jeg fikk i forhold til forskjellige tema, kommer det klart fram hva som verdsettes og hva som nedvurderes. Til allmenn1 spurte jeg faktisk direkte hva man dømmer:

(1)

I: Mhm...hva er det man dømmer?

Alle: Utseende

Sp4: Ja, utseende, oppførsel

Sp2: Ja, og så sånn hvor lik den andre er deg. Om man liksom kan se deg selv i den andre jenten på en måte

Her blir det påpekt at man bedømmer andre ut ifra hvorvidt de er *like* en selv. Bedømmelser av utseende og oppførsel var fremtredende i alle gruppene, og ser man på *hvem* som var i fokus for disse bedømmelsene, ble det tydelig at det som regel var de som ble oppfattet som annerledes. Allmenn1 var imidlertid den eneste gruppen som eksplisitt påpekte dette.

Man kan dermed si at jentene er med i et normaliserende fellesskap som fungerer likhetsskapende mellom jenter. Et eksempel på dette var frykten for å skille seg ut, som illustreres i følgende utdrag fra allmenn1:

(1)

I: (...) Er det noen kleskoder blant jenter? Er det noe som ikke er ”lov” å ha på seg eller...

Sp2: Mm, tror kanskje folk er veldig redd for å bli dømt da...så man vil liksom ikke skille seg ut altfor mye

Man ser altså at frykten for å bli dømt har en normaliserende virkning, ved at man som jente ikke skal skille seg ut. Dette innebærer også et konformitetspress som jentene prøver å leve opp til, som igjen fungerer som likhetsskapende innen den homososiale gruppen. I samme gruppe ble det videre klart at *frykten for* å bli dømt er like normaliserende som å faktisk bli dømt:

(1)

Sp6: (...) hvis jeg går med en litt fin topp, så kan det være sånn at jeg føler sånn «ånei nå skiller jeg meg ut» og nå ser jeg altfor pyntet ut og... nei liksom sant blir litt sånn usikker på det da

...

Sp6: (...) det er sånn at det er egentlig ikke sånn. Jeg vet at det ikke er folk som dømmer meg fordi jeg har hatt på meg en fin topp, men det er sånn jeg tenker selv

Her ser man et eksempel som tyder på at Sp6 har internalisert det Perloff (2014:365) kaller «observatørens blikk»: hun danner et bilde av seg selv slik hun tror det ser ut for andre. Selv om hun er klar over at folk ikke nødvendigvis dømmer henne, ser man at hun likevel er innlemmet i en prosess av selvovervåking og selvregulering som har samme effekt: konformering og normalisering. Selv om det fantes unntak, og enkelte faktisk foretrakk å skille seg ut, var ønsket om konformitet noe som gjennomsyret alle intervjuene. Som nevnt i kapittel 2, er dette konformitetspresset trolig knyttet til livsløpsfasen de er i. Tilhørighet er aldri så viktig som i ungdomstiden, og dermed blir det å kunne passere som «normal» særlig betydningsfullt for jenter i denne aldersgruppen.

Noe som ikke ble nevnt i de studiespesialiserende gruppene, men som ble lagt mye fokus på i de yrkesfaglige gruppene, var at jenter ikke skal vise for mye hud:

I: Mhm.. men når dere tenker på jenter i dag, er det noen spesielle måter man må kle seg på?

...

- Ho6: Det finnes grenser liksom
 Ho3: Ja...Hva som er inn, og ikke kle seg for «løsete» (ler litt). Ikke for lettkledde klær og sånn. Litt mer...ja sånn som du ser på oss liksom (alle har klær som dekker)
 I: Men hva skjer hvis man kler seg «løsete» da?
 Ho4: Da får man masse blick og folk snakker kanskje om deg. Du ser ned på, de snakker negativt om deg

Her ser vi at det finnes en *grense* for hva man kan gå med, og at man mottar sanksjoner dersom man avviker fra normen. Gjennom å påpeke at de selv går med klær som dekker, bekrefter de at de selv konformerer til normen, samtidig som de devaluerer de som ikke gjør det. Videre kom det fram at det var vanlig praksis å sanksjonere lettkledde jenter ved bruk av korrigerende blick og negative betegnelser som for eksempel «hore». Dette var særegent for de yrkesfaglige gruppene. Det viste seg imidlertid at det primært var andre *jenter* som utførte disse sanksjonene:

- Fr6: Fordi helt ærlig liksom, det er ikke for det meste gutter som kommenterer på at jenter er løs og horete, det er for det meste jenter som sitter der og blir sjalu, og snakker stygt om hverandre

Frisørgruppen mener altså at jenter sanksjonerer de jentene som går lettkledd fordi de blir «sjalu», noe som også sammenfaller med helsegruppen. Viser man mye hud viser man nødvendigvis mer av kroppen sin, og det kan tenkes at dette tiltrekker mer oppmerksomhet fra gutter. Det å baksnakke andre jenter på grunn av sjalusi var noe som ble nevnt i både allmenn1, frisørgruppen og helsegruppen. Lindsey (2011) forklarer hvordan kvinner ofte føler seg truet av den fysiske attraktiviteten til deres romantiske rivaler. Det å baksnakke andre jenter kan dermed tolkes som en reaksjon på denne trusselen:

(1)

- I: Men hvis man bedømmer, hva er det man da ser ned på? Og hva ser man opp til?
 Sp2: Man ser jo kanskje opp til sunne, fine folk
 Sp5: Men man kan også se ned på de, og tenke liksom at, ja hun er egentlig bedre enn meg men...
 Sp2: Men jeg er best? (latter)
 Sp5: Men, nei, vet ikke. Kan bli på en måte misunnelig da. Sånn at du liksom går og baksnakker personen til vennene dine fordi at du egentlig er misunnelig på hvordan denne personen ser ut

Man ser altså at selv om man ser opp til de som i større grad konformerer til idealene og at de gjerne vil bli som dem, fører dette til følelser av sjalusi og sanksjoner i form av baksnakking. Det kan anses som paradoksalt at jentene strever etter perfeksjonisme på alle områder, men samtidig sanksjonerer de som i større grad oppnår dette. Samtidig tjener det også en hensikt. Man kan gjerne snakke om en *sosial* hensikt, ettersom baksnakking var noe man gjorde innenfor venninnegjengen, og derfor kan virke styrkende på det homososiale vennskapet. Samtidig kan baksnakkingen også tjene en *individuell* hensikt:

Ho3: Altså det er jo veldig lett å på en måte trykke folk ned for å få deg selv opp. Altså hvis du ser på en, sånn «åja jeg har jo litt større rumpe enn henne, så jeg er kanskje litt bedre enn hun» da. ”Gutten vil kanskje ha meg mer enn hun”. Det er jo veldig lett å tenke sånn, det er jo fucked up måte å tenke. Men det gir deg jo på en måte et slags bedre selvbilde. Jeg tenker, jeg er egentlig ganske fin da. Men så finnes det folk som er enda finere enn meg

Her ser vi at baksnakking kan ha en individuell hensikt gjennom at man oppnår et bedre selvbilde. Samtidig ser vi også eksempler på hvordan nedadrettede sosiale sammenligninger bidrar til positive selvevalueringer. Dette utdraget eksemplifiserer videre hvordan jenter er innlemmet i en kontinuerlig prosess av sammenligning og bedømming strukturert av et ønske om å være attraktiv. At baksnakking kunne føre til et bedre selvbilde var imidlertid noe som ble utelukkende nevnt hos helsegruppen.

4.4 Oppsummerende diskusjon

I dette kapitlet har jeg undersøkt hvilke forventninger til utseendet og kropp jenter opplever, hvordan man kan oppfylle slike forventninger, samt konsekvensene av dem. Funnene ble sammenlignet med grunnlag i en underliggende forestilling om at det er forskjeller i både klassebakgrunn og kjønnssammensetning i de ulike utdanningsretningene. Selv om det var tidvis påfallende forskjeller mellom dem, viste det seg også å være (overraskende) mange likheter. Eksempelvis var det framtreddende i alle gruppene at det var utbredt blant jenter å ha internalisert et syn på kroppen og utseendet som ufullkomment og noe som trenger endring eller forbedring. Deres beskrivelser av idealkroppen var nærmest identiske, og stemmer overens med bildet av den kvinnelige idealkroppen presentert i massemedia. Samtidig ser man at det har skjedd glidninger mot et mer tradisjonelt maskulint kroppsideal hvor styrke og muskler idealiseres. Dette gjenspeiles i det populærkulturelle uttrykket og mantraet «strong is the new skinny»³⁸. Man skal med andre ord også ha en tydelig veltrent kropp, noe som reflekteres i jenters økende tendens til å bruke trening for å bygge muskler. Dette illustrerer dessuten hvordan normer og idealer ikke er statiske; snarere ser man hvordan bestemte typer kropper er verdsatt mer enn andre i spesifikke sosiale og kulturelle kontekster.

Selv om alle gruppene mente at kroppsidealet var uopnåelig, og derfor verdsatte en sunn eller normal kropp, var det kun hos de studiespesialiserende at ideen om den «sunne kroppen» utgjorde et press. Featherstone (1982) mener at kroppens utseende i forbrukersamfunnet blir

³⁸ Denne trenden kan man lese mer om blant annet her: <http://www.telegraph.co.uk/health-fitness/body/strong-new-skinny-rise-female-bodybuilders-modern-fitness-ideal/>

assosiert med et individs sosiale verdi. Ved hjelp av kroppen kan man dermed, ifølge Featherstone, dra slutninger om en persons identitet og moralitet. Denne ideen er fremtredende i de studiespesialiserende gruppene, som la vekt på at en trent og sunn kropp var nærmest synonymt med å bry seg om «hvordan de har det». Kroppens utseende gir dermed informasjon som man bruker for å si noe om hvorvidt en person tar vare på kroppen sin eller bryr seg om sin egen helse. Crawford (1980) betegner fremveksten av den individorienterte helsediskursen som *helseisme*, som karakteriseres av tanker om helse som livsmening og helse som individets ansvar. Det at jentene på studiespesialiserende dermed følte på et press på å ikke bare være sunn, men også å finne det meningsfullt, kan derfor anses som et tidstypisk trekk ved samtiden. Det trenger i utgangspunktet ikke være et problem med promoteringen av en sterk og frisk kropp. Det som imidlertid blir problematisk er forbindelsen mellom kropp og identitet, mellom sosial verdi og personlig ansvar for å opprettholde eller oppnå den ønskede kroppen. Spesielt kvinner og unge mennesker er målgruppen for massemedias oppmerksomhet og forbrukersamfunnets produkter. Favoriseringen av en bestemt type kropp har store konsekvenser for jenters selvfølelse, ettersom kroppen antas å være sterkt knyttet til deres identitet.

Ut ifra empirien har det videre blitt illustrert hvordan normer og forventninger til jenter er tett knyttet til kroppen. Kvinnekroppen fremstilles som et prosjekt, hvor femininitet er noe som fremkalles og produseres gjennom konkrete handlinger og skjønnhetspraksiser. Gjennom intervjuene ble det klart at både de studiespesialiserende gruppene og helsegruppen identifiserer klare grenser til hvor dedikert man kan være i relasjon til skjønnhetspraksisene. Disse gruppene opererer med en såkalt «naturlighetsdiskurs» - man må konstruere og manipulere kroppen innenfor rammene for hva som oppfattes som *naturlig*. Vi har sett hvordan jentene på den ene siden må beherske selve «gjøringen» av kvinnekroppen, samtidig som de på den andre siden prøver å få det konstruerte produktet til å fremstå som naturlig. Til tross for at gjørbarhet og naturlighet kan forstås som to motpoler, opererer de altså side om side i jentenes forsøk på å konstruere femininitet. Det finnes imidlertid indisier som tilsier at naturlighetsdiskursen er særlig dypt forankret hos de studiespesialiserende jentene. Der hvor helsegruppen baserte seg på naturlighetsdiskursen hovedsakelig i samtaler om kosmetisk kirurgi, var denne diskursen påfallende hos de studiespesialiserende gruppene i samtalene om både redigering av bilder, sminke og kosmetisk kirurgi. Årsakene til at naturlighetsdiskursen var fraværende hos frisørgruppen kan bare spekuleres ved. Én årsak kan muligens være at frisøryrket generelt går ut på å endre utseendet. Man lærer ulike metoder for hårstyling og

-klipping, i tillegg til ulike sminkemetoder, som kanskje kan være med på å flytte grensene for hva som anses «naturlig». Samtidig fant Tranter og Hanson (2015) at høyt utdannede kvinner var de som var mest kritiske til kosmetisk kirurgi. I tillegg fant de at selv om det var kvinner med høy yrkesstatus som fikk utført flest inngrep – noe som gjerne må ses i sammenheng med inntekt – var det kvinnene fra de lavere samfunnslag som uttrykte *størst ønske* for slike inngrep.

Videre fortalte alle gruppene om omfanget av sosial sammenligning, og følgelig også bedømmelser av både en selv og andre jenter. Det virker som om bedømmelsene gjerne skjer ut ifra hvorvidt man konformerer til både idealene og til jevnaldergruppen generelt. Datamaterialet indikerer imidlertid at konformitetspresset gjerne utarter seg gjennom et press på å *ikke velge galt*, heller enn å *velge riktig*. Jentene innlemmes således i en ordning som kjennetegnes av kroppslig selvovervåking, -regulering og -disiplinering. Det er tydelig at presset om konformitet og presset om idealkroppen står i et motsetningsforhold: på den ene siden være som alle andre, men samtidig være perfekte og unike. Dette resulterer i konstant misnøye, et fenomen som kan sammenlignes med den sosiale konstruksjonen av jenter som «never-good-enough-girls» (Harris 2004:32). Samtidig var det en overordnet bevissthet om at idealene var skapt, og de rettet nådeløs kritikk mot samfunnet generelt, og mote-, reklame- og pornoindustrien, samt massemedia og sosiale medier spesielt. Det samfunnet jentene henviser til i sin kritikk kan ses i lys av en fremvoksende diskusjon og oppmerksomhet rettet mot unge kvinner og samtidens idealer – en diskurs som avspeiles i jentenes egne erfaringer og beskrivelser av sin virkelighet. Videre var det tydelig at selv om de var kritiske til dette samfunnet, deltok de selv i opprettholdelsen av det. En klar forskjell mellom de studiespesialiserende og de yrkesfaglige gruppene her var hva som var i fokus for iscenesettelse: mens sistnevnte var utelukkende opptatt av å fremstille seg selv som *attraktive*, var de studiespesialiserende gruppene også opptatt av å iscenesette seg selv som *lykkelige*. Det kan dermed reises et spørsmål om dette er et særegent middelklassefenomen. Man kan spekulere i om disse jentene, ettersom de går på studiespesialiserende linje, er innlemmet i en prestasjonskultur som nedvurderer svakhetstegn. Kanskje kan ulykkelighet være et slikt svakhetstegn. Det kan i så fall forklare hvorfor det er så viktig for disse jentene å ikke nødvendigvis *være* lykkelige, men *fremstå* som det. I neste kapittel skal det dermed undersøkes hvilke idealer for yrke og utdanning gruppene opplever.

Kapittel 5: Idealer for utdanning og yrke

Idealet om å være vellykket gjelder ikke bare kropp, men også i økende grad kompetanse. Flere studier har vist at ungdom sliter med stress og bekymring for framtiden, og da særlig jenter. Nielsen (2014:86) viser hvordan motsetningen mellom å være flink og feminin har endret seg mye de siste årene. Det representerer en ny frihet for jenter at de ikke trenger å velge det ene fremfor det andre, men det har også økt prestasjonskravene. Som nevnt i kapittel 2 har yrkesfaglige utdanningsretninger blitt karakterisert som både klassetypiske og kjønnstradisjonelle. Dette kapitlet skal dermed undersøke hvilke forventninger jenter møter i forhold til utdanning og yrker, og hvorvidt disse er like på tvers av studieretninger.

Som tidligere nevnt, viser statistikken til tydelige klasseforskjeller i forhold til hvem som går på studiespesialiserende og hvem som går yrkesfag (jf. kapittel 2). I den forbindelse skal det også undersøkes hvorvidt klasse kommer til uttrykk i gruppenes beretninger om hverandre. Som jeg beskrev i metodekapittelet har jeg et eksplorerende forskningsdesign med sensitiverende bruk av begreper. Ved å bruke *sosial klasse* som et sensitiverende begrep ble det tydelig at klasse kom til uttrykk i en vertikal betydning. I dataene finner jeg nemlig klare tendenser til at jentene på studiespesialiserende på ulike vis markerer sosial avstand til yrkesfagelever³⁹. Dette skal jeg komme tilbake til senere i kapittelet. Først skal jeg undersøke forskjeller mellom gruppene i henhold til utdanningsvalg og framtidsorientering.

5.1 Utdanningsvalg og framtidsorientering

Ungdommers valg av utdanning og yrke legger sterke føringer på deres framtidige livssituasjon, sosiale status og økonomi. Mens de studieforberedende retningene leder til generell studiekompetanse, som er en forutsetning for opptak til høyere utdanning, leder yrkesforberedende retninger til yrkeskompetanse. Til tross for tiltak for å utjevne sosiale forskjeller, gjennom for eksempel tilbud om gratis utdanning, har forskning vist at både klasse og kjønn fremdeles har stor betydning for unges utdanningsvalg (Markussen et al. 2006).

³⁹ Jeg er klar over at dette fenomenet kan minne om det som hos blant annet Bourdieu (1984) og Lamont (1992) kalles for grensedragninger («boundary work»). Men ettersom denne oppgaven bruker begreper på en sensitiverende måte, blir kategoriene hos Bourdieu og Lamont for lite empirinære.

5.1.1 Studiespesialiserende

Det viste seg at bakgrunnen for hvorfor informantene på studiespesialiserende hadde valgt nettopp denne utdanningsretningen var kompleks. Det var påfallende at bakgrunnen for valget handlet like mye om hva de ønsket, som hva de *ikke* ønsket:

(1)

I: Hva var den viktigste grunnen til at dere valgte denne studieretningen dere går på nå?

Sp2: Jeg vet at jeg ikke passer inn på yrkesfag. Jeg er ikke praktisk anlagt. Ehm... og så har jeg bare en generell interesse for teori, og ikke det praktiske

...

Sp5: Jeg vet hva jeg skal bli, og det er denne linjen jeg må gå for å bli det jeg skal bli

Hodkinson og Sparkes (1997:34-35) hevder at karrierevalg fattes innenfor en bestemt handlingshorisont («horizon of action»). Eksempelet de bruker viser til at det er irrelevant for en ung kvinne at det finnes jobbmuligheter som ingeniør hvis hun ikke anser dette som en passende karrierevei. Dette betegnes ytterligere som en «non-decision», hvor muligheten for valg er utelatt. Ser man passasjen ovenfor i lys av dette, kan deres valg om å begynne på studiespesialiserende kanskje bli sett på som et slikt ikke-valg. Det at det finnes utallige retninger på yrkesfag blir sett på som irrelevant for dem, ettersom det uansett ikke blir ansett som en passende karrierevei. Dette gjenspeiles også hos allmenn2, som påpekte at «det var det eneste gyldige, på en måte aksepterte valget»(2).

Av utdraget ovenfor ble det også klart at noen velger studiespesialiserende fordi de vet hva de vil bli. Andre vil imidlertid søke studiespesialiserende på grunn av det motsatte: ved å velge studiespesialiserende kan man altså utsette yrkesvalget:

(2)

Sp6: Men jeg tenker at det er flere muligheter når du går studiespesialiserende også da (alle enig).

Sp1: (...) det er på en måte det tryggeste hvis du ikke vet helt hva du vil

Blant denne gruppen var det en overordnet konsensus om at studiespesialiserende dermed var det «tryggeste» valget, ettersom de ikke trengte å «binde seg» til en spesifikk yrkesretning i en så ung alder. Det at usikkerhet i forhold til framtidig yrke driver ungdom inn på studiespesialiserende sammenfaller også med funn fra tidligere forskning (Bakken 2014; Markussen et al. 2006).

En annen faktor som spilte inn i valget om å begynne på studiespesialiserende, var press utenfra. Det viste seg at blant annet ungdomsskolens rådgivere⁴⁰ spilte en sentral rolle, ettersom alle hadde blitt veiledet til å velge studiespesialiserende. Av det ytre presset var det likevel *foreldre* som spilte den mest fremtredende rollen. En undersøkelse fra Næringslivets Hovedorganisasjon (2015) fant at foreldre faktisk er de som påvirker barnas utdanningsvalg mest. Foreldres påvirkning gjenspeiles i følgende passasje:

(2)

Sp4: (...) alle som sitter her hadde jo sikkert gode karakterer og liksom...kunne omtrent velge og vrake hvilken skole de ville inn på. Så jeg tror at mine foreldre, ikke at de var sånn «du må gå der», men hvorfor, hva skal du med så gode karakterer, og så skal du liksom waste det på yrkesfag på en måte (ler litt)

Flere av jentene fremmet lignende historier, noe som tyder på at disse jentenes foreldre hadde en forventning om at barna skulle velge studiespesialiserende, og at det er denne studieretningen som blir ansett som «det beste» alternativet. Dessuten ser vi en tendens til at gode karakterer blir nærmest synonymt med det å velge studiespesialiserende, og det blir følgende en normativ forventning dersom man har høyt karaktersnitt. Dette gjenspeiles i at gode karakterer blir ansett som sløseri om du «bare» skal gå yrkesfaglig retning. Det kan tenkes at denne oppfatningen bidrar til opprettholdelsen av yrkesfagenes lave status, samtidig som den reproducerer den rådende ideologien om at «studiespesialisering er veien til vinnerporet»⁴¹ (Bakken 2014).

Videre viste det seg at foreldre ikke bare kunne påvirke valg av utdanningsretning, men også fungere som en kilde til *karakterpress*. Jentene fortalte flere historier hvor både dem selv og venner vegrer seg for å fortelle foreldre om dårlige karakterer – et press som ofte manifesterer seg i følelser av skyld og skam om man ikke oppnår de karakterene som forventes. Likevel var det det *indre* presset som ble identifisert som den største kilden til karakterpress:

(1)

I: Men hvor kommer karakterpresset fra?

Sp2: Kanskje mest oss selv da, som tenker at man vil ha best mulig karakterer egentlig. Og så tenker man kanskje at det er sånn alle andre også føler det, og så vil man at de andre skal tenke at «å ja, hun er en som har *klart* det»

⁴⁰ Forsker og høyskolelektor Ann Karin Sandal mener rådgivere i ungdomsskolen har mindre kunnskap om yrkesfaglige utdanninger enn studiespesialiserende, og ettersøker en opprustning og kompetanseheving av rådgivere (Bakken 2014).

⁴¹ Det er ikke bare Norge som opplever svekket rekruttering og lav status knyttet til yrkesfagutdanningene. Det å ikke velge yrkesfag er snarere en trend over hele Europa, og selv i Tyskland, som sies å ha den beste fagutdanningen i verden, ser vi samme fenomen (Olsen 2012).

Sp2 strever etter å ha best mulige karakterer, og ytrer at det å bli ansett som «en som har klart det» i andres øyne er en sterk motivasjon for skolearbeidet. Hun vil med andre ord bli sett på som *vellykket*. Her ser man dessuten et skille mellom det å *være* vellykket, i motsetning til å det å bli *ansett* som vellykket. Wiklund et al. (2010:1569) viser hvordan press på personlig oppnåelse og perfeksjon er en del av det de betegner som «the stressors of modernity», hvor unge kvinner strever etter å være best på alle områder. Dette gjenspeiles i følgende passasje:

(2)

I: Mhm. Ehm, hvor kommer karakterpresset fra?

...

Sp5: (...) for min del var det verst på ungdomsskolen, og da var jo egentlig jeg den med best snitt i klassen omtrent. Men det var på en måte blitt min greie (alle er enig), det var på en måte blitt min identitet da. Så det var egentlig det at det ble en identitet som gjorde at det ble et så stort press

Her ser vi at det å være skoleflink ble opplevd som en del av hennes *identitet*, og at karakterpresset kom av et ønske om å bevare denne identiteten. Skoleflink som identitet var også noe som (dog ikke eksplisitt) ble vektlagt i den andre gruppen:

(1)

Sp2: Altså, du kommer hit fra ungdomsskolen som en av den beste i klassen, med tanke på at du kom inn her med over fem i snitt. Så du har jo liksom noe du skal leve opp til da kanskje, at mange føler de må leve opp til det

...

I: Mhm..hvorfor var det mer sånn på ungdomsskolen enn på videregående?

Sp4: For at man skulle komme inn på den beste skolen og komme inn på, det var jo ofte derfor liksom, komme inn på, her da, på [skolens navn]

Sp6: (...) selv om man kanskje liksom er flink på skolen og gjør sitt beste og sånn, så er det noen ganger hvor du bare hører at alle får sekser i alt uten å gjøre noen ting... da tenker man «hvorfor er ikke jeg sånn» og...eh..og så prøver man å jobbe hardere og sånn

Her ser vi hvordan skoleflink ble en identitet de måtte «leve opp til», og da særlig på ungdomsskolen. Deres fokus på individuelle oppnåelser og prestasjoner kan også gjenspeile en streben etter å oppnå *sosial status* (Wiklund et al. 2010). Man ser at kampen for sosial status kan manifestere seg i følelser av skam og skyld om deres prestasjoner ikke er gode nok. Videre ble det klart at deres motivasjon for å få gode karakterer på ungdomsskolen var å komme inn på den aktuelle skolen, noe som reflekterer en sterk resultatorientering og målrettethet allerede i begynnelsen av tenårene. Selv om det blir poengtert at karakterpresset avtar noe på videregående, mener Sp6 at det likevel eksisterer et slags indirekte karakterpress i form av mye snakk om karakterer, samt sammenligninger med andre.

Videre viste det seg at informantene var svært bevisste på hva som kreves i utdannings- og yrkeslivet:

(2)

Sp5: (...) altså de sier jo det også, arbeidsgivere, (...) at de er mye mer interessert i hvor du har reist eller hva du har gjort og hva du har erfaring med, enn hva du har på vitnemålet ditt liksom. Men så er det likevel det at du må ha disse karakterene for å komme inn på studiet. Så i stedet for å bruke tiden din på det som er relevant i en jobbsammenheng, så bruker du tiden din på disse karakterene for å komme inn på studiet, som du må ha for å få den jobben

Her ser vi at selv om jentene er bevisste på det som kreves, oppleves kravene likevel som *motstridende*. På den ene siden blir reising, frivillig arbeid og erfaringer vektlagt som attraktivt på arbeidsmarkedet. På den andre siden må all tid brukes for å få gode nok karakterer til å komme inn på det ønskede studiet. Muligheter for å velge handler dermed ikke bare om unge kvinners oppfattede muligheter, men også om et oppfattet samfunnsmessig press om å gjøre suksessfulle valg og forbedre dem selv. Det at tiden ikke strekker til kan dermed danne grobunn for både frustrasjon og usikkerhet.

5.1.2 Yrkesfag

I motsetning til de studiespesialiserende gruppene, hvor diskusjonene om utdanningsvalg og karakterpress var livlige og engasjerende, brakte de samme spørsmålene med seg relativt lite diskusjon hos de yrkesfaglige gruppene. Ut i fra datamaterialet er det følgelig begrenset hva som kan utledes. Jeg skal likevel kort presentere noen tendenser i materialet.

Det mest påfallende hos frisørgruppen var at valg av utdanningsretning var sterkt preget av *interesse*⁴²:

- I: Mhm... hvis vi går litt videre til skole. For hva var den viktigste grunnen til at dere valgte denne studieretningen?
- Fr6: Jeg er veldig kreativ og liker å jobbe med mennesker
- Fr5: Fordi det er det jeg liker å gjøre
- Fr4: Det er min interesse da
- Fr3: Jeg har ikke tenkt å bli frisør, jeg har lyst til å jobbe med spesialeffekter og sånn. Sånn sminke spesialeffekter, men ikke vanlig sminke
- Fr6: Søk på i London, det er veldig bra der
- Fr3: Ja, jeg tenkte det
- I: Var det noe alternativ, eller noe annet dere ville gjøre?
- Fr6: Altså, jeg vil bli stylist. Og da er det greit å ha frisør også
- Fr4: Jeg har tenkt på flyvertinne
- Fr1: Jeg vil bare gjøre folk glad og vise at de kan se bra ut
- Fr6: Ja det er så deilig, fordi at når de kommer inn og du gjør sminken deres og håret, og de går ut så smilende, og det føles så godt her (peker på hjertet) at du har fått de til å føle seg bra. Det er veldig sånn, du får liksom en belønning i det

⁴² Her kan det nevnes at Markussen et al. (2006) fant at tiendeklassinger som oppga at de søkte utdanning ut fra interesser og evner var mindre tilbøyelige til å søke studiespesialiserende.

Her ser man at motivasjonen bak utdanningsvalget var preget av både interesser, evner og framtidsplaner. To av jentene planlegger dessuten å bruke frisørutdannelsen for å gå videre til å bli stylist, noe som gjenspeiler en klar framtidsplan, samt kunnskap om hvordan de skal realisere denne planen. Samtidig fremviser de også en gryende yrkesidentitet preget av sterk arbeidsglede og -lyst. Arbeidsgleden kommer tydelig fram gjennom at kunder blir fornøyde, noe som blir ansett som en belønning for deres arbeid. Dette indikerer at kunder kan bidra til at ikke bare dem selv føler seg verdsatt, men også at frisøryrket i seg selv blir verdsatt og legitimert. På spørsmålet om det hadde vært noe annet de kunne tenkt seg å gjøre, dukket flyvertinne opp som et alternativ. Tidligere i intervjuet fortalte Fr6 at også hun hadde tenkt på flyvertinne, men senere ombestemt seg⁴³. Det er påfallende at alle yrkene som bli nevnt (frisør/stylist/flyvertinne) kan kategoriseres som kvinnedominerte serviceyrker som ikke krever høyere utdanning. Utdanningsvalget var i så måte begrenset til *hvilken* av disse utdanningsretningene de skulle velge.

Når jeg ledet samtalen inn på temaet om utdanning hos helsegruppen, stoppet samtalen nesten opp. For å hindre at intervjusituasjonen skulle oppfattes negativ eller demotiverende så jeg meg derfor nødt til å gå videre ganske kjapt, og følgelig er denne delen av intervjuet svært kort. Faktisk representerer følgende passasje hele denne delen:

- I: Ja... hvis vi går litt videre til skole. Hva var den viktigste grunnen til at dere valgte denne studieretningen?
Ho1: Jeg var lei skole. Jeg orket ikke studiespesialiserende
Ho4: Jeg valgte helse for jeg har lyst til å jobbe i ambulansen
I: Mhm. Er det noe karakterpress?
Ho5: Nei. Føler ikke det
Ho4: Langt ifra
Ho1: Det er egentlig det, men det er bare noen som driter i det

Som man ser hadde altså helsegruppen ikke så mye å si om dette tema, men det er likevel påfallende at de skiller seg fra frisørgruppen. Mens nesten samtlige i frisørgruppen deltok i samtalen og uttrykte stor glede og interesse over faget, var det kun to i helsegruppen som i det hele tatt svarte på spørsmålet, mens resten virket forholdsvis uinteresserte. Likevel ser man at de to som svarer oppgir to ulike begrunnelser for utdanningsvalget. Mens Ho1 var lei skole (teori), og dermed uttrykker en push-faktor for utdanningsvalget, har Ho4 en framtidsplan – noe som representerer en pull-faktor. Ut i fra samtalenes karakter og svar uttrykker likevel frisørgruppen en mye større pull-faktor enn helsegruppen.

⁴³ Her kan det nevnes at grunnen til at hun ombestemte seg var på grunn av høydekrav.

Ser man de yrkesfaglige gruppene opp mot de studiespesialiserende ser man klare forskjeller. Hos sistnevnte gikk diskusjonene lett, og de diskuterte engasjert og lenge uten at jeg trengte å moderere samtalene. Hos de yrkesfaglige gruppene, og da særlig helsegruppen, var samtalene mye kortere, og jeg måtte skifte tema forholdsvis kjapt. Kanskje kan de studiespesialiserende gruppenes engasjement i disse samtalene også gjenspeile et generelt engasjement for utdanning i seg selv⁴⁴. Tanken her er at hvis utdanning var viktig for dem i hverdagslivet generelt, ville dette gjenspeiles i hvordan og i hvor stor grad de snakket om det i intervjusituasjonen. Viktigheten av utdanning viste seg å manifestere seg i både karakterpress og kunnskap om hva som er ettertraktet på arbeidsmarkedet. På den andre siden er et fellestrekk mellom helse- og frisørgruppen at karakterpress er relativt fraværende. Dette var imidlertid ikke helt uforventet – en stor motivasjon for gode karakterer hos studiespesialiserende var nettopp å komme inn på det ønskede studiet innenfor høyere utdanning. Etersom det tradisjonelle yrkesfaglige løpet ikke forbereder til høyere utdanning, er gjerne karakterer mindre viktige – de skal (mest sannsynlig) rett ut i arbeidslivet.

5.2 Klasse og kjønn

5.2.1 Markering av sosial avstand

Markering av sosial avstand med grunnlag i klasse var et fenomen som var fremtredende utelukkende hos de studiespesialiserende gruppene. Mønstrene i datamaterialet danner grunnlag for en tredelt kategorisering av slike markeringer: markering i forhold til *intelligens, livsstil og dannelse*⁴⁵. Førstnevnte illustreres ved at elever på yrkesfag gjennomgående blir sett på som mindre intelligente enn dem selv. I allmenn1 kom dette til syne i en samtale om forskjeller mellom jenter på studiespesialiserende og yrkesfag:

(1)

Sp5: De kanskje liksom, ikke har så gode karakterer ut ungdomsskolen. Altså det er ofte sånn man tenker da

Sp2: Altså det er de som tyr til yrkesfag gjerne

Sp5: Det, de er ikke gode nok

Sp2: At de ikke gidder liksom

⁴⁴ Det kan også tenkes at ettersom disse elevene gikk på den samfunnsfaglige linjen, er de vant til å snakke om slike tema. De er i så måte på «hjemmebane».

⁴⁵ Begrepet «dannelse» skal her forstås som den typen allmennkunnskaper, kulturell atferd og innsikt som samfunnet oppvurderer. På denne måten handler dannelse om en slags kultivering av de menneskelige egenskaper (Gripsrud 2002).

Her er særlig ordvalget «tyr til» interessant, ettersom det tyder på en oppfatning om at alle «egentlig» vil gå studiespesialiserende⁴⁶. I mangel på gode nok karakterer, må man imidlertid «ty til» yrkesfag. På denne måten blir også studiespesialiserende ansett som det normative førstevalget, mens yrkesfag blir alternativet for de som ikke er «gode nok». Det blir imidlertid påpekt at yrkesfag er noe man tyr til fordi man «ikke gidder». Således markerer de sosial avstand med grunnlag i moralsk karakter («latskap») ⁴⁷. Det å «ikke gidde» gjenspeiler dessuten en viss negativ holdning til (den teoretiske) skolen, men det impliserer på samme tid en løsning: innsats. Det kan dermed tyde på at det eksisterer en oppfatning om at så lenge du gjør en god innsats kan du muligens slippe å «ty til» yrkesfag. Et problem med dette er imidlertid at de strukturelle omstendighetene som bidrar til å begrense deres valg ikke blir anerkjent, ettersom «mislykketheten» blir ansett som en konsekvens av individuelle egenskaper. Som Anita Harris (2004:52) påpeker: «Nonachievement is thus personalized to a greater extent than before».

Videre var oppfatningen av yrkesfag som noe man *tyr til* også fremtredende hos allmenn2:

(2)

- Sp4: Ja og så er yrkesfag på en måte den utveien for de som gjør det ganske dårlig på ungdomsskolen og som trenger noe som kan få de gjennom de siste årene av utdanningen, (...)
- Sp3: (...) yrkesfag blir på en måte dårlig markedsført, fordi vi trenger jo egentlig yrkesfag (...) Men det jeg forbinder med det er liksom sånn...det er gutter, som er veldig demotiverte for skole. (...) Og det har litt med sånn identitet å gjøre (...), jeg bare forbinder det med litt sånn, åh, alle har en iste på pulten og ingen som... (alle ler)
- Sp6: Man tenker jo av og til sånn... åja, «du er litt dum», kanskje

Her ser vi altså at på lik linje med allmenn1 blir yrkesfag sett på som en *utvei*, og yrkesfagelevne ansett som mindre intelligente. Det innrømmes imidlertid at dette gjerne er en fordom, samtidig som yrkesfagenes betydning i arbeidsmarkedet blir anerkjent. Likevel virker det som om fordommene mot yrkesfagelever er så sterke at det avvises som et alternativ. Deres egen «identitet» er uforenlig med det bildet de har av miljøet, kulturen, samt elevsammensetningen på de yrkesfaglige linjene. Videre ser man, i utdraget ovenfor, også en antydning til at de markerer sosial avstand med henvisninger til *livsstil* («iste på pulten»).

Dette ble videreført senere i samtalen:

(2)

- I: Men hvordan kan man se det da?
- Sp3: veldig på sånn klesstil og væremåte

⁴⁶ Å ty til noe defineres nettopp som «gripe til når noe annet ikke strekker til». Kilde:

<http://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Feil-bruk-av-ord-og-uttrykk/>

⁴⁷ Dette kan minne om det Lamont (1992:4) betegner som «moralske grensedragninger»

- Sp4: Men, alle på studie drikker av en eller annen grunn alltid vann, eller kaffe, mens alle på service eller andre yrkesfaglinjer så drikker alle brus eller iste, og det er sånn, det er sånn rar forskjell
- Sp3: Ja, eller sjokomelk eller energidrikk eller noe sånn

Her ser vi antydninger til et slags statushierarki i forhold til mat og drikke, hvor vann eller kaffe ligger øverst, mens sukkerholdige drikker ligger nederst. Med andre ord er disse avstandsmarkeringene basert på en slags sunnhetsskala. Samtidig fungerer dette også som en slags identitetsmarkør, ettersom sukkerholdige (usunne) drikker umiddelbart blir assosiert med yrkesfag, mens de sunne drikkene forbeholdes studiespesialiserende (dem selv). Som vi så i kapittel 4 er de studiespesialiserende jentene opptatt av den sunne kroppen, og det kan dermed tenkes at preferansene deres i forhold til drikke er knyttet til effekten denne drikken har på kroppen (helse).

Den siste kategorien innenfor klassebaserte markeringer av sosial avstand, *dannelse*, kom særlig til syne i deres omtale av yrkesfagelevenenes oppførsel og væremåte:

(2)

I: Men hvordan er væremåten annerledes?

Sp6: Jeg føler de gir litt mer faen egentlig. Kanskje sånn, driter litt mer i skolen. For jeg husker, vi skulle dele ut lussekatter til alle på skolen i sånn elevrådet eller noe sånn. Så gikk vi inn i serviceklassen og du merket det med *en* gang, for de var liksom skikkelig frekke og tok sånn 10 lussekatter hver når de skulle få én sant. De var liksom veldig brautete og...

...

Sp4: (...) den viktigste grunnen til at jeg tror jeg ikke hadde trivdes i en yrkesfagklasse, er bråk og sånne ting man merket veldig på ungdomsskolen. (...) At du slipper det, sånn som du sa at det blir sånn brautete og alle er frekke og roper i munnen på hverandre, og læreren ikke har kontroll og..

Her ser vi altså at yrkesfagelever blir omtalt som grådige, frekke, bråkete, ukontrollerbare og brautete – med andre ord *udannede*. Ifølge Ridderstrøm (2015) er dannelse knyttet til klassetilhørighet, og innenfor borgerskapet har dannelseskrevet fungert som et «skjold mot arbeiderklassen». I så måte har dannelsen fungert som en slags kulturell distanseringsteknikk. Denne distanseringen ser man tydelig i passasjen ovenfor, og ved bruk av formuleringer som «sånne folk» trekker de også eksplisitte oss/dem-distinksjoner. Ved å definere yrkesfagelevne som *udannede*, bekrefter de på samme tid seg selv som *dannede*.

I det foregående har vi sett hvordan de studiespesialiserende gruppene markerer en klar sosial avstand til yrkesfagelever. Mens begge gruppene refererte til *intelligens* i disse markeringene, fortsatte allmenn2 diskusjonene til å også omhandle *livsstil* og *dannelse*. De sistnevnte kategoriene vokste med andre ord frem av dataene fra intervjuet med allmenn2. Allmenn1, på

den andre siden, fokuserte i større grad på skillelinjer i forhold til feminitet – som vi har sett både i kapittel 4, samt skal komme tilbake til senere i dette kapittelet.

5.2.2 Hva er typisk kvinnelig og mannlig innenfor yrke og utdanning?

Alle gruppene viste seg å være relativt samstemte i forhold til hva de anså som typisk kvinnelige yrker. Mens allmenn² refererte til kvinneyrker gjennom paraplybegrepet «omsorgsykker», presenterte de andre gruppene mer eksplisitte eksempler som sykepleier, frisør og hudpleie. Likevel var alle gruppene bevisste på at de kjønnede typifiseringene i forhold til yrker var rotfestet i historisk tradisjonelle kjønnsroller. Dette kan eksemplifiseres med følgende utsagn:

- I: Mhm.. men hvorfor er dette et typisk kvinneyrke da?
Fr1: Fordi gutter tenker at de ikke er mannlig hvis de skal sitte med barn
Fr5: Ja det er veldig liksom feminint. Sånn noe kvinner burde gjøre, sånn for eksempel barnehage, det er bare kvinner som skal passe på barn
Fr6: Fordi de får høre, sånn gamle standarder liksom. Sånn der kvinner skal være hjemme med barn, lage mat, vaske

I likhet med typiske kvinneyrker, viste alle gruppene seg å også ha relativt analoge assosiasjoner til hva som var typisk mannsyrker. Alle gruppene nevnte lignende yrker som alle kan plasseres innenfor kategorien *fysisk arbeid*. Yrker som gikk igjen var bygg og anlegg, elektriker, rørlegger og mekaniker. Alle disse kan klassifiseres som manuelt arbeid, samtidig som de knyttes til de mannsdominerte (arbeiderklasse-)retningene på yrkesfag. Videre kom det klart frem, i alle gruppene, at grunnen til at slike yrker kunne klassifiseres som typisk mannlige var knyttet til en idé om slikt arbeid som *fysisk krevende*. Dette kan eksemplifiseres ved en passasje fra frisørgruppen:

- I: (...) Hva er en typisk mannejobb?
...
Fr1: Det er noe vi ikke har kraft til å gjøre. For eksempel å jobbe på en byggeplass
Fr6: Jeg hadde ikke klart det. Helt ærlig liksom. Så jeg ser den litt
Fr5: Altså, jeg liker biler... eller jeg har litt lyst til å bli sånn bilmekaniker. Men...
Fr6: Du hadde ikke orket det (sier det ikke som en respons, men heller som et forsøk på å fullføre setningen hennes)
Fr5: Nei det er ikke det, men jeg føler bare at jeg kan så lite om det og at jeg ikke kommer til å lære meg sånn fort nok for å si det sånn liksom. (...) Så jeg føler at det ikke er noe for meg. Men samtidig så kan jeg jo lære meg om biler. Men sant, jeg følte bare at «neeei, jeg kan ikke gå der fordi jeg kan ikke noe om det»

Her ser vi at Fr1 faktisk svarer på spørsmålet «hva er en typisk mannejobb?» med noe jenter ikke har «kraft» til å gjøre, og således omtales det som biologisk forankret. På denne måten blir mannsyrker likestilt med styrke. Denne forestillingen blir opprettholdt gjennom Fr6

påstand om at hun selv ikke hadde klart det, samt hennes antakelse om at Fr5 ikke hadde «orket» å være mekaniker. Fr5 avviser imidlertid denne påstanden, og vektlegger at det var mangel på kunnskap som hadde betydning. Det er likevel interessant å bemerke seg at utdanningsvalget til Fr5 stod mellom en tradisjonelt kvinnedominert retning (frisør) og en tradisjonelt mannsdominert retning (mekaniker). Selv om hun begrunner valget med mangel på kunnskap, kan det også tenkes at kjønnsrollesosialisering har spilt inn her.

Videre samsvarer forestillingen om mannsyrker som fysisk krevende med utsagnene til Vogts (2007) informanter, som mente at det faktisk at slike yrker var fysisk tunge var den primære årsaken til at det var så få jenter. Vogt (2007:63) mener videre at «Inndelinger i tungt og lett arbeid, som samsvarer med mannlig og kvinnelig arbeid, er antakelig den mest fremtredende sosiale konstruksjonen av kjønn knyttet til disse yrkene.». Mine funn tyder på at informantene har internalisert denne forestillingen, og i så måte bidrar de til å reprodusere ideen om kvinner som «svake» og menn som «sterke». Denne forestillingen har røtter i biologiske forskjeller mellom kvinner og menn, noe som særlig gjenspeiles hos allmenn1:

(1)

I: Hvorfor er de typiske?

Sp2: Det er fysisk arbeid. Som krever mye av den fysiske formen din da

Sp1: Det har alltid vært sånn at menn får lettere muskler enn damer. Spesielt hvis det er yrker der man må ha masse muskler som for eksempel tømrer, det er jo ganske tungt

Her mobiliserer de altså et biologisk argument for å forklare hvorfor slike yrker er typiske mannsyrker. Dette viser hvordan yrker blir inndelt ut fra kjønnsmessige kvaliteter, og hvordan denne inndelingen har blitt internalisert som noe naturlig. Biologiske argumenter var fremtredende hos både allmenn1, frisørgruppen og helsegruppen. Hos førstnevnte var det imidlertid ikke bare fysikk som ble betraktet som en naturlig forskjell blant menn og kvinner, og dermed en årsak til den kjønnede arbeidsfordelingen. I denne gruppen ble også *interesser* nevnt som en årsak:

(1)

Sp5: Så er det jo mange jenter som ikke interesserer seg så veldig ovenfor, ehm, vet ikke jeg, doer og (ler)... men ja, dårlig eksempel, men ja. Jenter interesserer seg ofte mer om å finne ut om mennesker (...)

I: Ja, hvorfor tror dere at det er sånn?

Sp2: Jeg tror det er litt sånn, det handler litt også det, samfunnsfaglige og det realfaglige. Igjen da

I: Er det bare sånn at de ikke er interessert?

Sp6: Nei, eller jeg tror egentlig at det er flere som er interessert, men så føler de at det er mer normalt å liksom ta realfag da. At det er mer normalt for gutter. Så tenker de liksom sånn «Åh, jeg har ikke lyst å være den eneste gutten i klassen» og...

Her ser man at Sp5 har en oppfatning om at jenter og gutter har iboende forskjellige interesser og preferanser som fører dem inn i ulike utdanningsretninger⁴⁸. Samtidig mener Sp6 at dette ikke nødvendigvis stemmer, og mener heller det kan være et resultat av normative forventninger. Frykten for å være den eneste gutten i klassen fører til at guttene velger kjønnsnormativt. Vogt (2007) fant at hans informanter tok kraftig avstand til guttene på jentedominerte fag, og at disse på mange måter ble ansett som umannlige. Det kan her påpekes at disse oppfatningene omhandler gutter på jentedominerte *yrkesfag*, og dermed ikke nødvendigvis kan overføres til gutter på jentedominerte *studiespesialiserende* fag. Det kan likevel tenkes at slike oppfatninger, dog kanskje i mindre grad, kan spille en rolle i forhold til hvorfor gutter på studiespesialiserende velger kjønnsnormativt. På denne måten fungerer forestillinger om og forventninger til femininitet og maskulinitet strukturerende på valg av utdanning. Dette gjenspeiles i følgende utsagn:

(1)

Sp1: Hvis du tenker for eksempel rørlegger da. Så... det å, føler ofte det at, hvis man er jente så tenker man ikke en gang på at det er et alternativ da. Så da finner man jo ikke ut om at man syntes faktisk det hadde vært gøy (...). Eller liksom man tenker at det ikke er noe for meg, men det vet man jo egentlig ikke fordi man tenker ikke på det som et alternativ

Her ser man en oppfatning om at som *jente* tenker man ikke at rørlegger er et alternativ. Dette viser dessuten hvordan de er bevisste på at man blir sosialisert inn i kjønnsnormative tenkemåter, og hvordan disse strukturerer oppfatninger om hvilke muligheter som finnes for jenter og gutter. Her bør det imidlertid nevnes at rørlegger ikke bare blir avskrevet som alternativ fordi hun er *jente*, men trolig også fordi det er et *yrkesfag*.

Et særtrekk ved de studiespesialiserende gruppene i denne diskusjonen var at også *lederstillinger* ble nevnt som et typisk mannsyrke. Dette skiller seg fra de yrkesfaglige gruppene, som i hovedsak fokuserte på manuelle yrker. Likevel var det forskjell på hvorvidt det var enighet rundt dette innenfor de studiespesialiserende gruppene. Mens det i allmenn1 var større splid om dette kunne betraktes som et mannsyrke, var det en overordnet konsensus rundt dette i allmenn2:

(2)

Sp3: Ja, men også lederstillinger, dessverre. (...) det har gjerne med det vi snakket om om å tørre å ta plass og sånne ting. (...) altså jeg synes tanken på å faktisk være leder for et selskap, (...) er litt sånn skummelt, men jeg tror det er færre menn som tenker sånn fordi...

⁴⁸ Denne oppfatningen sammenfaller med Støren og Arnesen (2003) sine funn om at jenter ofte begrunner sine utdanningsvalg med at de vil arbeide med mennesker.

- Sp4: Fordi de tenker liksom at «jaja, det greier jeg» og de har den kunnskapen, men de er på en måte ikke redd for...ikke at kvinner nødvendigvis er redd for det, men kanskje at man ikke blir tatt like seriøst
- Sp3: Ja, det er det jeg egentlig er redd for. Ikke sånn ansvarsoppgaver eller hva jeg må gjøre, men det er den der guttekulturen eller machokulturen hvor du liksom, eller da må man hele tiden forsvare sin stilling og få respekt

Her ser vi en oppfatning om at det er kvinner som ekskluderer seg selv fra lederstillinger. Det at kvinner ikke tør å ta plass viser gjerne til en forestilling om kvinner som passive. Samtidig ser man at mangel på kvinner i lederstillinger relateres til en frykt for å ikke oppnå respekt eller bli tatt seriøst. Dette impliserer at som mann har man en slags *iboende* respekt, mens som kvinne må man *oppnå* respekt. Wiklund et al. (2015) poengterer at tradisjonell og normativ feminitet i mange kontekster konstrueres ut ifra tilpasning og underordning, mens normativ eller hegemonisk maskulinitet konstrueres gjennom dominans og overordning. Denne gruppens oppfatning om lederstillinger som typisk mannsyrke kan derfor indikere en påvirkning fra tradisjonelle kjønnsordener, hvor det å være jente impliserer en underordnet posisjon. Samtidig ser vi at der hvor de tre andre gruppene mobiliserte biologiske argumenter, tar allmenn2 i bruk et sosiokulturelt argument ved å legge fokus på machokulturen som ekskluderende.

5.2.3 Jenter på mannsdominerte yrkesfag

I kapittel 4 ble det vist hvordan de studiespesialiserende gruppene og helsegruppen tok avstand fra jenter som ble ansett å investere *for mye* i feminitet. Her skal det imidlertid fokuseres på de jentene som ble ansett å være *for lite* feminine. Dette kom til syne i diskusjonene omkring jenter på *mannsdominerte* yrkesfag, og var fremtredende i alle gruppene.

I forhold til utseendet viste det seg å være relativt enkelt for de yrkesfaglige linjene å identifisere hvem som tilhørte de mannsdominerte linjene. Mens begge gruppene nevnte arbeidsbukser som en klar identifiseringsmarkør, supplerte helsegruppen ytterligere ved å kontrastere disse jentene til stereotypisk feminitet:

- I: Mhm. Men hvordan ser man på en jente som går for eksempel tømmer da?
- Ho5: Veldig mannlig
- ...
- Ho5: Ja det er ikke akkurat en jente med masse sminke på bygg liksom
- Ho4: Ja eller høyhælte sko og veske liksom. Det er nok bare en jente med... altså en helt nøytral jente liksom som liker å bygge ting

Her ser man at jenter på mannsdominerte yrkesfag gjerne blir sett på som «mannlige». På denne måten er oppfatningene strukturert av forestillinger om maskulinitet og femininitet. En «mannlig» jente er tilsynelatende en jente hvor flere (stereotype) feminine egenskaper er fraværende, nemlig det å gå med masse sminke, høyhælte sko og veske. Man ser altså at de refererer til en slags «hyperfemininitet» når de skiller mellom jenter generelt og jenter på mannsdominerte yrkesfag. Det er lite sannsynlig at jentene på andre typer linjer til vanlig bruker masse sminke, høyhælte sko og vesker i skolehverdagen, men ved å ta i bruk slike eksempler *forsterker* de maskuliniteten til jentene på mannsdominerte yrkesfag ved å kontrastere dem til en slags hyperfemininitet. Dette var særegent for helsegruppen.

Ettersom både frisørgruppen og helsegruppen går på skoler eller skolebygg som er utelukkende sammensatt av yrkesfaglige linjer, er deres forestillinger gjerne basert på *erfaringer*, noe som eksemplifiseres ved arbeidsbuksen som markør. De studiespesialiserende gruppene, på den andre siden, gikk på en skole hvor mannsdominerte yrkesfag var fraværende. Følgelig er, som vi skal se, deres forestillinger mer basert på *stereotypier*. Dette er imidlertid noe som begge de studiespesialiserende gruppene gjennomgående anerkjenner. Følgende passasje illustrerer dette:

(1)

I: (...) tror dere at dere kunne sett forskjell på for eksempel en som går tømrer enn en jente som går på studiespesialiserende?

...

Sp2: Nei...det er kanskje litt sånn stereotypisk da...Kanskje at jenter på yrkesfag er, kanskje ikke bruker sminke og litt sånne ting da

...

Sp4: Man kan jo ofte se på sånn, for eksempel på måten de kler seg på da, for eksempel mange jenter som går for eksempel studieforberedende liker kanskje litt bedre å gå, ja litt mer sånn (...) ordentlig, ikke med hettegensere hver dag liksom. Mens de som går yrkesfag kler seg kanskje litt mer behagelig da, til tider. (...) de jeg kjenner da av jenter som går for eksempel elektro, de går ofte med hettegenser, usminket, står opp fem minutter før de må gå liksom.

Sp2: (...) av og til kan du møte på en da som jeg har blitt kjent med da, så sier hun at «ja jeg går yrkesfag, jeg går elektro». Jeg bare sånn, åja, fordi jeg blir litt satt ut på en måte først da, fordi jeg hadde ikke trodd det

Ut ifra dette ser man at det eksisterer stereotype oppfatninger om jenter på mannsdominerte yrkesfag: mens slike jenter går med hettegensere og uten sminke, bruker de selv mer «ordentlige» klær. Disse oppfatningene kan ses i lys av relasjonen mellom femininitet og maskulinitet, hvor hettegenser og usminket gjerne signaliserer mer maskulinitet. Det at de blir overrasket om de møter noen som bryter fordommene, illustrerer dessuten hvor tydelige disse forestillingene er. Det at de imidlertid anerkjenner at det er en stereotype, og dermed ikke nødvendigvis stemmer, var også noe allmenn² fokuserte på da de svarte på samme spørsmål:

(2)

Sp2: Noen ganger kan man sikkert det, ja. Men ikke alltid

Sp3: Ja, for jeg har en venninne som går, eller hun gikk sånn informatikk, (...) og liksom, hun kan man ikke se det på. Hun er ikke jålete, men hun ser alltid veldig bra ut, hun er veldig opptatt av utseendet. For min fordom ville kanskje vært at det var veldig sånn guttejente, eller veldig sånn slaskete på en måte, hvis man går en sånn linje. Og også når man snakker med hun så får man ikke det inntrykket som man kanskje hadde trodd. Så ja, jeg tror ikke nødvendigvis det

Her ser man at Sp3 eksplisitt påpeker at fordommen i utgangspunktet ville plassert jenter på mannsdominerte yrkesfag innenfor kategorien «guttejente», og dermed signaliserer mer maskulinitet. Denne fordommen blir imidlertid avvist på grunnlag av hennes egen erfaring med jenter på slike linjer. Hun beskriver venninnen som attraktiv og opptatt av utseendet, og vektlegger dermed hennes femininitet. Videre impliserer utsagnet til Sp3 om at «når man snakker med hun så får man ikke det inntrykket som man kanskje hadde trodd», at også *oppførsel* er avgjørende. Felles for begge de studiespesialiserende gruppene var at ingen av dem nevnte *spesifikke* atferdsmessige trekk ved jenter på mannsdominerte yrkesfag. Likevel kan slike normative forventninger til oppførsel sies å være tilstedeværende, ettersom begge gruppene fortalte historier hvor de ble overrasket når slike jenters oppførsel ikke samsvarte med det de hadde trodd.

Begge de yrkesfaglige gruppene mente det eksisterte forskjeller med tanke på oppførsel:

I: Men kan man merke forskjell på for eksempel oppførsel?

Fr6: Ja. Ja. Jeg merker det hvert fall. De blir mer sånn rough på en måte. Ja, de er mer sånn tøffere

Fr5: Sånn hardere

Jentene på mannsdominerte yrkesfag blir altså ansett som *tøffere* og *hardere* i oppførselen enn dem selv. Det å være tøff, eller hard, er ifølge Lindsey (2011) en maskulinitetsnorm, og følgelig kan oppførselen til jentene på mannsdominerte yrkesfag kategoriseres som maskulin.

Også helsegruppen hadde lignende svar på samme spørsmål:

I: Mhm.. Men tror dere det er noen forskjell med tanke på oppførsel?

...

Ho3: Altså jenter generelt kan jo være sånn «oi, jeg brakk en negl» og.. ja. You get the point, men de bryr seg jo ikke så mye om det

...

Ho1: Det er ofte sånn at jenter, de blir jo ganske skitne når de jobber sammen med, at de ikke liker det. Men det kan jo være at de jentene som går der, at de bryr seg ikke om sånne ting da

Her ser man at helsegruppen igjen tar i bruk hyperfemininitet for å markere avstanden jentene på mannsdominerte yrkesfag har til jenter generelt. Samtidig antas det at slike jenter gjerne ikke bryr seg om arbeidets skitne sider. Vogt (2007) fant at koblingen mellom maskulinitet og

skittent arbeid var særdeles sterk. Ved å antyde at jentene på disse linjene ikke bryr seg om å bli skitne, blir dermed disse jentene maskulinisert.

I den foregående seksjonen har vi sett hvordan alle gruppene var i stor grad samstemte i forhold til hva som ble ansett som typiske kvinneyrker og mannsyrker. Det viste seg at alle gruppene knyttet typiske mannsyrker opp mot *fysisk arbeid*. Det ble brukt biologiske argumenter i både helsegruppen, frisørgruppen og allmenn1, men allmenn1 var også bevisste på kjønnssoialisering. Det var også allmenn2, som var den eneste gruppen som utelukkende tok i bruk sosiokulturelle argumenter. Endelig var et klart skille mellom de yrkesfaglige og de studiespesialiserende gruppene, at sistnevnte var de eneste som nevnte *lederstillinger* som et typisk mannsyrke. Det kan spekuleres i om grunnen til dette kan være fordi det er mer relevant for dem, ettersom de mest sannsynlig skal ta høyere utdanning. Videre har det i seksjonens siste del kommet tydelig fram hvordan alle gruppene opererer med skillelinjer i forhold til feminitet mellom dem selv og jenter på mannsdominerte yrkesfag. Mens de yrkesfaglige linjene baserte de utseendebaserte skillelinjene på *erfaringer*, baserte de studiespesialiserende gruppene seg på *stereotypier*. Likevel så vi en tendens hos helsegruppen til også å ta i bruk stereotype forestillinger ved å kontrastere slike jenter til en slags hyperfeminitet. Felles for alle gruppene var at de tok i bruk stereotypier i forhold til *oppførsel*. Hos de studiespesialiserende gruppene kommer dette til syne gjennom å vise til jenter som *brøt* med slike stereotypier – dermed var det påfallende at slike normative forestillinger fantes. De yrkesfaglige gruppene skilte seg ut i forhold til dette, ettersom de beskrev disse jentene i lys av mer stereotype maskuline trekk (tøff, hard, skitten), eller som kontrast til hyperfeminitet.

5.3 Oppsummerende diskusjon

Som vi har sett var det klare forskjeller mellom de studiespesialiserende og de yrkesfaglige gruppenes begrunnelser for utdanningsvalg og framtidsoorienteringer. Mens helsegruppen ikke hadde så mye å si om tema, var det påfallende i frisørgruppen at de eneste aktuelle og alternative utdannings- og yrkesmulighetene de så for seg var kvinnedominerte arbeiderklasseyrker. Således gir det indisier på at utdanningsvalget var strukturert av både kjønn og sosial bakgrunn. Særlig sistnevnte synes også å ha vært strukturerende for de studiespesialiserende jentenes utdanningsvalg, ettersom studiespesialiserende faktisk var det eneste aktuelle, gyldige alternativ.

Videre kan diskursen om en *individualisert ung femininitet* (jf. kapittel 2) virke ufruktbar i beskrivelsen av de yrkesfaglige jentene. Den var imidlertid svært framtredd hos de studiespesialiserende gruppene. Disse jentenes historier sammenfaller med beskrivelser av individualisering, hvor ungdom må takle flere og motsetningsfulle valgmuligheter. Dette kommer eksempelvis til syne gjennom et dualistisk krav om at du må tilegne deg erfaringer som er attraktive på arbeidsmarkedet, samtidig som all tid må brukes for å oppnå gode karakterer. Deres muligheter for å velge er dermed også strukturert av et oppfattet samfunnsmessig press om å gjøre suksessfulle valg. Dette utgjør således en kilde til uro og engstelse, ettersom deres egne valg oppfattes som livsviktige for deres framtid. Videre kan den individualistiske diskursen også gjenspeiles i jentenes kamp om sosial status og subjektiv verdi gjennom individuell oppnåelse. Det var eksempelvis viktig for dem å være en som «har klart det» (i andres øyne). Samtidig belyses denne kampen gjennom følelsen av å ikke være god nok, noe som bare kan bli løst ved å «jobbe hardere». Selv om det *indre* presset dermed er betydelig, viste det seg at det var relativt vanlig å også oppleve *ytre* press. I sin studie om barneoppdragelse fant Lareau (2011:2) at middelklasseforeldre i stigende grad behandler barna som prosjekt, og det rettes et stort fokus på barnas framtidsutsikter. Samtidig fant Wiklund et al. (2010) at middelklassejenter strevet etter å oppfylle klasseforventninger, og å opprettholde deres plassering som middelklasse. I min studie kan dette blant annet gjenspeiles i foreldrenes forventninger om at studiespesialiserende var det beste valget for deres døtre.

Utviklingen av en individualisert ung femininitet er dermed relevant i forståelsen av presset de *studiespesialiserende* jentene føler på om å oppnå noe og ta suksessfulle valg. Praksisene av individualisme er dermed klasset, ettersom dette ikke var tilstedeværende hos de yrkesfaglige gruppene. Det er likevel påfallende at jenter i dag er subjekt til den samme populære og overbevisende ideen om å være en del av en monolittisk, ny generasjon av egnede unge kvinner som presenteres som vinnere i et økende individsentrert samfunn. Med andre ord er «can-do»-jentene konstruert som en mainstream kohort (Harris 2004). Her kan vi imidlertid stille spørsmålet om de snarere representerer en klasse-elite. Den individualistiske diskursen overskygger dermed det faktum at suksess i realiteten kun er tilgjengelig og mulig å oppnå for et fåtall. Det å «mislykkes» blir forstått som et resultat av individuelle valg, noe som gjenspeiles i de studiespesialiserende sine bedømmelser av yrkesfagelever som «late» og ikke «gode nok». Hvilke valg og muligheter man har er dermed strukturert av blant annet kjønn og klasse. Samtidig må det settes spørsmål ved forestillingen som plasserer yrkesfagelever i en «mislykket» kategori i det hele tatt. Frisørgruppen var preget av stor

arbeidsglede og -lyst, og følelser av mislykkethet var fraværende. Den individualistiske ideen om at man alltid står i fare for å mislykkes som resultat av gale valg, virker dermed ikke å være overførbar til frisørgruppen. Diskursen om den individualiserte unge feminiteten er dermed lite hensiktsmessig i beskrivelsen av de yrkesfaglige gruppene. Vi må derfor stille spørsmål ved de «grand narratives» som driver oss til slike konklusjoner. Selv om narrativet om den suksessfulle unge kvinnen er utbredt, fremmer den en dekontekstualisert oppfatning, og kan derfor like godt være villedende.

Det er imidlertid viktig å rette fokuset på konsekvensene denne overgripende forestillingen om individualisert ung feminitet har for de studiespesialiserende jentene, ettersom disse jentene kan sies å representere arketyper for deres generasjon. Det er nødvendig med empirisk forskning som retter søkelyset på kostnadene disse middelklassejentene opplever, hvis livsløp ikke bare er et alternativ, men økende, et krav.

Som vi har sett var det også svært utbredt for de studiespesialiserende gruppene å markere sosial avstand til yrkesfagelever. Men det at yrkesfagelever plasseres under dem på en vertikal akse, forklares aldri med henvisning til klasse eller fremtidig yrke. Det var snarere med henvisning til intelligens, livsstil og dannelse, at forskjellene markeres. Klassedominanse finnes således i de mer skjulte hverdagslige praksiser. De fungerer dermed som «overdommere», som nærmest likestiller «oss» og «dem» med «verdige» og «mindre verdige», og kan på denne måten, som Skogen og Krange beskriver det, ses som å «tre sin egen middelklassekultur nedover hodene på folk» (Skogen og Krange 2010:164).

Kapittel 6: Samfunnsmessig bilde av kvinner

I det foregående har vi sett hvordan det eksisterer ulike feminine idealer i forhold til kropp og utseendet, samt idealer for yrke og utdanning – og hvordan disse var både kjønn og klasset. I relasjon til dette har det vært fremtredende at flere av idealene og forventningene grunner i tradisjonelle kjønnsroller og stereotype bilder av både kvinner og menn. Det er dette som skal bygges videre på i dette kapittelet, hvor det skal undersøkes hvordan og hvorvidt tradisjonelle kjønnsroller strukturerer jenters liv.

Før vi går videre bør innholdet i begrepet *femininitet* avklares. Som tidligere nevnt kan kjønn, som en sosial konstruksjon, forstås i relasjon til sosiale strukturer, normer, verdier og praksiser knyttet til kulturelle forestillinger om femininitet og maskulinitet på bestemte tider og steder – produsert eller reproduert i pågående sosiale prosesser og handlinger av «doing gender» (West og Zimmerman 1987). Eksempelvis har tradisjonell (vestlig) femininitet lenge vært assosiert med den hjemlige sfæren og moderskap, og har følgelig tillagt stor verdi på kvaliteter som passivitet, uselvishet og omsorg. I Viktoria-tiden ble det feminine idealet popularisert som «true womanhood», og ble assosiert med blant annet fromhet, renhet og underlegenhet. Kvinner skulle bli beskyttet fra det harde livet utenfor hjemmet, og var både seksuelt, sosialt og politisk undertrykket (Lindsey 2011). Videre argumenterer Connell (1987) for at det ikke er noen femininitet som er hegemonisk på samme måte som at den dominante formen for maskulinitet er hegemonisk blant menn⁴⁹. Likevel betegner han det mønsteret av femininitet som har mest kulturell og ideologisk støtte som «emphasized femininity» (Connell 1987:183)⁵⁰. Denne formen for femininitet er orientert mot å innordne seg interessene og ønskene til menn ved å fremheve medgjørighet, omsorg og empati. Den er dermed utført spesielt *for* menn. I nyere tid har det imidlertid blitt pekt på en ny form for femininitet som tillater og vektlegger egenskaper som tradisjonelt har blitt assosiert med maskulinitet, slik som selvstendighet og autonomi – noe som gjenspeiles i framstillingen av kvinner som «vinnere» innen både utdanning og arbeidsmarkedet (Pickens og Braun 2018). Selv om denne nye formen for femininitet dermed ser ut til å tilby kvinner et vidt spekter av alternativer og mer frihet, ser det likevel ut til at de tradisjonelle kjønnsrollene og de tilhørende

⁴⁹ Hegemonisk maskulinitet ble betegnet som et samfunns dominante form for maskulinitet, som promoterer menns overordning og kvinners underordning. Hegemonisk maskulinitet er normativ i så måte at det er den mest kulturelt verdsatte måten å være mann på. Den kan likevel ikke bli betegnet som «normal» fra et statistisk ståsted, ettersom bare et mindretall av menn klarer å leve opp til idealet (Connell 1987; Connell og Messerschmidt 2005).

⁵⁰ Denne femininiteten har imidlertid ikke «lov» til å utgjøre en trussel mot hegemonisk maskulinitet

maskulinitets- og femininitetsnormene opprettholdes som en organiserende kraft for uttrykkelse av femininitet.

I det følgende skal vi først undersøke hvilke tanker informantene hadde om kjønns spesifikke forventninger til atferd, og hvordan disse gjerne er knyttet til underliggende forestillinger av maskulinitet og femininitet. Til slutt rettes fokuset mot jentenes tanker i forhold til undertrykkelse av kvinner både i massemedia og i hverdagen. Som vi skal se vil den strukturelle kjønnsordenen av underordning og overordning gå som en rød tråd gjennom hele kapittelet.

6.1 Kjønns spesifikke forventninger til oppførsel

For å finne ut av hvilke aksepterte atferdsmønstre som eksisterte undersøkte jeg hvilke forventninger til oppførsel som hersket i forhold til jenter og gutter. I så måte handler denne seksjonen om hvordan informantene både forholder seg til, setter spørsmål ved, gjør motstand mot, men også tilpasser seg, forestillinger om hvordan man skal oppføre seg som jente.

6.1.1 Riktige og gale måter å være jente på?

Alle gruppene ble stilt eksplisitt spørsmålet om de mente det fantes riktige eller gale måter å være jente på i dag. Det viste seg i første omgang å være en generell konsensus på tvers av alle gruppene at det *ikke* var det. Både allmenn2 og frisørgruppen mente det bare ble mindre og mindre maler for hvordan jenter skal oppføre seg, og at man kan gjøre som man vil i forhold til tidligere. Dette eksemplifiserte de ved å vise til blant annet androgyni som en ny «trend» i samfunnet. På den andre siden var allmenn1 litt mer kritiske til forestillingen om at man nå kunne gjøre som man ville:

(1)

I: Mhm. Og er det sånn at det finnes riktige og gale måter å være jente på?

Sp1: Nei...hvert fall ikke i sånn prinsippet

Sp1: Det er kanskje sånn på overflaten, så tenker alle at ja det er greit, jeg synes det er greit at alle er sånn så de er og det skal de få lov til, men så når man kanskje møter noen som er annerledes enn seg selv så blir man kanskje litt sånn betenkt da

Sp5: Jenter har jo veldig lett for å dømme andre jenter også for måten de er på

Selv om det dermed *i prinsippet* blir mindre og mindre maler for hvordan en skal være jente, mener allmenn1 at det ikke nødvendigvis fungerer slik *i praksis*. Dette kom også til syne hos helsegruppen:

I: Mhm... men hvis dere tenker sånn generelt, er det noen riktige måter å være jente på?

Ho1: Nei. Alle er jo forskjellige

- I: Mhm.. er det noen gale måter å være jente på da?
Ho4: Jeg tenker bare at man må være seg selv
Ho3: Altså man legger jo merke til sånn jenter som kanskje går og prøver seg på alle gutter og kanskje gutter med kjæreste også. Altså, det er ikke akkurat en riktig måte å prøve seg på andre sine kjærester, men det er jo sånn de synes er greit

Her ser vi at helsegruppen innledningsvis avviser at det finnes riktige og gale måter å være jente på ved å vektlegge mangfoldighet og frihet til å kunne være seg selv. Det var imidlertid den eneste gruppen som også eksplisitt oppga en *gal* måte å være jente på: å flørte med en annen jentes kjæreste. Selv om alle gruppene, enten helt eller delvis, på direkte spørsmål avviser at det finnes riktige eller gale måter å være jente på, var det likevel tydelig at det fantes en underliggende standard for femininitet.

6.1.2 Ulike forventninger til atferd avhengig av kjønn

I løpet av samtalene om hvilke forventninger til atferd som jenter stod ovenfor, ble det fort klart at beretningene de fortalte var sentrert rundt en følelse av å bli forskjellsbehandlet. Et unntak her var imidlertid allmenn1, som ikke hadde så mye å si om dette temaet:

(1)

- I: I forhold til oppførsel da? Hva forventes i forhold til oppførsel?
Sp1: Du skal være snill. Du skal ikke være vill liksom
Sp2: Jeg føler liksom ikke at det er noen spesielle forventninger
Sp6: Nei, men jeg føler litt det der å være jentete...
Sp4: Jeg føler litt på det å være smart liksom

Der hvor Sp2 mener at det egentlig ikke er noen spesifikke forventninger, poengterer de andre at man skal være jentete, smart⁵¹, og snill. Det interessante i denne sammenheng er at det også blir poengtert hva man *ikke* skal være: vill. Dette gjenspeiler gjerne en forventning om å opptre kontrollert og anstendig, noe som er i tråd med normativ (middelklasse)femininitet (Skeggs 1997).

Mens allmenn1 fattet seg i korthet, gjorde allmenn2 det motsatte. Særlig bevisste var de i forhold til hvordan jenter og gutter blir sosialisert inn i ulike kjønnsroller som fordrer ulike typer atferd. Dette kom fram allerede innledningsvis, i relasjon til barbering:

(2)

- Sp3: (...) jeg tror liksom ofte at..jenter...blir på en måte litt ikke opplært i, men forventet også at vi må gjøre veldig mye for å please gutter for å liksom, det er helt *krise* hvis noe er feil med oss på en måte

⁵¹ Dette bør ses i sammenheng med at de går studiespesialiserende.

Her ser vi at det kjennes på en forventning om at jenter skal tilfredsstille gutter. Barbering blir på denne måten en måte å innordne seg menns interesser og ønsker, noe som stemmer overens med Connells (1987:183) begrep om «emphasized femininity». Dette utdypes ytterligere i følgende passasje:

(2)

Sp3: Men jeg tror det faktisk det er sånn greie at jenter på en måte blir forventet å ta mye mer sosialt ansvar enn gutter liksom. (...) jenter blir kanskje oppdratt til å ta mer sosialt ansvar enn gutter. Og mye mer sånn for eksempel at gutter sjeldent stiller oppfølgingsspørsmål liksom, og tar ansvar for å holde samtalen i gang og. At det er liksom det der moderlige da, som på en måte blir forventet av jenter

...

Sp4: For jeg merker jo det at hvis du liksom, prøver virkelig å holde samtalen mens de gjør ingenting...altså det er jo veldig slitsomt for din del. Men likevel, av en eller annen grunn, så er det jeg som føler meg ansvarlig hvis det dør litt ut (alle enig)

Jentene forteller her om en forventning om å ta sosialt ansvar i samtaler med gutter, og føler følgelig også skyld og holder seg ansvarlige dersom samtalen «dør ut». Selv om det dermed er *jenta* som har det sosiale ansvaret i interaksjonen, er det fremdeles gutten som har *makten*. På denne måten er interaksjonen strukturert av underordning og overordning, hvor kvinnens rolle kjennetegnes av førstnevnte. Samtidig ser man at det sosiale ansvaret blir relatert til noe *moderlig*, og deres rolle knyttes på denne måten til en spesifikk type omsorg og ivaretagelse. Videre viste det seg at det sosiale ansvaret generelt sett også handlet om å skape minst mulig *ubehag* for den andre:

(2)

Sp3: (...) vi aksepterer at gutter oppfører seg kanskje sånn, men det blir sett på som frekt hvis jenter oppfører seg sånn gutter ofte gjør i en samtale

...

Sp1: Ja, for det er sånn (...) hvis en gutt liksom, «setter seg sånn på bussen» (sitter ut med beina) og liksom, så er det sånn «of course», men hvis en jente sitter sånn så er det sånn, «oi, lukk beina dine liksom» (alle enig)

Sp3: Men det er sånn, det å også ta *plass*. (...) nå setter jeg det kanskje litt på spissen, men at sånn, jenter skal på en måte føye seg litt sånn, ikke skape ubehag da, på en måte. At man liksom skal være det der smøremaskineriet

Her ser vi at det eksisterer en forventning om at man som jente ikke skal *ta plass*⁵², og at dette er relatert til en motvilje til å skape ubehag for gutten. I tråd med «emphasized femininity» gjenspeiler dette en slags medgjørighet som er utført spesielt *for menn*. Det at de er bevisste på *når* og *hvor* man ikke skal ta plass sammenfaller dessuten med den «emphasized» femininiteten i så måte at den ikke er tillatt å utgjøre en trussel mot hegemonisk maskulinitet.

⁵² Dette så vi også antydninger til i kapittel 5, hvor allmenn2 relaterer kvinners underrepresentering i lederstillinger til det å tørre å ta plass.

Det å ta plass er jo nettopp relatert til idéen om *hvem* man tar plassen *fra*. Det ser ut som om disse jentene er ytterst bevisste på *hvordan* man oppfører seg *hvor* og *hvorfor*. Selv om de dermed er bevisste på de ulike forventningene knyttet til gutter og jenter, og til og med forholder seg kritisk til dem, velger de samtidig å tilpasse seg etter dem. Dette illustrerer hvordan kjønn som en asymmetrisk kategori av underordning/overordning er dypt forankret også på et mikro-nivå.

Hovedtrekkene hos allmenn2 ser man også antydninger til hos helsegruppen. Det ble blant annet påpekt at jenter skulle være kjærlige, og at man ikke skulle legge krav til gutter. Samtidig fremmet de følelser av urettferdighet i forhold til gutters naturgitte makt: «de har mer makt enn oss bare fordi de er gutter». Likevel er forestillingen om gutters overtak så sterk at det strukturerer mange av interaksjonene de har med gutter, og da særlig når det gjelder *flørtning*. Dette var særegent for helsegruppen. I forkant av følgende passasje hadde de nettopp snakket om hvordan gutter har en umoden måte å flørte på, gjennom for eksempel plaging og erting:

- Ho3: Men det er ikke den måten vi liker å bli flørtet med
Ho5: Nei! (ler litt) Heller sånn der vær voksen og kom bort og snakk med oss, ikke kast ting på oss liksom
I: Ja... men du nevnte tidligere at man ikke gjør det selv? Altså, jenter
Ho4: Nei, vi tør ikke! Neineinei
Ho5: Aldri, det er guttene som må gjøre sånt
Ho4: Det er sånn også, vi forventer at guttene skal gjøre det. (...) At det er guttene som tar initiativet, men jenter kan like godt ta initiativ de også
Ho3: Ja for hvis jenter går bort og snakker til en gutt så virker man litt sånn needy.
Ho1: Men også liksom sånn, du tør ikke gå bort for du er redd for å bli avvist
Ho4: Vi blir veldig opptatt av bekreftelser
I: Men hva mener du med det å være needy?
Ho3: Altså, jeg vet ikke, men jeg føler at hvis jeg går bort og snakker med en gutt og virker veldig interessert i han, så vet han at han har overtaket på meg

Her ser vi altså at de etterspør en mer «voksen» flørtemetode fra guttene, og opprettholder samtidig forestillingen om at det er gutten sin oppgave å ta initiativ til flørtning. Man ser videre at grunnen til at de er motvillige til å ta initiativ også er strukturert av tanken om gutters tenkte overtak. Dette gjenspeiles i jentenes frykt for avvisning. Skeggs (1997) viser hvordan femininitet er en offentlig «gjøring» som er avhengig av andres bekreftelser, og da særlig *menns*. Utseendet er nært knyttet til verdsettelse av en selv, og en avvisning kan på denne måten ha konsekvenser for denne verdsettelsen. Dette indikerer, ifølge Skeggs, at femininitet innebærer nøye konstruerte iscenesettelser eller former for atferd. Å få iscenesettelsen validert fungerer dermed som en bekreftelse på at utførelsen av femininitet har fungert. Men på denne

måten legitimerer femininitet maskulinitet – den tilbyr maskulinitet makten til å påtvinge standarder, gjøre evalueringer og gi bekreftelser (Skeggs 1997). Videre viste det seg imidlertid at jentenes motvilje til å ta initiativ ikke bare stammer fra en frykt for å bli avvist, men også en frykt for å virke desperat. Selv om denne frykten på den ene siden gjerne bidrar til å opprettholde gutters tenkte «monopol» på initiativtaking, påpekes det samtidig at det å ta initiativ som jente faktisk vil ha en *forsterkende* effekt på gutters overtak. Dersom jenta tar initiativ til flørting, vil gutten bli bevisst på sitt overtak, og utnytte det for å skaffe seg sex. Motviljen til å ta initiativ kan i så måte kanskje fungere som en måte for dem å ta tilbake makten på. Erfaringer med gutters makt til å bekrefte og avvise var noe som utelukkende kom fram hos helsegruppen.

I motsetning til helsegruppen og allmenn2, fortalte ikke frisørgruppen om noen eksplisitte forventninger til jenters atferd. Likevel kom slike forventninger til syne gjennom beretninger om forskjellsbehandling. Gjennom ulike ytringer om hvordan jenter og gutters oppførsel blir mottatt forskjellig, gjenspeiles også hvilke forventninger som eksisterer:

Fr5: (...) hvis gutter sender bilder av kroppen sin så er det greit, det er fint, og så får de ikke noe hat for det. Men hvis jenter sender sånn bikinibilder og sånt, så blir de kalt horer

Fr4: Og løs, og billig og... blir sett ned på

...

Fr6: Altså, bare fordi jeg legger ut de der dansevideoene, så får jeg så mange som ikke viser meg respekt på en måte. Liksom de tror at jeg har lyst til å pule de bare fordi jeg har lagt ut en dansevideo

Her ser vi altså at handlinger blir kodet forskjellig avhengig av hvilket kjønn handlingene utføres av. Dersom jenter legger ut bilder eller videoer hvor de viser mye kropp får de sanksjoner, mens gutter *ikke* får det. For jenter blir mye fokus på fremvisning av kroppen tolket som å si noe om ens seksuelle tilgjengelighet, noe som gjenspeiles i forespørsler om sex. Forskjellsbehandling på grunnlag av kjønn når det gjaldt seksuell atferd var noe som ble nevnt *utelukkende* hos de *yrkesfaglige* gruppene. Følgende passasje fra helsegruppen illustrerer videre:

Ho3: Men gutter har jo stor kontroll over jenter. De kan jo merke en jente som hore eller... du må jo på en måte være forsiktig med hvordan du er rundt gutter

Ho4: For sånn, typiske ting. Hvis en jente har sovnet med en gutt, sant, hatt sex med han. Og så blir hun stemplet som hore, mens gutten kommer i sin vennegjeng og bare, og de klapper for han liksom, «superbra» og bare «var det digg» og sånn liksom

...

I: Men hvem er det som tenker det da?

Ho4: Alle. Guttene også

Ho3: Mest jentene, fordi guttene, de er sånn «åh, hun er løs, da kan jeg prøve meg på hun, det er lett», mens jentene tenker sånn «åja, hun ja...» (himler med øynene)

Ho4: «Shit, hun må få kontroll på livet sitt» liksom

...

Ho6: Jeg føler jenter, de blir sett på som skikkelig dumme liksom. At hvis du er, altså hvis du har hatt sex med mange så...

Ho4: Du blir dømt av mange jenter som sikkert har hatt sex med like mange liksom

Vi ser her at gutter har makt til å stemple en jente som «hore», noe som gjenspeiles i at man som jente føler at man må opptre forsiktig rundt gutter. Å måtte opptre forsiktig kan gjerne ses i lys av to motpoler som jentene må balansere mellom: det ukvinnelige og det promiskuøse. Opptre man uforsiktig i denne sammenheng er risikoen stor for å bli stemplet som hore, noe som følgelig vil påvirke en jentes status i miljøet. Mens gutter dermed har makt til å påvirke statusen til en jente, poengteres det imidlertid at andre jenter bidrar til å *oppretholde* hennes lave status gjennom baksnakking – noe også frisørgruppen påpekte i kapittel 4. Samtidig fører ikke samme handling (sex) til tilsvarende lav status hos gutter. Det ser heller ut til at guttenes status *øker* i takt med deres seksuelle erfaringer, da dette blir nærmest hyllet av kameratgruppen. På denne måten har ikke jenter de samme mulighetene til å påvirke gutters status som gutter har ovenfor dem.

Ut ifra de yrkesfaglige gruppenes tidligere ytringer er imidlertid ikke horestempelet noe som bare knyttes til faktisk seksuell atferd: det har også blitt knyttet til for eksempel klær (se kapittel 4) og fremvisning av kroppen. Det er likevel påfallende at både faktisk seksuell atferd, det å kle seg lettkledd, eller det å publisere dansevideoer, alle blir brukt til å trekke konklusjoner om en jentes seksuelle *tilgjengelighet*. Utstråler man for mye seksuell tilgjengelighet blir man antatt å mangle *kontroll* og *selvbeherskelse*, og blir samtidig kodet som *urespektabel*⁵³ (Skeggs 1997). På den måten kan horestempelet utgjøre en risiko for *all type oppførsel* som på en eller annen måte tangerer grensen for hvordan en jente bør oppføre seg. I så måte blir ideen om «hore» satt i direkte kontrast til normativ femininitet, som verdsetter anstendighet, respektabilitet og måtehold (Ambjörnsson 2004). Videre viser Ambjörnsson (2004) hvordan «hore» har blitt formulert som en motpol til den respektable *middelklassekvinnen*. Fremkallingen av en normativ middelklassefemininitet skjedde altså gjennom avstandstaken fra alle kvinner som avvek fra denne femininiteten. Dette betyr at kvinners sosiale posisjon i stor grad skapes gjennom seksuell kategorisering (ibid.). Det er gjennom å fastslå *visse* kvinner som mer seksuelle enn andre, hvor den normative

⁵³ Dette underbygges gjennom at Fr6 eksplisitt mente at hun tapte respekt som følge av å publisere dansevideoer.

femininiteten tar form og befestes. På denne måten blir skammen knyttet til det å bli kategorisert som avvikende et verktøy i differensieringen mellom «bedre» og «dårligere» typer kvinner – mellom «hora» og den «respektable» kvinnen. Det er likevel påfallende at denne differensieringen også utføres av de jentene som «sikkert har hatt sex med like mange», noe som helsegruppen påpekte ovenfor. Hvorfor dette er tilfelle, er ukjent, men kanskje kan det tjene den hensikten av å lede oppmerksomheten bort fra dem selv. Ved å legge skam på «hora» poengterer de at de *ikke* er like, og dermed en kvinne som kan respekteres. Det kan dermed kanskje bli sett på som en slags forsvarsmekanisme som skal sikre dem overlevelse.

Et interessant innspill fra helsegruppen, relatert til (hetero)seksualitet, handlet om gutters seksuelle «sult» og hvordan dette begrenset deres egne muligheter for seriøse parforhold:

I: hva blir forventet av en gutt?

Ho3: At de skal klare å holde seg til én jente

Ho4: Ikke være utro!

...

Ho4: Men de er veldig sånn, de blir jo, de modnes jo seinere enn oss. Så vi er klar for litt mer når de liksom ikke har kommet over å holde hender liksom i offentligheten (...)

...

Ho6: Ja mange gutter tenker sånn at de skal ikke ha kjæreste og.. hvert fall nå på videregående

Ho3: Ja de skal ut og feste og hooke. Få seg mest mulig liksom

...

Ho6: Men mange jenter vil jo ha kjæreste liksom

...

Ho6: De vil liksom ha en å binde seg til. De vil ikke liksom ha mange

Ho3: Ja for plutselig er du 25 år og så har du ikke kjæreste, og du vil ha barn og du vil gifte deg og ha hus og familie. Du vil ikke ha for seint heller

Ho4: Nei... 50 år og «yes, endelig fått meg kjæreste»

Her ser vi at det å være trofast blir oppgitt som en *forventning* til gutter, en forventning som ble utelukkende fremmet av helsegruppen. Dette impliserer gjerne en forestilling om gutter som å inneha et «umettelig» seksuelt behov. Jenter, på den andre siden, blir fremstilt som å foretrekke forhold framfor flere seksuelle partnere. Underliggende disse forestillingene er en antakelse om at parforhold er det som er *mest* ønskelig for kvinner å oppnå, mens det for menn er en uheldig og uønsket forstyrrelse av deres seksuelle utfoldelse. Likevel ser vi at guttenes oppførsel blir unnskyldt ved at de *modnes* seinere enn jenter. Videre antyder passasjen ovenfor også et slags *press* på å oppnå et parforhold, og helst før en viss, «skummel», alder (50år). Denne forståelsen illustrerer i så måte en type normativt livsløp for en kvinne, som også sier oss noe om hvilken tidsperiode det er akseptabelt å være singel i. Det poengteres blant annet at en ikke vil ha barn *for seint*. Det å ikke ha fått kjæreste før man

er 50 kan derfor resultere i persepsjonen at en kvinne har «mistet» sjansen til reproduksjon og dermed mislykkes i å følge det aksepterte livsløpet (av parforhold og barn).

I det foregående har vi sett hvordan de ulike gruppene fokuserte på ulike elementer når det gjaldt forventninger til oppførsel. Det viste seg at ytringene til allmenn2, helse- og frisørgruppen sentrerte seg rundt en kontekst hvor samme handling og atferd blir mottatt *ulikt* avhengig av *kjønn*. Men der hvor allmenn2 fokuserer på det å ta plass og stille krav, fokuserer de yrkesfaglige gruppene på risikoen for å bli stemplet som *hore*. Felles er likevel at om jenter utfører samme handlinger som gutter, er det jentene som får sanksjoner og reaksjoner fordi disse handlingene representerer et avvik fra normativ femininitet. Videre må det antas at diskusjonene som oppstår i kjølvannet av ulike spørsmål gjerne gjenspeiler hva som oppleves som viktig for hver enkelt gruppe. Det at risikoen for å bli kalt hore var noe som utelukkende ble nevnt i de yrkesfaglige gruppene kan dermed bety at det kanskje er mer utbredt på de yrkesfaglige skolene å bruke slike ord, og dermed en større del av disse jentenes hverdag. Som vi har sett tidligere var det også utelukkende i de yrkesfaglige gruppene at viktigheten av å unngå og vise for mye hud ble nevnt, noe som kan indikere at dette er mer synlig på disse skolene. Følgelig kan det at ingen av disse blir nevnt i de studiespesialiserende gruppene bety at det er mer virkelighetsfjernt for disse jentene. Det er likevel påfallende at for å unngå å stemples som hore er det viktig å kontrollere sin oppførsel – både den seksuelle og andre typer – i samsvar med en pertentlig balanseakt. På denne måten kan vi også forstå hvordan den måteholdenhet som kjennetegner de studiespesialiserende jentene kanskje også blir en av de måtene man kan kategoriseres seksuelt på. Gjennom å ikke være «ville», eller å ikke ta plass gjennom å for eksempel spre beina på bussen, minimerer de samtidig risikoen for å beheftes med et horestempel.

6.2 Kvinnen som underordnet

I det foregående har vi sett hvordan det hersker ulike forventninger til feminin og maskulin oppførsel. Samtidig har vi også i kapittel 5 sett hvordan det eksisterte stereotype oppfatninger om maskulinitet og femininitet når det gjelder yrker og utdanning, og hvordan dette ble knyttet til (utdaterte) tradisjonelle kjønnsroller. Felles for alle disse forestillingene er at de i stor grad gjenspeiler et maktforhold mellom kjønnene: kvinnen som underordnet, og mannen som overordnet. Det er dette maktforholdet som skal ytterligere synliggjøres i denne seksjonen.

6.2.1 Underliggende budskap i media

Representasjoner av kvinner og menn i bilder og massemedia er viktige i konstruksjonen av kjønn og hvordan femininitet og maskulinitet blir forstått (Bengs 2000). Slike representasjoner presenterer imidlertid kjønn primært på stereotype måter: blant annet er kvinner som oftest portrettert som mer fysisk attraktive og seksuelle enn mannlige karakterer⁵⁴. I den forbindelse tok jeg i bruk et reklamebilde⁵⁵, for å se hvilke formeninger de ulike gruppene hadde om dette. Alle gruppene viste seg å være relativt samstemte når det kom til hvordan kvinnen på bildet ble framstilt, og kan oppsummeres ved følgende passasje fra allmenn1:

(1)

Sp6: Som et objekt liksom

Sp2: Som bare ligger der

Sp6: Sånn ja, hun tilhører han liksom, sant. At han eier hun på en måte, jeg vet ikke

Sp1: Det er liksom et skritt tilbake til gamledager når kvinner ble undertrykt og ikke hadde stemmerett og alt mulig

Selv om alle gruppene hadde nærmest identiske formeninger om hvordan kvinnen i reklamen ble framstilt, var likevel allmenn1 den eneste gruppen som relaterte disse underliggende budskapene til tradisjonelle kjønnsroller. Samtidig skilte også allmenn2 seg litt ut ved å tilføye at den minnet om at «kvinnene skal være sånn seductive» (2). Bildet av den forførende kvinnen plasserer gjerne menn i en mer passiv rolle, som et offer for en kvinnes blendende attraktivitet og sjarm. På den andre siden gjenspeiler dette bildet også et økende fokus i media hvor kvinner blir antatt å trenge kunnskap og informasjon om hvordan de skal *beholde* menn. På denne måten blir den forførende kvinnen et ideal i så måte at hun antas å besitte visse seksuelle ferdigheter som trengs for å ikke bare forføre, men også *beholde* menn (Lindsey 2011).

Et interessant og særegent innslag av frisørgruppen relatert til denne diskusjonen, var at de knyttet det underliggende kvinnesynet opp mot kvinnesynet til *gutter* generelt:

Fr6: Altså, jeg tror de prøvde å vise en mannlighet, sant (alle enig). Sånn at gutter skal være mannlig, og det der er jo mannlig liksom

Fr2: Dominerende

...

Fr3: Det ser ut som de skal ha en orgie

Fr5: Gangbang! (ler)

⁵⁴ Lindsey (2011) hevder at når sex er brukt for å selge et produkt er annonsen vanligvis rettet mot *menn*. Slike annonser vil typisk avbilde kvinner som hjelpeløse og passive, eller som å bli misbrukt av menn eller dyr. Menn er ofte vist som uavhengige og dominante ovenfor kvinner og andre menn.

⁵⁵ Se vedlegg 4

- ...
- Fr1: Men, jeg synes at folk som ser på sånne ting tenker at, altså vi hører på TV at noen har voldtatt noen eller noe sånt, fordi de ser på disse tingene nesten hver dag på TV
- Fr5: Jeg føler vi jenter blir sett på som objekter
- Fr6: Ja
- Fr4: Som leketøy, og at mannen skal ha makten over kvinnen. Og...ja, det er *altfor* mange gutter som er sånn. Jeg har sånn bare møtt gutter som er sånn
- ...
- Fr6: Sånn som det der med at vi blir sett på som objekter... sånn, jeg blir jævlig trist, og så blir jeg sint
- Fr5: Ja, sant. Det som er trist er at mange jenter er vant med det. De bare tenker at det er normalt

Her ser vi først og fremst at måten mennene blir framstilt i reklamen på blir ansett som maskulint. Det å dominere kvinner både symbolsk og fysisk blir dermed sett på som mannlig. Samtidig blir dette kvinnesynet relatert til en årsak til *voldtekt*. Dette er noe vi skal vende tilbake til senere. Videre ser man at der hvor de andre gruppene fokuserte på kvinnen i reklamen, retter frisørgruppen snarere fokuset på *seg selv*, og sine egne opplevelser. De relaterer dermed til kvinnesynet formidlet i reklamen på en annen måte enn de andre gruppene. Selv om det vekker følelser av sinne og tristhet, blir det samtidig poengtert at dette er noe jenter er vant med og tenker er normalt. Alle gruppene påpekte at slike reklamer og framstillinger av kvinner var noe de var så vant til at de ikke egentlig tenker over det. Dette kan tyde på at slike samfunnsmessige bilder av kvinner og menns kjønnsroller og maktforhold fortsetter å bli reproduisert på et ubevisst nivå. Dette samsvarer også med Lindseys (2011) funn når det gjelder bruk av subliminale budskap i reklamer og annonser. Å legge inn slike budskap på et ubevisst nivå for å få forbrukere til å kjøpe et produkt er en utbredt metode innenfor denne bransjen⁵⁶.

6.2.2 Tanker om og opplevelser av undertrykkelse

Vi har tidligere sett hvordan samme atferd får ulike konsekvenser avhengig av kjønn, og at både allmenn² og de yrkesfaglige gruppene ytret følelser av å bli forskjellsbehandlet. Relatert til dette rettet de yrkesfaglige gruppene fokuset videre på en mer direkte undertrykkelse av kvinner, et fokus som var fraværende i de studiespesialiserende gruppene:

- Fr5: Hvorfor får ikke kvinner lov til å gå uten t-skjorte og uten BH i byen?
- Fr6: Altså, ikke det at jeg kommer til å gjøre det da (ler)

⁵⁶ Goffman har blant annet undersøkt effekten av relativ størrelse og posisjonering av ulike kroppsdeler i annonser. For eksempel er menn vanligvis posisjonert høyere enn kvinner for å kommunisere sosial overlegenhet, mens kvinner ofte er portrettert som avvergende og passive. Menn representerer ofte det han betegner som «face-isms» ettersom ansiktene er hyppigere illustrert enn deres kropp. Motsatt representerer kvinner ofte «body-isms» eller «partial-isms» ettersom det som regel er kroppen eller deler av kroppen som blir vist (Lindsey 2011).

Fr5: Ja, men det er liksom det som er poenget da, at du har blitt lært opp å liksom dekke til brystene dine, altså du kan jo ikke gjøre det

...

Fr6: (...) jeg tror ikke at noen kommer til å gå i baris ute liksom. Men liksom akkurat det med for eksempel jobb og utseende. De har testet for det og det er kvinnen som ser mest attraktiv ut, som kan bli ansatt. Og så er det selv sånn det, fordi at de for eksempel tenker på at kvinnen, hun skal føde en gang, så da ansetter de heller en mann. (...) Det er sånn til den dag i dag, selv om «Norge, vi har likestilling», vi har ikke det. Det er bare sånn de får deg til å innbille deg

Her ser vi at frisørgruppen legger fokuset på en *strukturell* diskriminering, både i det offentlige rom, samt arbeidsmarkedet. De mener det er urettferdig at menn kan gå i bar overkropp uten sanksjoner, mens samme handling for kvinner blir både kulturelt og rettslig sanksjonert. Samtidig ser vi at Fr5 er bevisst på det kulturelle elementet i forhold til at det å dekke brystene er noe en har lært gjennom kjønns spesifikk sosialisering. Videre går Fr6 over til å snakke om diskriminering i *ansettelsesprosesser*. Hun mener det foregår diskriminering både *mellom* og *mot* kvinner, i forhold til henholdsvis attraktivitet og reproduksjon.

Strukturell diskriminering var også noe helsegruppen satte fokus på, dog i en mer hverdagslig kontekst de hadde direkte erfaringer med:

Ho3: Kvinner blir jo fortsatt undertrykket, men bare ikke på samme måte som det var før

I: Mhm, hva mener du?

Ho1: Styrken din og sånn. Det er alltid mennene som er sterkest. Altså, de er jo oppbygd på en annen måte enn oss

Ho6: Det er jo alltid større krav til gutter enn jenter og sånn

Ho1: Og sånn i bare gymmen så er det alltid høyere krav til gutter enn jenter på tester

Ho3: Altså jenter kan jo lett være like sterke som en gutt

Ho1: Det gjelder løpetester også liksom, det skal jo ikke ha noe å si

Helsegruppen relaterer altså undertrykkelse av kvinner til mer hverdagslige affærer, slik som styrke- og løpetester i kroppøving. I så måte er det snakk om en form for strukturell diskriminering som er innlemmet i *skolesystemet*. Selv om Ho1 innledningsvis mobiliserer et biologisk argument om at gutter er «oppbygd» annerledes enn jenter, er det en overordnet konsensus om at det *ikke* skal ha noe betydning i denne sammenheng. De mener jenter kan være like sterke som gutter, og at det dermed er urettferdig at det stilles ulike krav i forhold til dette.

Mens frisørgruppen fokuserte på strukturell diskriminering i samfunnet mer generelt, rettet altså helsegruppen fokuset på *egne* opplevelser av den strukturelle diskrimineringen. Også frisørgruppen kom med tallrike beretninger om personlige opplevelser av diskriminering, men da innenfor mer hverdagslige interaksjoner hvor det var *menn* som utførte diskriminerende handlinger. Stort fokus ble særlig rettet på ulike *hersketeknikker*:

Fr6: Jeg føler at ordet emosjonell ble laget av menn (frisør1 og 5 enig). For å beskrive hvordan vi reagerer. Sånn der, vi tenker at «ånei, nå er vi emosjonell» liksom, og du skal være, du skal være, altså fuckings hormoner liksom

...

Fr5: Sånn «det er sikkert bare PMS»

Fr6: Jaa, og det der er så irriterende

Fr5: Det er bare sånn «du er så sur, har du mensen eller?», åh, jeg hater det. Det er sånn, «nei jeg har ikke mensen, jeg er bare sur». Og så blir jeg enda mer sur når de sier det liksom (ler)

Her ser vi hvordan de har direkte erfaring med en relativt velkjent hersketeknikk som professor i sosialpsykologi Berit Ås⁵⁷ (1981:49) har kategorisert som «latterliggjøring». Forestillingen den bygger på tar utgangspunkt i kjønnede stereotyper, hvor egenskapene kvinner og menn er antatt å besitte stammer automatisk fra deres biologiske sammensetning. Med utgangspunkt i biologi er kvinner for eksempel antatt å inneha ukontrollerbare hormoner som fører til uforutsette emosjonelle utbrudd (Lindsey 2011). Ved bruk av uttrykk som for eksempel «har du mensen, eller?» for å beskrive en kvinnes frustrasjon eller sinne, reduseres følelsene til den respektive kvinnen til en biologisk årsak. Dessuten er dette en betegnelse som sjeldent brukes om menns reaksjoner. Samtidig viser utdraget ovenfor at frisørgruppen ikke bare er «passive konsumenter» av de underliggende forestillingene om kvinner og menn. De har snarere dyp innsikt i de ulike måtene de blir diskriminert på.

I forlengelse av frisørgruppens diskusjon om at kvinner må dekke til brystene sine, kastet de også lys på en av de andre hersketeknikkene Ås identifiserte: «Påføring av skyld og skam» (Ås 1981:62):

Fr5: Ja, jeg tror jeg har lest et eller annet sted at kvinner kan få bot hvis de går uten sånn, at de ikke dekker til brystene sin i public space og sånn

Fr6: Det blir altfor seksuelt (sier det ironisk)

Fr5: Ja, de klarer ikke holde den i buksen

...

Fr6: Så hvis du plutselig viser puppene dine så kan du bare regne med å få gangbang liksom. Menn kommer bort og bare sutter på nippelen din (ler). Det er jo sånn de er! Har du ikke sett liksom, folk som voldtar, og de bare sier at «nei, men hun gikk jo med kjole. Hun gjorde det for meg. Hun ville jo ha det!»

...

Fr3: Ja det synes ikke jeg er greit. Vi blir skikkelig sett ned på av gutter. Null respekt

⁵⁷ Berit Ås (1981) utledet en typologi av fem hersketeknikker: 1) Usynliggjøring, 2) latterliggjøring, 3) tilbakeholdelse av informasjon, 4) dobbeltstraffingen, og 5) påføring av skyld og skam. De fem hersketeknikkene er Berit Ås' popularisering av begrepet, som opprinnelig ble utviklet av Ingjald Nissen i 1945. I teorien kan de anvendes for alle undertrykte grupper, men Ås fokuserte særlig på deres betydning ovenfor kvinner.

Her ser vi at de også relaterer dekking av bryster som noe man må gjøre for å ikke «friste» gutter. Ved å gjøre dette belyser de samtidig en utbredt forestilling om dyriske menn som ikke klarer å styre begjærene sine, og at lettkledde kvinner dermed har seg selv å takke dersom de blir voldtatt⁵⁸. På denne måten retter de fokuset mot voldtektskultur og sammenhengen det har med et samfunns kvinnesyn. Jentene fortalte videre om egne erfaringer med dette:

Fr4: Jeg skulle på fest og så gikk jeg med et veldig kort skjørt. Og en topp som går liksom sånn ned (viser utringing), og helt bar rygg. Og det var en som fulgte etter meg

...

Fr6: Ja, det var en som fulgte etter meg etter skolen!

Fr4: (...) Og det var skikkelig ubehagelig, og jeg tenker at vi skal få lov til å gå med det vi vil, uten at noen skal følge etter oss. Og vi må jo få lov til å vise hud vi også, og gå med det som vi selv synes er fint

...

Fr6: Og så for eksempel hvis du sitter sant. Jeg husker at det var en annen gang og, vi satt sant, og så, vet'a faen hva vi hadde på oss, men så kom det forbi to personer og de bare «oioioioioi» (smatter)

Fr4: Jaaaa, det har skjedd også

...

Fr6: Nei nei, og da husker vi så til de sånn «oioioioioi» og viste de fing, og de ble jo helt *sjokket* over at jeg reagerte sånn. Fordi menn, de tenker liksom at «åh, hun har på seg det», og «åh, hun har lyst på oppmerksomhet»

Fr5: Ja sant. Bare fordi jeg har lyst til å se fin ut vil ikke det si at jeg har lyst på oppmerksomhet. Fra menn liksom

Fr4: Vi må få gå med det vi synes er fint

Fr1: Vi kan ikke føle oss redd og gå med en kjole. Fordi vi har kjøpt den fordi vi liker den så vi vil gå med den

Der hvor slike historier var fraværende i de andre gruppene, var det påfallende at *flertallet* i frisørgruppen faktisk hadde opplevd å bli forfulgt av gutter og menn, opptil flere ganger. I tillegg hadde også flere av dem opplevd direkte forespørsler om ulike seksuelle handlinger av fremmede menn, både i den fysiske og virtuelle verden. I mange, men ikke alle, tilfeller hadde dessuten denne oppmerksomheten oppstått som en konsekvens av å gå lettkledd (ifølge dem selv). Samtidig ser vi hvordan de forkaster forestillingen om at oppmerksomheten faktisk er ønskelig. Sammenlagt gjenspeiler historiene om forfølgelse, seksuelle forespørsler og sexistiske utrop liten respekt for kvinner. Det blir likevel gjort motstand mot denne forestillingen, en motstand vi finner blant annet i Fr6 sin konfrontasjon med to menn som ropte etter henne. Det at mennene blir sjokkert over konfrontasjonen kan imidlertid tyde på at

⁵⁸ Eksempelvis fant en holdningsundersøkelse fra Ipsos MMI at hver fjerde spurte mener at en kvinne er delvis ansvarlig i sin egen voldtekt dersom hun frivillig har blitt med en mann på nachspiel. I tillegg mener hver tiende mann at en kvinne som er kjent for å ha hatt mange partnere er delvis ansvarlig for å ha blitt voldtatt (Amnesty 2018).

det snarere er unntak enn regel å faktisk reagere på slik oppførsel fra menn.⁵⁹ Videre er det påfallende at oppmerksomheten frisørgruppen har opplevd fra gutter og menn fører til følelser av både ubehag og frykt. Når voldtekt er på dagsorden i media faller ansvarsbyrden som regel på *kvinner*, som bestandig blir rådet til å beskytte seg selv, være på vakt, eller unngå spesielt «utsatte» steder. Løsningen er med andre ord å endre *kvinnen*, heller enn å endre situasjonen som faktisk skaper problemet.

6.3 Oppsummerende diskusjon

Som det har kommet fram i dette kapittelet ser det ut som det finnes en underliggende standard for femininitet, til tross for at jentene på direkte spørsmål mer eller mindre avviste dette. Selv om det er først og fremst hos de studiespesialiserende gruppene at normative feminine kvaliteter som måtehold, anstendighet og respektabilitet blir vektlagt, er det de yrkesfaglige gruppene som har størst erfaringer ved å bli *dømt* ut fra dem. Dette indikerer at den underliggende standarden for femininitet er noe som er felles for begge gruppene. Funnene indikerer i så måte et *press* knyttet til femininitet. Samtidig viser funnene også en klar påvirkning fra tradisjonelle kjønnsroller, hvor det å være jente innebærer å besitte en underordnet posisjon. Dette varierte fra opplevelser av forventninger til kjønnsspesifikk atferd og forskjellsbehandling, til seksuell trakassering og forfølgelse.

I kapittel 2 ble det påpekt hvordan «typiske» maskuline kvaliteter som uavhengighet, autonomi og handlingskraft nå også er en del av det feminine idealet i moderniteten. Men selv om denne formen for femininitet (tilsynelatende) tilbyr kvinner et bredere spekter av alternativer og mer «frigjorte» identiteter, har vi i dette kapitlet sett hvordan kjønnsnormer vedvarer som en organiserende kraft for femininitet. Valgene er i så måte ikke helt frie fra begrensninger, ettersom tradisjonelle kjønnsroller fremdeles er sterkt forankret. Dette illustreres blant annet gjennom en vegring mot å «ta plass» og stille krav, eller helsegruppens fokus på et normativt livsløp. Samtidig er denne tendensen også til stede i relasjon til seksualitet. Til tross for det mange har betegnet som den seksuelle «frigjøringen» (Pickens og Braun 2018), har vi i det foregående sett at den seksuelle dobbeltstandard fremdeles gjelder. Kvinners seksualitet blir enda dømt hardere enn menns – bare fordi den moderne kvinnen *kan* være mer frigjorte rundt seksualitet, betyr det ikke at hun *bør*. Ut ifra dette ser

⁵⁹ Forskning på sexistiske kommentarer og spøker gjort av menn indikerer at menn ikke liker å bli konfrontert. Typisk respons er «kan du ikke ta en vits?», eller «ikke ta det personlig». Med de negative konsekvensene som kommer med en konfrontasjon, kan kvinner dermed foretrekke å ignorere heller enn å reagere (Lindsey 2011).

man altså en slags selvmotsigelse mellom det moderne bilde av den «frigjorte kvinnen», og de faktiske forventningene som kvinner opplever – forventninger som er forankret i tradisjonell feminitet og som sentrerer rundt blant annet kyskhet og skjønnsstandarder.

Kapittel 7: Avslutning

Denne studien har hatt som mål å avdekke *hvordan jenter forholder seg til samtidens forventninger og krav til jenter, og hvorvidt det finnes forskjeller mellom jenter i ulike utdannings situasjoner*. Avslutningsvis vil jeg gi en oppsummering av studiens funn, før jeg drøfter noen av funnenes implikasjoner.

I kapittel 4 ble det undersøkt *hvilke normer og forventninger som finnes i forhold til utseende og kropp, og hvordan disse kommer til uttrykk*. Det var fremtredende i alle gruppene at det blant jenter var utbredt å ha et syn på kroppen og utseendet som noe ufullkomment, noe man kontinuerlig jobber for å forbedre. Samtidig var deres beskrivelse av idealkroppen nærmest identiske, og sammenfaller med bildet av idealkroppen som presentert i massemedia. Likevel blir denne idealkroppen utfordret ved å vektlegge at man skal ha en «normal» kropp. Det var påfallende hos de studiespesialiserende jentene at ideen om *den sunne kroppen* utgjorde en forventning. Denne kroppen var nært knyttet til både identitet og moralitet, ettersom den sunne kroppen framfor alt avgir informasjon om at man bryr seg om ens egen helse.

I tråd med ideen om kroppen som prosjekt deltar alle jentene i ulike skjønnhetspraksiser. Det eksisterte imidlertid klare normer i forhold til i hvor stor grad man skulle delta i slike praksiser. I relasjon til dette utviklet jeg begrepet «naturlighetsdiskursen» for å beskrive et særegent trekk ved helsegruppen og de studiespesialiserende gruppene: man må konstruere og manipulere kroppen og utseende innenfor rammene for hva som oppfattes som *naturlig*. Denne diskursen var særlig dypt forankret hos de studiespesialiserende jentene, og samtidig helt fraværende hos frisørgruppen.

Det ble videre klart at sosial sammenligning er utbredt, noe som fører jentene inn i en ordning av selvovervåking og -disiplinering. Det eksisterte et press om på den ene siden å være som alle andre, samtidig som de skal være perfekte og unike. Det var påfallende at selv om de var klar over at idealene var skapt, deltok de likevel i opprettholdelsen av dem gjennom å prøve å konformere til dem. Et middel som ble brukt i denne sammenheng var *iscenesettelse*. Hva man prøvde å formidle gjennom iscenesettelsene var imidlertid ulikt: mens de yrkesfaglige gruppene ville fremstille seg som *attraktive*, var de studiespesialiserende gruppene opptatt av å iscenesette seg selv som *lykkelige*.

I kapittel 5 ble det undersøkt *hvilke normer og forventninger som hersker for utdanning og yrke, og innenfor hvilke rammer disse får betydning*. I analysen kom det frem klare forskjeller mellom de to gruppenes begrunnelser for utdanningsvalg og framtidsorienteringer. Fra frisørgruppen var det tydelig at de eneste aktuelle og alternative utdannings- og yrkesmulighetene var kvinnedominerte arbeiderklasseyrker (frisør/stylist/flyvertinne). Hos de studiespesialiserende gruppene kom det fram at den respektive studielinjen hadde vært det eneste gyldige alternativ. Dette indikerer at både kjønn og sosial bakgrunn har hatt betydning for jentenes utdanningsvalg. Det var påfallende at de studiespesialiserende gruppenes diskusjoner bærer preg av en individualistisk forståelse. Individuell oppnåelse og suksess var viktig for dem, og særlig det å *fremstå* som suksessfulle. Studien viser at det nye feminine idealet om *individualisert ung femininitet* er klasset, ettersom det kun er gyldig for de studiespesialiserende jentene. Den er fraværende hos de yrkesfaglige gruppene, og det er dermed lite hensiktsmessig å betegne individualisert ung femininitet som et universelt fenomen.

Selv om alle gruppene trakk skillelinjer mot jenter med grunnlag i femininitet, var de studiespesialiserende gruppene de eneste som tok i bruk klasse til å markere sosial avstand. En slik avstand ble særlig konstruert i forhold til *intelligens, livsstil og dannelse*. På denne måten markerer de seg selv som overordnet, mens yrkesfagelever blir kategorisert som underordnet.

I kapittel 6 ble det undersøkt hvorvidt det *finnes spesifikke forventninger til hvordan man skal oppføre seg som jente*. Selv om alle gruppene i større eller mindre grad avviser at det finnes riktige og gale måter å være jente på, var det tydelig at det likevel fantes en underliggende standard for femininitet. De studiespesialiserende gruppene formidlet en forventning i tråd med normativ (middelklasse)femininitet, der man skal opptre kontrollert, anstendig og medgjørlig. Det kunne imidlertid se ut som om en slik femininitet også var normativ for de yrkesfaglige gruppene, men da mer implisitt gjennom konsekvensene av å bryte dem. Risikoen for å bli stemplet som «hore» var bestandig til stede for disse gruppene, og det var dermed viktig å kontrollere og balansere sin oppførsel mellom to motpoler: det ukvinnelige og det promiskuøse. På denne måten kan vi gjerne også forstå hvordan den måteholdenhet som kjennetegner de studiespesialiserende jentene kanskje også blir en av de måtene man kan kategoriseres seksuelt på, ettersom dette bidrar til å minimere risikoen for å stemples som hore. Selv om det kom til uttrykk på ulike måter, var det dermed tydelig at det fantes en

underliggende standard for femininitet som alle jentene måtte forholde seg til. Samtidig var det framtreddende at konsekvensene av å bryte med standarden var mer virkelighetsnær for de yrkesfaglige gruppene, noe som kan indikere at de studiespesialiserende i større grad behersker det som skal til for å konformere til den. Mens både helsegruppen og frisørgruppen mente det var utbredt å bli kalt hore, fortalte frisørgruppen også om opplevelser av hersketeknikker, seksuell trakassering og forfølgelse. Slike historier var fraværende i de studiespesialiserende gruppene.

Denne studien belyser et understudert aspekt ved forskningen på jenter. Flere studier har vist en sammenheng mellom psykiske helseplager og press. Men de fokuserer som regel på forskjellene mellom jenter og gutter, og ignorerer dermed variasjoner innenfor hvert kjønn. Forklaringene stopper som regel opp etter å ha fastslått at utseendepress og prestasjonspress er fremtredende blant jenter i dag. De retter ikke søkelys på hvordan dette oppleves forskjellig jenter imellom. Denne studien indikerer at prestasjonspresset er et klasset fenomen. Datamaterialet gir indikasjoner på at både klasse og kjønn har betydning. Disse faktorene blir imidlertid ikke anerkjent av informantene selv, noe som er i tråd med en moderne, individualistisk diskurs hvor mislykkethet blir forstått som resultat av individuelle valg.

Tidligere har jeg vist hvordan informantenes historier sammenfaller med beskrivelser av individualisering, hvor ungdom står ovenfor en diskurs som fremmer nærmest grenseløse muligheter og valg. Diskursen om økte muligheter gjelder imidlertid ikke bare utdanning og framtid, som det har kommet fram hos de studiespesialiserende gruppene, men også *kroppen*. Som nevnt har kroppen i økende grad blitt et prosjekt som skal si noe om hvem du er som person. Ved hjelp av kroppen kan man dra slutninger om en persons identitet og moralitet. Men selv om ungdom dermed blir presentert som å ha uendelige valgmuligheter innen dette arbeidet, har vi sett at det foregår prosesser i jevnaldergruppen som ikke kan undervurderes. Ønsket om å konformere var noe som gjennomsyret alle intervjuene. Kanskje er det dermed heller et press på å *ikke velge galt*, heller enn å *velge riktig*. Snarere enn individualisering – i betydning individets unikhhet – kan det dermed se ut som om flere valgmuligheter heller fører til økt *standardisering*.

Fokusgruppeintervjuer har vist seg å være en fruktbar metode til å avdekke komplekse prosesser på en måte som hadde vært vanskelig å oppnå ved kvantitative metoder. Eksempelvis har studien vist at forventningene de opplever er svært komplekse. På den ene

siden vil de konformere til idealkroppen, men samtidig ikke skille seg ut fra alle andre. I tillegg skal man ikke være *for* ideell, slik at man på samme tid ikke fremstår som *normal*. En lignende kompleks balanse har vi også fått innblikk i gjennom naturlighetsdiskursen. Til slutt så vi også kompleksiteten rundt «forventet» oppførsel gjennom balansen mellom det ukvinnelige og det promiskuøse. Å være jente «på rett måte» ser derfor ut til å kreve en viss kompetanse i utførelsen av flere parallelle «balanseakter» mellom flere motpoler. Det ser dermed ut til at normene for vellykkethet blir smalere og smalere, og det er en konstant risiko for å gjøre femininitet «feil».

Det økende fokuset på prestasjon kan spores til stadig flere deler av utdanningssystemet. Økt bruk av både internasjonal og nasjonal testing av elever illustrerer dette, og elevenes resultater blir kontinuerlig sammenlignet på både lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. Sørensen et al. (2017) mener at dette mønsteret kan knyttes til blant annet en økt utdanningspolitisk vektlegging av utdanningenes samfunnsøkonomiske nytte. Det blir pekt på en overgang fra en læringsorientert målstruktur, med fokus på utvikling og dannelse, til en prestasjonsbasert målstruktur, som i større grad fokuserer på egeninteresse og konkurranse (ibid.). Skaalvik og Frederici (2015) viser til ulike forskningsrapporter som illustrerer hvordan verdiene som blir signalisert i skolen også avleires som verdier hos elevene. En konsekvens av dette er at elevene kan begynne å vurdere sin egen verdi ut fra deres egne skoleprestasjoner, og dermed utvikler en forestilling om at «To be able is to be worthy» (Covington 2009:142). I april 2016 ble det presentert en ny stortingsmelding hvor det ble foreslått at folkehelse og livsmestring, som ett av tre tverrfaglige tema, skal inn i alle fag i skolen. I den forbindelse la daværende kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen vekt på at «skolen må bidra til å ruste elevene til et samfunn hvor mange unge opplever press» (Wiker 2016). Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om innføring av denne fagfornyelsen snarere vil fungere mer som symptomlindring, enn å faktisk ta tak i bakgrunnen for problemet.

Flere har uttrykt bekymring over den nye generasjonen jenter. Politisk redaktør i VG, Hanne Skartveit, etterlyste høsten 2014 et ungdomsopprør. Finn Skårderud (2014) svarte ved å påpeke at et opprør forutsetter «at man definerer en fiendtlig kraft utenfor seg selv. Mange av de ikke-opprørske opplever at fienden ikke er der ute i samfunnet, men inni dem selv». Mye har imidlertid skjedd siden 2014. I løpet av arbeidet med denne masteroppgaven har flere kampanjer oppstått som en reaksjon på ulike problemer jenter står ovenfor. Senest på kvinnedagen omhandlet Debatten på NRK nettopp kroppspress blant jenter. Kampanjen som

imidlertid kan sies å ha fått størst oppmerksomhet er #metoo-kampanjen, som rettet et fokus på uønsket seksuell oppmerksomhet. Flere har tatt til orde for at kampanjen representerer et tidsskille i likestillingsarbeidet, og har et stort potensial for å bidra til en holdningsendring (Elnan og Ruud 2017). Denne studien har vist at dette er ytterst tiltrengt, og kan således tjene som et aktuelt bidrag til debatten.

Litteraturliste

- Aas-Hansen, Sunniva. 2015. «Perfekt på Insta, stygg på Snap. En undersøkelse av unges bruk av Instagram og Snapchat» Masteroppgave. Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo
- Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen. 1997. *Forskningsetikk i forskerhverdag. Vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehough
- Ambjörnsson, Fanny. 2004. «I en klass för sig: Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer» Ph.d-avhandling. Sosialantropologisk institutt, Stockholms Universitet
- Amnesty. 2018. «Et alvorlig samfunnsproblem» *Amnesty*, 02.mars. Hentet 5.mars, 2018 (<https://www.amnesty.no/et-alvorlig-samfunnsproblem>)
- Andersen, Patrick Lie og Anders Bakken. 2015. «Ung i Oslo 2015» Rapport 8/15. Oslo: NOVA
- Bakken, Anders. 2017. «Ungdata 2017» Rapport 10/17. Oslo: NOVA
- Bakken, Hege Breen. 2014. «For få elever velger yrkesfag – hvorfor er det slik?» *Forskning.no*. Hentet 15.februar, 2018 (<https://forskning.no/2014/10/yrkesfag>)
- Beck, Ulrich. 1992. *Risk Society: Towards a new modernity*. London: Sage Publications
- Bengs, Carita. 2000. «Looking Good: A Study of Gendered Body Ideals among Young People» Ph.d-avhandling. Sosiologisk institutt, Umeå universitet
- Berentsen, Hege. 2014. «Ung på Instagram: selvrepresentasjon og inntrykkshåndtering gjennom bilder» Masteroppgave. Høgskolen i Stord/Haugesund
- Blumer, Herbert. 1954. «What is Wrong with Social Theory?» *American Sociological Review* 19(1):3-10.
- Bordo, Susan. 1995. *Unbearable Weight. Feminism, Western Culture and the Body*. Berkeley: University of California Press
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge
- Brandtzæg, Petter B. og Marika Lüders. 2009. *Privat 2.0: Person- og forbrukervern i den nye medievirkeligheten*. SINTEF-rapport.
- Brannen, Julia og Ann Nilsen. 2005. «Individualisation, choice and structure: a discussion of current trends in sociological analysis» *The Sociological Review* 53(3):412-428. doi:10.1111/j.1467-954X.2005.00559.x

- Braun, Virginia. 2009. «‘THE WOMEN ARE DOING IT FOR THEMSELVES’: The Rhetoric of Choice and Agency around Female Genital ‘Cosmetic Surgery’» *Australian Feminist Studies* 24(60):233-249. doi:10.1080/08164640902852449
- Braun, Virginia og Celia Kitzinger. 2001. «The Perfectable Vagina: Size Matters» *Culture, Health & Sexuality* 3(3):263-277. doi:10.1080/13691050152484704
- Braun, V. og S. Wilkinson. 2001. «Socio-cultural Representations of the Vagina» *Journal of Reproductive and Infant Psychology* 19(1):17-32. doi:10.1080/02646830020032374
- Brochmann, Nina og Ellen Støkken Dahl. 2017. «(S)kjønnetstyranni» *NRK*, 26.januar. Hentet 01.april, 2018 (https://www.nrk.no/ytring/_s_kjonnhetstyranni_-_uetisk-intimkirurgi-1.13343239)
- Bryman, Alan. 2012. *Social Research Methods*. 4.utg. Oxford: Oxford University Press
- Bryman, Alan. 2004. *Social Research Methods*. 2.utg. Oxford: Oxford University Press
- Buckingham, David. 2008. «Introducing Identity» s.1-24 i *Youth, Identity and Digital Media*, redigert av D. Buckingham. Cambridge, MA: MIT Press
- Buckingham, David og Mary Jane Kehily. 2014. «Introduction: Rethinking Youth Cultures in the Age of Global Media» s.1-18 i *Youth Cultures in the Age of Global Media*, redigert av D. Buckingham, S. Bragg og M.J. Kehily. London: Palgrave MacMillan
- Bufdir. 2017. «Barn og unges mediebruk» Hentet 16.desember, 2017 (https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Fritid/Barn_og_unges_mediebruk/)
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge
- Bæck, Unn-Doris Karlsen. 2006. «Kjønnsforskjeller og yrkespreferanser: Opprettholdelsen av kvinners kulturelle mandat» *Tidsskrift for ungdomsforskning* 6(1):47-66.
- Connell, R.W. 1979. «The Concept of Role and What to Do With It» *Journal of Sociology* 15(3):7-17. doi:10.1177/144078337901500302
- Connell, R.W. 1987. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Stanford: Stanford University Press
- Connell, R. W. 2002. *Gender*. Cambridge: Polity Press
- Connell, Raewyn. 2003. *Om genus*. Göteborg: Daidalos
- Connell, R.W., og James W. Messerschmidt. 2005. «Hegemonic masculinity: Rethinking the concept» *Gender and Society* 19(6):829-859. doi:10.1177/0891243205278639

- Covington, Martin. 2009. «Self-Worth Theory: Retrospection and Prospects» s.141-169 i *Handbook of Motivation at School*, redigert av K.R Wenzel og A. Wigfield. New York: Routledge
- Crawford, Robert. 1980. «Healthism and the Medicalization of Everyday Life» *International Journal of Health Services* 10(3):365-388. doi:10.2190/3H2H-3XJN-3KAY-G9NY
- de Beauvoir, Simone. 2002 [1949]. *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts
- Driscoll, Catherine. 2008. «Girls Today – Girls, Girls Culture, and Girls studies» *Girlhood studies: An Interdisciplinary Journal* 1(1):13-32. doi:10.3167/ghs.2008.010103
- Ekren, Rachel. 2014. «Sosial reproduksjon av utdanning?» i *Samfunnsspeilet* (5/2014), Statistisk Sentralbyrå. Hentet 20.januar, 2018 (<https://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/sosial-reproduksjon-av-utdanning>)
- Eriksen, Ingunn Marie, Mira Aaboen Sletten, Anders Bakken og Tilmann Von Soest. 2017. «Stress og press blant ungdom: Erfaringer, årsaker og utbredelse av psykiske helseplager». Rapport 06/2017. Oslo: NOVA
- Elnan, Thea Storøy og Solveid Ruud. 2017. «Holdningsforskere: #Metoo er en form for tidsskifte» *Aftenposten*, 30.desember. Hentet 26.april, 2018 (<https://www.aftenposten.no/kultur/i/QlmeKV/Holdningsforskere--Metoo-er-en-form-for-tidsskifte>)
- Ertesvåg, Oda Ruggesæter. 2018. «Ulrikke Falch i Debatten: - Kropp er ikke kropp» *NRK*, 08.mars. Hentet 07.april, 2018 (https://www.nrk.no/kultur/debatten_-er-bloggere-og-influensere-bevisst-sitt-ansvar-nar-det-gjelder-kroppspress_-1.13952245)
- Fardouly, Jasmine og Lenny R. Vartanian. 2015. «Negative Comparisons about one's Appearance Mediated the Relationship between Facebook Usage and Body Image Concerns» *Body Image* 12:82-88. doi:10.1016/j.bodyim.2014.10.004
- Featherstone, Mike. 1982. «The Body in Consumer Culture» *Theory, Culture & Society* 1(2):18-33. doi:10.1177/026327648200100203
- Festinger, Leon. 1954. «A Theory of Social Comparison Processes» *Human Relations* 7(2):117-140. doi:10.1177/001872675400700202
- Frih, Anna-Karin og Eva Söderberg. 2010. *En bok om flickor og flickforskning*. Lund: Studentlitteratur

- Gabrielsen, Emma Clare, Martin Roalsø og Anne Linn Kumano-Ensby. 2017.
 «Vulvakomplekset» *NRK*, 23.januar. Hentet 07.april, 2018
 (<https://www.nrk.no/dokumentar/xl/vulvakomplekset-1.13332849>)
- Giddens, Anthony. 1996. *Modernitetens følger*. Lund: Studentlitteratur
- Glaser, Barney G. og Anselm L. Strauss. 1967. *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine de Gruyter
- Goffman, Erving. 1992 [1959]. *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax forlag
- Gripsrud, Silje. 2002. «Dannelse på dagsorden» *Forskning.no*. Hentet 20.februar, 2018
 (<https://forskning.no/media-sprak/2008/02/dannelse-pa-dagsorden>)
- Grønmo, Sigmund. 2004. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget
- Hagen, Ingunn og Thomas Wold. 2009. *Mediegenerasjonen: barn og unge i det nye medielandskapet*. Oslo: Samlaget
- Hannemyr, Gisle, Gunnar Liestøl, Marika Lüders og Terje Rasmussen. 2015. *Digitale medier: teknologi, anvendelser, samfunn*. 3.utg. Oslo: Universitetsforlaget
- Harper, Douglas. 2002. «Talking about pictures: A case for photo elicitation» *Visual Studies* 17(1):13-26. doi:10.1080/14725860220137345
- Harris, Anita. 2004. *Future Girl: Young women in the twenty-first century*. New York: Routledge
- Hartberg, Silje og Kristinn Hegna. 2013. «Hør på meg. Ungdomsundersøkelsen i Stavanger 2013.» Rapport 2/14. Oslo: NOVA
- Haugseth, Jan Frode. 2013. *Sosiale medier i samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Heyes, Cressida J., og Meredith Jones. 2009. «Cosmetic Surgery in the Age of Gender» s.1-20 i *Cosmetic Surgery: A Feminist Primer*, redigert av C. J. Heyes og M. Jones. Farnham: Ashgate
- Hodkinson, Phil og Andrew C. Sparkes. 1997. «Careership: A Sociological Theory of Career Decision Making» *British Journal of Sociology and Education* 18(1):29-44. doi:10.1080/0142569970180102
- Hotvedt, Signe Karin og Eline Buvarp Aardal. 2014. «-Presset på unge jenter er så stort at de forstrekker seg» *NRK*, 12.august. Hentet 11.april, 2018
 (<https://www.nrk.no/norge/-unge-jenter-forstrekker-seg-1.11875480>)
- Isaksen, Lise Widding. 1994. «Den tabubelagte kroppen: Kropp, kjønn og tabuer i dagens omsorgsarbeid» Ph.d-avhandling. Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen
- Jacobsen, Julie. 2011. «Speil, speil på veggen der...» Universitetet i Oslo: Psykologisk institutt. Hentet 17.april, 2018

<https://www.sv.uio.no/psi/forskning/aktuelt/aktuelle-saker/2011/kroppsbilde.html>)

- Johannessen, Ingrid A. 2016. ««Koffor har isje eg det du har?» Selvpresentasjon og sosial sammenligning blant unge jenter på Instagram» Masteroppgave. Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen
- Keracher, Matt. 2017. «#StatusOfMind. Social Media and Young People's Mental Health and Wellbeing» Royal Society for Public Health and The Young Health Movement. Hentet 16. desember, 2017
<https://www.rsph.org.uk/uploads/assets/uploaded/62be270a-a55f-4719-ad668c2ec7a74c2a.pdf>)
- Krange, Olve og Tormod Øia. 2005. *Den nye moderniteten: ungdom, individualisering, identitet og mening*. Oslo: Cappelen
- Lamont, Michèle. 1992. *Money, Morals, & Manners: The Culture of the French and the American Upper-Middle Class*. Chicago: The University of Chicago Press
- Lareau, Annette. 2011. *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. 2. utg. Berkeley: University of California Press
- Lindsey, Linda L. 2011. *Gender Roles: A Sociological Perspective*. 5. utg. Boston: Prentice Hall
- Lorber, Judith og Lisa Jean Moore. 2007. *Gendered Bodies: Feminist Perspectives*. Los Angeles: Roxbury Publications
- Markussen, Eifred, Berit Lødding, Nina Sandberg og Nils Vibe. 2006. «Forskjell på folk – hva gjør skolen?» Rapport 3/06. Oslo: NIFU
- McRobbie, Angela. 2009. *The aftermath of feminism: Gender, culture and social change*. London: SAGE
- Mead, Georg Herbert. 1934. *Mind, Self and Society: from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press
- Medietilsynet. 2016. «Barn og medier 2016». Hentet 15. desember, 2017
<https://publikasjoner.medietilsynet.no/barnogmedier2016/medieinnhold/>)
- Mitchell, Claudia, Jacqueline Reid-Walsh og Jackie Kirk. 2008. «Editorial» *Girlhood Studies: An Interdisciplinary Journal* 1(1):v-xiii. doi:10.3167/ghs.2008.010101
- Moi, Toril. 2005. *Sex, Gender, and the Body*. Oxford: Oxford University Press
- Morgan, David. 1996. «Focus groups» *Annual Review of Sociology* 22:129-152.
- Morgan, David. 1997. *Focus Groups as Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage

- Nielsen, Harriet Bjerrum. 2014. «Nye jenter? Kjønnede læringsmønstre i nye kontekster» s.76-93 i *Forskjeller i klassen: Nye perspektiver på kjønn, klasse og etnisitet i skolen*, redigert av H.B. Nielsen. Oslo: Universitetsforlaget
- Norsk gynekologisk forening. 2017. «Intimkirurgi i fokus». Hentet 07.april, 2018 (<http://legeforeningen.no/Fagmed/Norsk-gynekologisk-forening/Nyheter/20171/Intimkirurgi-i-fokus/>)
- Norsk Helseinformatikk. 2014. «Kosmetisk kirurgi». Hentet 06.april, 2018 (<https://nhi.no/sykdommer/kirurgi/plastisk-kirurgi/kosmetisk-kirurgi/?page=4>)
- Næringslivets Hovedorganisasjon. 2015. «Foreldre påvirker barnas skolevalg mest» Hentet 15.februar, 2018 (<https://www.nho.no/Politikk-og-analyse/Kompetanse-og-utdanning/foreldrene-pavirker-barnas-skolevalg-mest/>)
- Olsen, Ole Johnny. 2012. «Yrkesfagenes status – et spørsmål om innbyrdes forhold mellom arbeid og utdanning. En kommentar med en komparativ og historisk tilnærming» *Søkelys på arbeidslivet* 04/2012:369-381.
- Perloff, Richard M. 2014. «Social Media Effects on Young Women’s Body Image Concerns: Theoretical Perspectives and an Agenda for Research» *Sex Roles* 71(11):363-377. doi:10.1007/s11199-014-0384-6
- Pickens, Chelsea, og Virginia Braun. 2018. «“Stroppy Bitches Who Just Need to Learn How to Settle”? Young Single Women and Norms of Femininity and Heterosexuality» *Sex Roles* 01/2018:1-18. doi:10.1007/s11199-017-0881-5
- Ramm, Jorun og Tilmann von Soest. 2011. «5 prosent har lagt seg under kniven» i *Samfunnsspeilet* (2/2011), Statistisk Sentralbyrå. Hentet 06.april, 2018 (<https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/5-prosent-har-lagt-seg-under-kniven>)
- Ridderstrøm, Helge. 2015. «Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier» *Høgskolen i Oslo og Akershus*. Hentet 20.februar, 2018 (<http://edu.hioa.no/helgerid/litteraturogmedieleksikon/dannelse.pdf>)
- Sasaki, Masamichi. 2004. «Comparative Research» s.152-153 i *The SAGE Encyclopedia of Social Science Research Methods*, redigert av M.S. Lewis-Beck, A. Bryman og T.F. Liao. Thousand Oaks, CA: Sage
- Seljestad, Lars Ove. 2003. «Frisatt eller forankra?» *Sosiolog-nytt* (2):7-18.
- Sharp, Gemma, Marika Tiggemann og Julie Matisse. 2015. «Predictors of Consideration of Labiaplasty: An Extension of the Tripartite Influence Model of Beauty Ideals»

- Psychology of Women Quarterly* 39(2):182-193.
doi:10.1177/0361684314549949
- Sharp, Gemma, Marika Tiggemann og Julie Mattiske. 2016. «Factors That Influence the Decision to Undergo Labiaplasty: Media, Relationships, and Psychological Well-Being» *Aesthetic Surgery Journal* 36(4):469-478. doi:10.1093/asj/sjv270
- Shilling, Chris. 1993. *The Body and Social Theory*. London: SAGE
- Silverman, David. 2014. *Interpreting Qualitative Data*. 5. utg. Los Angeles: Sage
- Skaalvik, Einar M. og Roger Andre Federici. 2015. «Prestasjonspresset i skolen» *Bedre skole* 2015/03:11-15.
- Skeggs, Beverly. 1997. *Formations of Class and Gender: Becoming Respectable*. London: Sage
- Skogen, Ketil og Olve Krange. 2010. «Middelklasse-makt? Nei takk!» s.157-168 i *Klassebilder: ulikhet og sosial mobilitet i Norge*, redigert av J. Ljunggren og K. Dahlgren. Oslo: Universitetsforlaget
- Skårderud, Finn. 2014. «De unge sliterne» *Aftenposten*, 27. desember. Hentet 11. april, 2018 (<https://www.aftenposten.no/meninger/i/5VOw1/De-unge-sliterne>)
- Sletten, Mira Aaboen og Anders Bakken. 2016. «Psykiske helseplager blant ungdom – tidstrender og samfunnsmessige forklaringer. En kunnskapsoversikt og empirisk analyse» Notat 4/2016. Oslo: NOVA
- Smithson, Janet. 2000. «Using and analysing focus groups: limitations and possibilities» *International Journal of Social Research Methodology* 3(2):103-119.
doi:10.1080/136455700405172
- Smithson, Janet. 2012. «Focus Groups» s.357-370 i *The SAGE Handbook of Social Research Methods*, redigert av P. Alasuutari, L. Bickman og J. Brannen. London: Sage Publications
- Strandbu, Åse og Ingela Lundin Kvaem. 2014. «Body Talk and Body Ideals Among Adolescent Boys and Girls: A Mixed-Gender Focus Group Study» *Youth and Society* 46(5):623-641. doi:10.1177/0044118X12445177
- Strömbäck, Maria, Maria Wiklund, Carita Bengs og Ulla Danielsson. 2015. «“Jag skakar” tjeiers uttrykk for psykisk ohälsa» s.174-196 i *När livet känns fel: ungas upplevelser kring psykisk ohälsa*, redigert av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

- Støren, Liv Anne og Clara Åse Arnesen. 2003. «Et kjønnsdelt utdanningssystem» i Statistisk sentralbyrå: *Utdanning 2003*. Hentet 15.februar, 2018
(<https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa60/kap-7.pdf>)
- Sørensen, Niels Ulrik, Mette Pless, Noemi Katznelson og Mette Lykke Nielsen. 2017. «Picture Perfect. Præstasjonsorienteringer blandt unge i forskjellige ungdomslivskontekster» *Tidsskrift for ungdomsforskning* 17(2):27-48. Hentet 28.mars, 2018
(<https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/2568/2484>)
- Thagaard, Tove. 2003. *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Oslo: Fagbokforlaget
- Tiggemann, Marika, Maria Gardiner og Amy Slater. 2000. «'I would rather be size 10 than have straight A's': A focus group study of adolescent girls' wish to be thinner» *Journal of Adolescence* 23(6):645-659. doi:10.1006/jado.2000.0350
- Tingstad, Vebjørn. 2006. *Barndom under lupen: Å vokse opp i en foranderlig mediekultur*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Totland, Kjell. 2014. «Konformitetspress hos ungdom» *Psykologi i kommunen* 2014/5:35-45.
- Tranter, Bruce og Dallas Hanson. 2015. «The Social Bases of Cosmetic Surgery in Australia» *Journal of Sociology* 51(2):189-206. doi:10.1177/1440783313487812
- Utekontakten i Asker. 2015. *Ungdom, kropp, doping. En kartlegging av ungdoms holdninger til trening, kosthold, prestasjonsfremmende midler og doping*. Asker: Kompetansesenter rus – region øst Asker. Hentet 11.april, 2018
(https://www.asker.kommune.no/contentassets/abdeaa4c20d945c38e016eb2705bc5c1/rapport_utekontakten_2015.pdf)
- Vassenden, Anders og Mette Andersson. 2010. «When an image becomes sacred: photo-elicitation with images of holy books» *Visual Studies* 25(2):149-161. doi:10.1080/1472586X.2010.502672
- Vogel, Erin A., Jason P. Rose, Lindsay R. Roberts og Katheryn Eckles. 2014. «Social Comparison, Social Media, and Self-Esteem» *Psychology of Popular Media Culture* 3(4):206-222. doi:10.1037/ppm0000047
- Vogt, Kristoffer Chelsom. 2007. «Gutter i mannsdominerte yrkesfag: valg av utdanning og arbeid». Masteroppgave. Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen.
- West, Candace og Don Zimmerman. 1987. «Doing gender» *Gender & Society* 1(2):125-151. doi:10.1177/0891243287001002002

- Wiker, Gøril. 2016. «Livsmestring får plass i skolen» *Norsk Psykologforening*, 13.april.
Hentet 26.april, 2018 (<https://www.psykologforeningen.no/foreningen/nyheter-og-kommentarer/aktuelt/livsmestring-faar-plass-i-skolen>)
- Wiklund, Maria, Carita Bengs, Eva-Britt Malmgren-Olsson og Ann Öhman. 2010. «Young Women Facing Multiple and Intersecting Stressors of Modernity, Gender Orders and Youth» *Social Science & Medicine* 71(9):1567-1575.
doi:10.1016/j.socscimed.2010.08.004
- Wiklund, Maria, Ulla Danielsson, Maria Strömbäck og Carita Bengs. 2015. «Dissonanser och möjligheter: i ljuset av genus, normativitet och samhällets individualisering» s.143-173 i *När livet känns fel: ungas opplevelser kring psykisk ohälsa*, redigert av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
- Wilkinson, Sue. 2005. «Using focus groups. Exploring the meanings of health and illness» s.79-94 i *A Handbook of Research Methods for Clinical and Health Psychology*, redigert av J. Miles og P. Gilbert. Oxford: Oxford University Press
- Wright, Jan, Gabrielle O'Flynn og Doune Macdonald. 2006. «Being Fit and Looking Healthy: Young Women's and Men's Constructions of Health and Fitness» *Sex Roles* 54(9):707-716. doi:10.1007/s11199-006-9036-9
- Ziehe, Thomas. 1993. *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet: essäer*. Stockholm: Stehag
- Øia, Tormod og Viggo Vestel. 2014. «Generasjonskløfta som forsvant. Et ungdomsbilde i endring» *Tidsskrift for ungdomsforskning* 14(1):99-133.
- Ås, Berit. 1981. *Kvinner i alle land... Håndbok i frigjøring*. Oslo: Aschehoug

Vedlegg

Vedlegg 1 – Informasjonsskriv

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet Feminine idealer

Bakgrunn og formål

Formålet med denne studien er å belyse unge jenters tanker rundt det å være jente og kvinne, samt deres tanker om samtidens femininitetsidealene. Studien vil ta utgangspunkt i fire fokusgruppeintervjuer med til sammen ca. 20 jenter fra to videregående skoler. Intervjuene vil bli brukt i en masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Bergen.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien innebærer at man deltar i et fokusgruppeintervju sammen med fire-fem andre deltakere. Intervjuet vil vare i ca. én time. Formålet er å diskutere rundt ulike spørsmål knyttet til det å være jente. Spørsmålene vil blant annet omhandle hvilke feminine idealer man utsettes for i dag, og hvorvidt disse er knyttet til for eksempel sosiale medier, reklame etc.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Intervjuet vil bli tatt opp og transkribert, og det er kun undertegnede som får tilgang til båndopptak. Alle innsamlede opplysninger anonymiseres, slik at det ikke blir mulig å identifisere noen av deltakerne i studien. Lydopptak slettes ved prosjektslutt, senest 31.12.2018.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan også trekke ditt samtykke underveis uten å måtte begrunne det nærmere.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med:

Student: Frøy Losnedal

E-post: Froy.Losnedal@student.uib.no

Veileder: Ann Nilsen

E-post: Ann.Nilsen@uib.no

Vedlegg 2 – Intervjuguide

Utseendet

- Tror dere jenter bruker mye **tid** på utseendet?
- Når dere tenker på jenter i dag...er det noen spesielle **kleskoder**? (Kan man kle på seg hva som helst?) Evt. Hva skjer om man ikke kler seg riktig?
- Noen sier for eksempel at man ikke kan gå på skolen uten **sminke**. Hva tenker dere om det? Finnes det noen **normer** i forhold til sminke?

Kropp

- Når jeg sier ”idealkropp”. Hva tenker dere da?
 - o Vise bilde av 1) tynn supermodell, og 2) åpenbart operert. Er dette idealer i dag? Hvilke tanker har dere om dette?
- Hvor kommer idealene fra?
- Noen hevder at idealkroppen har forandret seg i forhold til før. Har dere noen tanker om hva dette betyr? På hvilke måter?
- Vet dere om noen (kroppslige) ”forbilder” som er utbredt blant jenter i dag? Hvem? Hvordan ser disse ut?
- Hvor utbredt er det å prøve å matche kroppene sine til idealbildet? På hvilke måter gjøres dette?
 - o **Trening**? Mat?
 - Treningspress?
 - Hvilken treningsform er mest vanlig blant jenter? Blant gutter?
 - Hva er viktig når dere skal på trening? Sminke? Klær?
- Man hører ofte i media at jenter ofte er utsatt for et stort kroppspress. Hvor vanlig tror dere det er å sammenligne seg med andre? Hvem tror dere man sammenligner seg mest med? (venner? Kjente personer? Eller tilfeldige folk, f.eks som man ser på treningssenter)
- Hvordan merker man at man blir sammenliknet med idealet?
- Hva skjer hvis man driter i det?
- Hva kan man gjøre for å stå imot slike idealer? Er det vanlig?
- Hva tror dere påvirker mest måten jenter ser på sin egen kropp? (eks. kommentarer) Hvem påvirker mest? (foreldre, søsken, venner, reklame, sosiale medier, etc)
- Tror dere at slike idealer kan være negative?

- Etter deres mening... tror dere jenter deres alder generelt fornøyde med sine egne kropp? (hvis de generelt er det, hvorfor må man da streve etter idealer....)
- Tror dere gutter også opplever press? Hva tenker dere er de viktigste forskjellene på gutter og jenter når det kommer til kroppspress?
- Tror dere jenter og gutter har samme syn på hva som er idealkroppen til jenter?
- Tror dere jenter og gutter har samme syn på hva som er idealkroppen til gutter?
- Hvis jeg sier "ekte mann" – hva ser dere for dere da? (kan man være ekte mann uten å være noen av disse) Hva med ekte kvinne?

Tanker om nyere idealer

- Trening, sminke osv. tar mye tid. Det finnes mange snarveier. Hva tenker dere om kosmetisk kirurgi? Er det greit? Innafor?
- Vise bilde av Sophie Elise. Hva tenker dere om henne? Hva legger dere merke til? (både kropp og ansikt er operert)
- har dere sett dokumentaren innafor? Der tok de opp kjønnskirurgi. Hva tenker dere om dette? Tror dere dette kommer til å bli mer normalt? Hvorfor tror dere jenter tyr til sånne inngrep? (press? Hvor kommer presset fra?) Hvor kommer dette idealet fra? Hvem tar de disse operasjonene FOR?
- Hva med den nye rumpetrenden hvor flere kjendiser har tatt fettinjeksjoner eller rumpeimplantater. Hva synes dere om det? Hvor kommer dette idealet fra?
- Kjenner dere til noen på deres alder som har utført kosmetiske inngrep? Etter deres mening, hva er vanligst å endre på?

Reklame

- I dagens samfunn... på hvilke steder er dere mest eksponert for reklame? (Eks. sosiale medier, blader, massemedia, tv)
- Når dere tenker på de ulike reklamene som finnes på disse stedene... På hvilken måte synes dere at jenter fremstilles i slike medier?
- Hvordan fremstilles *kroppen* (både kvinnekropp og mannskropp) i slike medier? Hva tenker dere om det?
- Viser bilde av Dolce & Gabbana-reklamen. Hva tenker dere om en slik reklame?
- På hvilke måter tror dere disse reklamene påvirker hvordan unge kvinner ser på seg selv og sin kropp? Hva formidler disse reklamene til jenter?

- Det er kjent at reklamebilder som regel er redigert. Tror dere jenter flest tenker over at de er redigert? Hva synes dere om redigering? (de redigerer jo selv – vanlig å bruke filter?)

Media-vaner

- Av de dere kjenner, hvilke sosiale medier blir brukt mest?
- Er det forskjell på hvilke sosiale medier gutter og jenter bruker?
- Det sies at ungdom tilbringer mye av tiden sin på sosiale medier, for eksempel blogger og instagram. På hvilke måter tror dere dette påvirker unge jenter i forhold til kropp og utseende?
- Er det forskjell på måten gutter og jenter bruker det? Eks. instagram?
- Hvor viktig er likes?
- Sånn generelt... tror dere at sosiale medier som blogger og instagram gir et reelt bilde av hvem folk er? Hvorfor/hvorfor ikke

Skole

- hva var den viktigste grunnen til at dere valgte denne studieretningen? Var det noe alternativ?
- I media trekkes det ofte fram at det er mye karakterpress på videregående osv. Er dere enig i dette? Hvor/hvem kommer disse forventningene fra tror dere?
- Er det slik at jenter får bedre karakterer enn gutter? Hva er årsakene til det?
- Det ønsket om å være flink på skolen, kommer det noen gang i konflikt med det å være flink sosialt eller treningsmessig eller lignende? Hvordan får de tid til det?
- Er det noen forskjeller på jenter som gjør det bra og gutter som gjør det bra? Hva er typisk for disse? Hva med de som gjør det dårlig?
- Det finnes jo flere ”typiske” dameyrker og manneyrker. Hva tenker dere er en typisk mannejobb/damejobb? Hvorfor det?
- Hva tror dere dette skyldes? Hvorfor finnes typiske mannejobber og kvinnejobber?
- **OBS! Til yrkesfagelever:** Hvorfor tror dere at det er så få gutter i denne typen studieretning/yrke?
- Dere går på studiespesialiserende/yrkesfag. Tror dere yrkesfag/studiespesialiserende ser på det vi har snakket om på andre måter enn det dere gjør?

- Noen jenter velger jo å gå på guttedominerte yrkesretninger. Tror dere dere kunne sett en forskjell på en som går på f.eks murerlinjen vs. en som går på studiespesialiserende?
- Tror dere dere kunne merket forskjell i forhold til oppførsel på en jente som går på murerlinjen vs. på studiespesialiserende?
- Er det noe som heter å være jentete? (utseende, kropp)
- Er det noe som heter å være guttete? (Utseende, kropp)
- Hva tenker dere på som jentete/guttete? F.eks på skolen, i klassen

Avrundning

- Mye snakk om båser i dusjene på ulike skoler i Norge. Spesielt i jentegarderobene. Hva tror dere dette kommer av? Er dette like gjeldende for gutter? Hvorfor/hvorfor ikke
- Hvis vi skal oppsummere intervjuet, hva vil dere fremheve i forhold til hva som kreves/forventes av jenter i dag?
 - o I forhold til utseende
 - o I forhold til oppførsel
- Hva forventes av gutter i dag?
- Sånn generelt, er det slik at det finnes riktige og gale måter å være jente på? (Utdyp).
Å være gutt på?
- Noe å tilføye?

Vedlegg 3 og 4 skal ikke bli inkludert i denne (offentlig tilgjengelige) versjonen.